

PL ISSN 0033-202X

POLSKA AKADEMIA NAUK – BIBLIOTEKA W WARSZAWIE
STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przeгляд biblioteczny

RO CZNIK 47

zeszyt 2
1979

*PIĘCDZIESIĘCIOLECIE
BIBLIOTEKI NARODOWEJ*

ODDZIAŁ NADZORCZY

REDAKCJA

BARBARA SORDYŁOWA — redaktor naczelny
IZABELA KUCZYŃSKA (sekretarz redakcji),
MARIA LENARTOWICZ, LEON ŁOŚ

RADA REDAKCYJNA

HELENA WIĘCKOWSKA — przewodnicząca
CZESŁAW DEJNAROWICZ, CECYLIA DUNINOWA, BARBARA EYCHLEROWA,
ZBIGNIEW JABŁONSKI, IZABELA KUCZYŃSKA, MARIA LENARTOWICZ,
LEON ŁOŚ, HENRYK SAWONIAK, ANNA SITARSKA, BARBARA SORDYŁOWA,
HANNA ZASADOWA

Stały dodatek do Przeglądu Bibliotecznego

BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ

Opracowanie:

Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej
Redaktor: BARBARA EYCHLEROWA

Adres Redakcji:

Biblioteka PAN, 00-901 Warszawa, Pałac Kultury i Nauki,
VI p. tel. 20-33-02, teleks 815360 bpan pl

Adres Wydawnictwa

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo PAN, 50-106 Wrocław,
Rynek 9

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY
LIBRARY REVIEW

Rocznik 47

1979

Zeszyt 2

TREŚĆ

JUBILEUSZ BIBLIOTEKI NARODOWEJ

BARBARA SORDYŁOWA: Biblioteka Narodowa 1928—1978	171
Rozmowa z dyrektorem BN, prof. dr. hab. Witoldem Stankiewiczem z okazji Jubileuszu 50-lecia Biblioteki Narodowej	179
Bibliografia prac Witolda Stankiewicza z zakresu bibliotekarstwa (<i>Jolanta Bronikowska</i>)	187
RADOŚLAW CYBULSKI: O niektórych właściwościach komunikowania społecznego za pomocą książek	195

ZBIORY BIBLIOTEK W SŁUŻBIE SPOŁECZEŃSTWA, KRAJO-
WA KONFERENCJA SBP GDAŃSK, 5—6 MAJA 1978

I. Wprowadzenie	207
II. Referaty i komunikaty	208
WITOLD STANKIEWICZ: Nowe tendencje w polityce bibliotecznej	208
KAROL GŁOMBIOWSKI: Społeczne aspekty organizacji pośrednictwa bi- bliotecznego	214
HANNA UNIEJEWSKA: Plan specjalizacji zbiorów polskich bibliotek naukowych jako próba organizacji zbiorów bibliotecznych	216
PAULINA BUCHWALD-PELCOWA: Katalog centralny starych druków w Bibliotece Narodowej	226
KONRAD ZAWADZKI: Mikrofilmowanie zbiorów w Bibliotece Narodowej	231
REGINA MLIČZEWSKA: Dokumentacja naukowa dotycząca materiałów ikonograficznych	235
STANISŁAW HUECKEL: Badania morza	237
ZBIGNIEW BINEROWSKI: Udział Polski północnej w podsystemie cen- tralnych bibliotek naukowych	242
JANINA DES LOGES: Bibliografia polskiego piśmiennictwa morskiego	247
III. Przebieg dyskusji (<i>Zbigniew Nowak</i>)	249

Sprawozdania

Stupięćdziesięciolecie Biblioteki Kórnickiej. Bilans prac jubileuszowych (<i>Andrzej Mężynski</i>)	255
---	-----

Recenzje

Encyklopedia <i>Encyclopedia of library and information science</i> , Vol. 23 Poland. New York 1978 (<i>Bolesław Świdzki</i>)	261
Katalog przedmiotowy <i>Teorija i metodika slovarnych informacionno-poiskowych jazykov po obščestvennym naukam</i> . Moskva 1975 (<i>Ewa Stępnikowa</i>)	264
Przegląd piśmiennictwa krajowego (<i>Alicja Olejnik</i>)	268

Z żałobnej karty

Władysław Piasecki (1901—1978) (<i>Helena Jarecka</i>)	273
Kronika krajowa	277
Kronika zagraniczna	281
Wydawnictwa otrzymane	285
Autorzy	286

CONTENTS

JUBILEE OF THE NATIONAL LIBRARY

BARBARA SORDYLÓWA: National Library 1928—1978 (Summary — 178)	171
Interview with professor Witold Stankiewicz, director of National Library	179
Bibliography of Witold Stankiewicz (<i>Jolanta Bronikowska</i>)	187
RADOSŁAW CYBULSKI: Certain characteristics of social communication by means of books (Summary — 205)	195

RESOURCES OF LIBRARIES IN THE SERVICE OF SOCIETY,
CONFERENCE OF THE POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION
(SBP) GDAŃSK, MAY 5TH—6TH, 1978

I. Introduction	207
II. Reports and announcements	208
WITOLD STANKIEWICZ: New trends in library policy (Summary — 214)	208
KAROL GŁOMBIEWSKI: Social aspects of organization of the library intermediary	214
HANNA UNIEJEWSKA: Plan for specialization of Polish scientific libra- ries as an attempt to organize library resources (Summary — 225)	216
PAULINA BUCHWALD-PELCOWA: Union catalogues of old books	226
KONRAD ZAWADZKI: Microfilms of library resources in the National Library	231
REGINA MLCZEWSKA: Scientific documentation of iconographic ma- terial	235
STANISŁAW HUECKEL: Sea research	237
ZBIGNIEW BINEROWSKI: Contribution of North Poland in the sub- -system of central scientific libraries (Summary — 247)	242
JANINA DES LOGES: Bibliography of polish maritime literature	247
III. Discussion (<i>Zbigniew Nowak</i>)	249

Reports

150th anniversary of the Kórnik Library — account of the jubilee works (<i>Andrzej Mężyński</i>)	255
---	-----

Reviews	261
Obituary	273
News from the country	277
News from abroad	281
Publications received	285
Contributors	286

JUBILEUSZ BIBLIOTEKI NARODOWEJ

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 1979 2
PL ISSN 0033-202 X

BARBARA SORDYLÓWA

BIBLIOTEKA NARODOWA 1928-1978

Pojęcie „biblioteki narodowej”. Geneza bibliotek narodowych. Prekursorska rola Polski — założenie biblioteki braci Załuskich w Warszawie (1747). Powołanie Biblioteki Narodowej po odzyskaniu niepodległości. Przerwanie jej działalności w czasie wojny. Odbudowa zbiorów i funkcji BN w Polsce Ludowej. Zadania BN wg ustawy o bibliotekach z 1968 r. oraz statutu z 1969 r. Organizacja wewnętrzna BN i zbiory wg stanu na 31.12.1978 r. Prace bibliograficzne i działalność wydawnicza Instytutu Bibliograficznego BN. Prace badawcze Instytutu Książki i Czytelnictwa. Katalogi centralne BN — działalność informacyjna. Działalność BN w zakresie mikrofilmowania zbiorów własnych i innych bibliotek polskich. Udział w tworzeniu koncepcji teoretycznej bibliotekarstwa polskiego. Prace nad modernizacją systemu bibliotecznego BN i jego komputeryzacją. Budowa nowego gmachu BN.

W pojęciu „biblioteka narodowa”, z nazwy łacińskiej „bibliotheca patria”, zawarty jest spory ładunek świadomości narodowej, intelektualnej samowiedzy, idei służby dla społeczeństwa, a także patriotyzmu i przywiązania do kulturalnego dorobku narodu. Niełatwo pojęcie to poddaje się naukowemu definiowaniu. Biblioteka Narodowa to przede wszystkim idea, której geneza wypływa z właściwej społeczeństwu cywilizowanemu dążności do dokumentowania swej kulturalnej i duchowej przeszłości, jak również współczesności, znajdującej urzeczywistnienie i urealnienie w postaci piśmiennictwa narodowego, a więc literackiego, naukowego i w ogóle wszelkich przekazów myśli utrwalonych na piśmie. Biblioteka Narodowa to zarazem instytucja o dużej randze społecznej pełniąca różnorodne funkcje, których celem jest przede wszystkim gromadzenie i zachowanie skarbów narodowego piśmiennictwa, sprawne upowszechnianie informacji o nich oraz właściwe udostępnianie ich społeczeństwu.

Biblioteki narodowe mają swoją historię. Powstawanie ich łączy się z osiągnięciem przez społeczeństwo odpowiedniego poziomu świadomości narodowej, której rozwój przyspieszył wiek XVIII, wiek oświecenia

umysłowego i rozkwitu intelektualnego. I tak w wieku XVIII powstają najważniejsze biblioteki narodowe w Europie, jak British Museum Library w Londynie (zał. 1753 r.), Bibliothèque Nationale w Paryżu (1792).

Polska była w pewnym sensie prekursorką idei biblioteki narodowej, bo tu właśnie idea ta znalazła najwcześniej kształt rzeczywisty w postaci ufundowanej przez braci Józefa Andrzeja i Andrzeja Stanisława Załuskich biblioteki publicznej w Warszawie, otwartej dla publiczności 3 sierpnia 1747 r. Biblioteka ta mająca od początku charakter księżnicy narodowej, której księgozbiór w chwili otwarcia liczył ok. 200 tys. druków, 10 tys. rękopisów, kilkanaście tysięcy map i rycin, przetrwała jednak zaledwie kilkadziesiąt lat, do czasu ostatniego rozbioru Polski (1795). W wyniku rozbiorów przestała istnieć, a księgozbiór jej wywieziony został do Petersburga.

Nie umarła wszak idea „Biblioteki Narodowej” jako skarbnicy pamiętek narodowej przeszłości i była w okresie Polski porozbiorowej realizowana w różnych postaciach, głównie poprzez biblioteki fundacyjne w kraju i na emigracji.

Odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r. zintensyfikowało starania o utworzenie Biblioteki Narodowej, których wytrwałym rzecznikiem był Stefan Demby, bibliotekarz, księgarz i wydawca. Jako naczelnik Wydziału Bibliotek w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego pilnował, aby co roku, od 1919 poczynając rezerwowano w budżecie pewną kwotę dla przyszłej Biblioteki Narodowej, której podwaliny w ten sposób tworzono. Zaczęły też napływać zbiory z różnych stron kraju i z zagranicy, bardzo cenne, m.in. z Paryża i Raperswilu. W 1927 r. przyznano Bibliotece Narodowej egzemplarz obowiązkowy oraz utworzono Instytut Bibliograficzny, który objął rejestrację krajowej produkcji wydawniczej i publikowanie *Urzędowego Wykazu Druków* jako urzędowej bibliografii narodowej. Oficjalnie Biblioteka Narodowa została powołana do życia na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 24 lutego 1928 r.

Dziesięciolecie istnienia Biblioteki Narodowej w okresie międzywojennym wypełniła intensywna praca organizatorska i koncepcyjna. Podjęto w tym czasie wiele cennych inicjatyw, m.in. stworzono silny ośrodek badań nad dawną książką polską XV i XVI w., rozpoczęto pracę nad kontynuacją *Bibliografii polskiej XIX stulecia* Estreicherów i inne.

Wybuch II wojny światowej przerwał działalność Biblioteki Narodowej, która przez wszystkie lata okupacji rabowana, a po powstaniu warszawskim spalona przez hitlerowców, poniosła niepowetowane straty, szczególnie w zbiorach specjalnych. Niemal całkowicie spłonęły najcenniejsze zbiory dawnej Biblioteki Załuskich i zbiory raperswilskie, a ponadto wiele cennych pozycji zostało wywiezionych w głąb Niemiec, skąd wracały partiami, odnalezione przez polskich bibliotekarzy. Całko-

wicie zniszczone były inwentarze i katalogi, w związku z czym prace musiano zaczynać od nowa.

W 1945 r. w Bibliotece Narodowej znajdowało się łącznie ok. 600 000 wol., które należało jak najszybciej uporządkować i opracować oraz udostępnić czytelnikom.

Obecnie po trzydziestu paru latach działalności i rozwoju w okresie Polski Ludowej Biblioteka Narodowa jest instytucją o skrytalizowanych funkcjach i zadaniach, silnie zadowioną w świadomości kulturalnej współczesnego pokolenia Polaków.

Zgodnie z art. 18 ustawy o bibliotekach z dn. 9.4.1968 r. Biblioteka Narodowa jest centralną biblioteką Państwa, posiada osobowość prawną, a nadzór nad realizacją jej zadań sprawuje minister kultury i sztuki. Zadaniem BN jest prowadzenie działalności bibliotecznej, bibliograficznej, naukowo-badawczej i usługowej, informacyjnej, poradniczej, normalizacyjnej i wydawniczej.

Szczegółowo organizację i zakres działania Biblioteki Narodowej określa jej statut zatwierdzony zarządzeniem nr 27 ministra kultury i sztuki z dn. 15.4.1969 r.

Na podstawie ustawy o bibliotekach i statutu do zadań Biblioteki Narodowej należy:

a) gromadzenie, opracowanie, przechowywanie i udostępnianie zbiorów, a w szczególności: dorobku piśmienniczego polskiego, całokształtu bieżącej produkcji wydawniczej PRL, wszystkich wydawnictw polskich lub Polski dotyczących wydanych za granicą; piśmiennictwa obcego niezbędnego dla rozwoju nauki i kultury polskiej stosownie do ustalonej specjalizacji bibliotek naukowych w kraju oraz własnych potrzeb bibliotecznych i badawczych; dokumentów ikonograficznych, kartograficznych, reprograficznych, dokumentów życia społecznego, muzykaliów i materiałów fonograficznych — związanych z kulturą polską;

b) opracowywanie i wydawanie bibliografii narodowej bieżącej i retrospektywnej oraz prowadzenie statystyki wydawnictw;

c) prowadzenie działalności naukowo-badawczej, naukowo-usługowej i dokumentacyjnej w dziedzinie nauki o książce, bibliotekoznawstwa, bibliografii, informacji naukowej, czytelnictwa i edytorstwa;

d) prowadzenie działalności praktycznej w zakresie informacji naukowej zgodnie ze specjalizacją Biblioteki i we współpracy z innymi bibliotekami i instytucjami;

e) prowadzenie prac normalizacyjnych i unifikacyjnych w zakresie bibliotekoznawstwa i bibliografii.

Biblioteka Narodowa sprawuje ponadto opiekę nad merytoryczną działalnością bibliotek ogólnokrajowej sieci bibliotecznej poprzez:

a) wykonywanie centralnych prac bibliotecznych, katalogowych, bibliograficznych i reprograficznych;

b) koordynowanie działalności bibliograficznej, wypożyczania międzybibliotecznego, zagadnień konserwacji zbiorów;

c) racjonalizację i wprowadzanie postępu technicznego w pracy bibliotecznej;

d) opiekę nad niektórymi rodzajami zbiorów i kolekcjami;

e) współpracę w doształcaniu i doskonaleniu zawodowym pracowników bibliecznych i bibliograficznych.

W skład Biblioteki Narodowej wchodzą następujące działy i instytucje:

1. Dział Gromadzenia i Opracowywania Zbiorów Nowszych
2. Dział Informacji i Udostępniania Zbiorów
3. Dział Zbiorów Specjalnych (stare druki, rękopisy, zbiory ikonograficzne, muzyczne, fonograficzne, kartograficzne i zbiory reprograficzne)
4. Instytut Bibliograficzny
5. Instytut Książki i Czytelnictwa
6. Dział Administracyjno-Produkcyjny

Działy biblieczne i instytucje dzielą się na zakłady, pracownie i inne komórki organizacyjne.

Na czele Biblioteki stoi dyrektor, który zarządza instytucją przy pomocy czterech zastępców oraz sekretarza naukowego. Przy Bibliotece Narodowej działa Kolegium Biblioteki oraz Rada Naukowa, które są organami opiniodawczymi i doradczymi dyrektora.

Zbiory Biblioteki Narodowej przekroczyły znacznie liczbę 3 milionów wol. i jednostek obliczeniowych. Zasoby te powiększają się co roku o ok. 160 000 jedn.

Według stanu na koniec 1978 r. struktura zbiorów Biblioteki Narodowej przedstawiała się następująco:¹

Druki zwarte nowsze (po 1801)	1 255 447 wol.
czasopisma (po 1801 r.)	393 000 „
dokumenty życia społecznego	995 758 jedn.
rękopisy	11 441 jedn.
stare druki	167 759 wol.
muzykalia	77 580 jedn.
płyty	7 142
kasety	123
zbiory ikonograficzne	249 672 jedn.
kartografia	38 354 jedn.
mikrofilmy	112 734 jedn.
razem	3 309 010 wol. i jedn.

Biblioteka Narodowa poprzez swój Instytut Bibliograficzny pełni ważną funkcję ogólnonarodowej centrali bibliograficznej.

¹ Dane otrzymane z Biblioteki Narodowej.

W Instytucie Bibliograficznym prowadzone są prace nad bieżącą bibliografią narodową, nad retrospektywną bibliografią polską, nad bibliografią specjalną w zakresie bibliotekoznawstwa i dziedzin pokrewnych, a także nad bibliografią zalecającą (*Literatura Piękna*).

Bieżąca bibliografia narodowa składa się z czterech członów:

a) *Przewodnik Bibliograficzny. Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* — wydawany regularnie od 1948 r. jako tygodnik; rejestruje w zasadzie pełną produkcję wydawniczą kraju na podstawie egzemplarzy obowiązkowych dostarczanych BN zgodnie z aktami prawnymi w tej sprawie;

b) *Bibliografia Zawartości Czasopism* — ukazująca się regularnie jako miesięcznik od 1951 r.; wykazuje zawartość ok. 750 czasopism naukowych, popularnonaukowych, literackich, fachowych, a z dzienników — z *Trybuny Ludu* i *Życia Warszawy*, ponadto rejestruje treść wydawnictw zbiorowych;

c) *Bibliografia Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych* (niereg.) — wykazuje tytuły wszystkich czasopism polskich i wydawnictw zbiorowych. Pierwszy rocznik obejmujący materiał za rok 1958 ukazał się w 1960 r. Dotychczas ukazały się następujące tomy tej *Bibliografii*: za rok 1958 (wyd. 1960), za rok 1959 (wyd. 1962), za rok 1960 (wyd. 1962), za rok 1971 (wyd. 1974) oraz za l. 1972-1974 (wyd. 1978);

d) *Polonica zagraniczne. Bibliografia* — rejestruje bieżące polonica ukazujące się poza granicami Polski. Pierwszy tom obejmuje rok 1956 (wyd. 1960), ostatni — rok 1970 (wyd. 1977).

Instytut Bibliograficzny podjął też na nowo — rozpoczętą w okresie międzywojennym pracę nad *Bibliografią polską 1901-1939* będącą kontynuacją *Bibliografii polskiej* Estreicherów. Odbudowano zniszczone w czasie wojny kartoteki, które zawierają obecnie 360 tys. pozycji bibliograficznych. Bibliografia ma objąć ok. 20 tomów, a tom 1 znajduje się u wydawcy (Zakł. Narod. im. Ossolińskich). Równocześnie prowadzone są prace nad *Bibliografią poloników zagranicznych 1939-1955*, której tom 1 (A-I) ukazał się w 1975 r.

W Instytucie Bibliograficznym opracowywana jest *Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce* ukazująca się od 1947 r., początkowo jako kwartalnik, a od 1948 r. jako rocznik. Łączy ona w jednym wydawnictwie dwa rodzaje spisów bibliograficznych, a więc polską bibliografię bibliologiczną i właściwą bibliografię bibliografii różnych dziedzin — które począwszy od rocznika 1968 ukazują się w odrębnych częściach.

Ponadto opracowuje się w IB bibliografię selektywną piśmiennictwa zagranicznego p.n. *Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej*, która ukazuje się jako dodatek samoistny do *Przeglądu Bibliotecznego* od 1955 r. (do r. 1968 nosiła tytuł: *Przegląd Piśmiennictwa o Książce*).

Instytut Bibliograficzny prowadzi też urzędową statystykę wydaw-

nictw polskich publikując równocześnie *Ruch Wydawniczy w Liczbach* (rocznik).

W Zakładzie Teorii i Organizacji Bibliografii IB przygotowywane są prace teoretyczne i metodyczne znajdujące odbicie w publikacjach serii wydawniczej pt. *Prace Instytutu Bibliograficznego* oraz w serii *Poradniki Bibliograficzne*.

Instytut Bibliograficzny opracowuje centralnie karty katalogowe do ok. 50% pozycji zarejestrowanych w *Przewodniku Bibliograficznym*, które są rozsyłane do wielu bibliotek w Polsce i stanowią dla nich dużą pomoc przy katalogowaniu nabytków.

W Instytucie Bibliograficznym znajduje się samodzielna komórka normalizacyjna — Ośrodek Normalizacji Bibliograficznej, która przygotowuje i opracowuje normy bibliograficzne w porozumieniu z Polskim Komitetem Normalizacji i Miar.

Drugi z Instytutów BN — Instytut Książki i Czytelnictwa — jest liczącym się ośrodkiem badań nad czytelnictwem i rozpowszechnianiem książki oraz działalnością bibliotek publicznych. W ramach IKiCZ powstają prace teoretyczne i empiryczne publikowane m.in. w seriach: *Z Badań nad Czytelnictwem*, *Materiały Informacyjne Instytutu Książki i Czytelnictwa*, *Biblioteki Publiczne w Liczbach*. W serii *Zeszyty Przekładów* ukazują się dobrane tematycznie przekłady z zagranicznej literatury bibliologicznej.

Podstawowe znaczenie dla działalności informacyjnej ogólnokrajowej mają centralne katalogi. Zakład Katalogów Centralnych BN prowadzi prace nad *Centralnym Katalogiem Bieżących Czasopism Zagranicznych w Bibliotekach Polskich* (rocznik) oraz *Centralnym Katalogiem Książek Zagranicznych w Bibliotekach Polskich* (kwartalnik). Oba katalogi centralne są od kilku lat wydawane przy zastosowaniu techniki komputerowej w systemie ARKA (Automatyczne Redagowanie Katalogów). Sposobem kartotekowym opracowywany jest również Centralny Katalog Czasopism Polskich i Obcych znajdujących się w bibliotekach polskich. Ponadto Zakład Starych Druków BN prowadzi prace nad *Centralnym Katalogiem Starych Druków Polskich i Obcych* (XV-XVIII w.), którego część dotycząca inkunabułów ukazała się drukiem².

Zakład Informacji Naukowej BN specjalizuje się w udzielaniu informacji naukowych instytucjom, bibliotekom, osobom prywatnym. Dzięki współpracy z krajową siecią biblioteczną rejestruje sporządzone w bibliotekach zestawienia bibliograficzne na różne tematy, publikując następnie co pół roku *Wykaz Tematyczny Ważniejszych Zestawień Bibliograficznych Wykonanych przez Biblioteki i Instytuty Naukowe*.

Doniosłą funkcję ogólnonarodową Biblioteka Narodowa pełni poprzez szeroko zaplanowaną i od wielu lat realizowaną akcję mikrofilm o-

² M. Bohonos, E. Szandorowska: *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur. Moder. (i wstęp) A. Kawecka-Gryczowa. Wrocław 1970.*

wania zbiorów własnych oraz najcenniejszych zasobów innych bibliotek polskich. Inicjatywa tworzenia zbiorów mikrofilmowych w BN powstała już w 1950 r. wraz z założeniem Stacji Mikrofilmowej. Mikrofilmowaniem objęto najcenniejsze kolekcje rękopisów, starych druków, muzykaliów i czasopism polskich znajdujących się w bibliotekach polskich. W ten sposób nie tylko zabezpiecza się te zbiory przed kataklizmami, ale również ułatwia ich udostępnianie użytkownikom, oszczędzając oryginały. Szczególne znaczenie ma w tym przypadku mikrofilmowanie czasopism polskich, których roczniki, a nawet numery niejednokrotnie rozproszone po bibliotekach należało skompletować przed ich zmikrofilmowaniem. W ten sposób zmikrofilmowano ponad 1500 tytułów czasopism polskich, a ogólny zbiór mikrofilmów liczy już ponad 100 000 szpul.

Biblioteka Narodowa ma aktywny udział w kształtowaniu koncepcji teoretycznych bibliotekarstwa polskiego oraz programowaniu jego rozwoju.

W środowisku naukowym BN przygotowane zostały dwa doniosłe dokumenty, a mianowicie *Raport o stanie bibliotek polskich (1974)* oraz *Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r. (1977)*. Oba te dokumenty zostały zaakceptowane przez władze oraz dobrze przyjęte w środowisku bibliotekarskim.

W Bibliotece Narodowej trwają prace nad modernizacją oraz przygotowaniem kompleksowego systemu informatycznego BN, co będzie miało zasadnicze znaczenie po otrzymaniu nowego gmachu. Od 1973 r. w BN istnieje Ośrodek Przetwarzania Danych, który prowadzi prace badawcze w tym kierunku.

Budowa nowej siedziby BN stanowi wielką szansę dla tej instytucji, która w 1978 r. doczekała się półwiecza swego istnienia i przez cały ten okres była pozbawiona własnego gmachu. Nowy gmach, którego budowa rozpoczęła się w kwietniu 1977 r., powstaje przy al. Niepodległości na Polu Mokotowskim. Budynek, według projektu architekta Stanisława Fijałkowskiego, składać się będzie z kilku kompleksów bibliotecznych, z których najwcześniej przekazany ma być 12 piętrowy magazyn na ok. 5 milionów woluminów. Całość budowli, której łączna kubatura wyniesie 190 000 m³, ma być ukończona w 1983 r.

W ten sposób zagwarantowany zostanie dalszy rozwój tej ze wszechmiar zasłużonej dla kultury polskiej placówki.

WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA I OPRACOWANIA

1. Ustawa z dn. 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach. „Dz. U.” 1968 nr 12 poz. 63.
2. Statut Biblioteki Narodowej. Warszawa 1969. (Przedruk z „Dz. Urz. Min. Kult.” 1969 nr 3 poz. 21).
3. Wojciech Jankowerny: *Bibliotheca Patria*. Biblioteka Narodowa w Warszawie. Warszawa: BN 1978, 13 s.

4. Leon Marszałek: *Biblioteka Narodowa 1928-1978. „Kronika Warszawy”* 1978 nr 2 (34) s. 61-82.

5. Barbara Sordylowa: *Podstawowe zagadnienia informacji naukowej*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński 1977 s. 36-38, 118-120, 124-129, 137-138, 162.

BARBARA SORDYLOWA

NATIONAL LIBRARY (1928-1978)

The concept of „national library”. Genesis of national libraries. Poland as the precursors of national libraries: establishment of the public library by Załuski brothers in Warsaw (1747) and its decline. Establishment of the National Library after the independence was regained in 1928. Discontinuance of the activity during the Second World War and function of the National Library in the Polish People's Republic. Tasks of the National Library according to the Library Act of 1968 and the statute of 1969. Internal organization of the National Library; resources of the Library according to state of December 31st, 1978. Bibliographic work and publishing activity of the Bibliographic Institute of the National Library. Research works of the Institute of Book and Reading of the National Library. Union catalogues of the National Library and information service. Activity of the National Library in microfilming its own collections as well as other Polish libraries resources. Theoretical works of National Library. Contribution to formulation of the theoretical bases of Polish librarianship; works for modernizing the National Library system and its computerization. Erection of the new building of the National Library.

ROZMOWA Z DYREKTOREM BN,
PROF. DR. HAB. WITOLDEM STANKIEWICZEM
Z OKAZJI JUBILEUSZU 50-LECIA BIBLIOTEKI NARODOWEJ

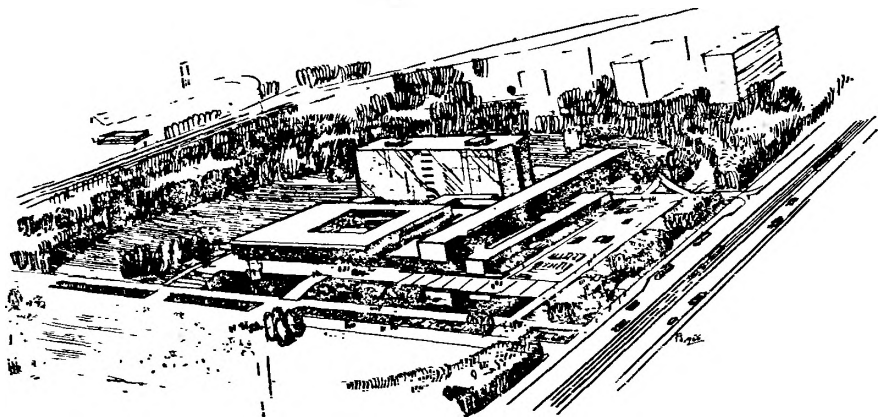
W związku z przypadającym w 1978 r. jubileuszem 50-lecia powołania do życia Biblioteki Narodowej, redakcja *Przeglądu Bibliotecznego* zwróciła się z prośbą do prof. dr. hab. Witolda Stankiewicza, wieloletniego dyrektora tej instytucji, o udzielenie odpowiedzi na kilka pytań na temat działalności i perspektyw rozwoju Biblioteki Narodowej.

Rozmowa odbyła się 9 grudnia 1978 r. w Bibliotece Narodowej przy ul. Hankiewicza 1.

Przegląd Biblioteczny: Jest Pan dyrektorem Biblioteki Narodowej od 1962 r. Jak w oczach Pana Profesora kształtowały się poszczególne kierunki działalności BN na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat?

Witold Stankiewicz: Biblioteka Narodowa dążyła i nadal dąży do ostatecznego zakończenia budowy nowego gmachu, rozwija i umacnia funkcje centralne, nie zaniedbując bynajmniej rozwoju samej księżnicy narodowej i bibliografii narodowej. Sprawę budowy wysuwam na czoło, bowiem cała przyszłość Biblioteki jako księżnicy narodowej i centralnej biblioteki Państwa uzależniona jest od otrzymania nowej, własnej siedziby. Sprawa ta nabrała znaczenia ogólnonarodowego.

Wkrótce po objęciu przeze mnie w marcu 1962 r. stanowiska dyrektora został rozstrzygnięty konkurs na budowę gmachu. Przystąpiłem więc do Biblioteki w momencie, gdy poczyniono już pierwsze przygotowania. Mój poprzednik, doc. Bohdan Horodyski i jego współpracownicy opracowali założenia projektowe, które zostały doręczone architektom stającym do konkursu. Rozstrzygnięcie konkursu i wybór projektu inż. arch. Stanisława Fijałkowskiego — to były zaledwie początki. Od owej chwili, od 1963 r., rozpoczęła się batalia o budowę gmachu BN. Lata minione nie zostały zmarnowane. Opracowaliśmy dokładną dokumentację i decyzja o rozpoczęciu budowy nas nie zaskoczyła. Przygotowania do budowy, zabiegi o jej rozpoczęcie, informowanie opinii publicznej o losach tej inwestycji angażowały mnie bardzo, podobnie jak i cały zespół pracowników BN. Cieszy nas to, że wysiłki te zakończyły się pomyślnie i w kwietniu 1977 r. rozpoczęto budowę na Polu Mokotowskim,

w pierwszej kolejności od gmachu magazynu. Mamy podstawy, by wierzyć, że terminy będą dotrzymane i w 1993 r. budowa powinna być ukończona. Planowane na rok 1980 oddanie do użytku magazynu umożliwi Bibliotece zlikwidowanie dotychczasowej ciasnoty w pomieszczeniach magazynowych.

Przegląd Biblioteczny: Kilkanaście lat od rozstrzygnięcia konkursu do rozpoczęcia budowy to bardzo dużo. Czy dokumentacja projektu architektonicznego w tym czasie nie uległa dezaktualizacji?

Witold Stankiewicz: Sprawą tą niepokoiła się również i opinia publiczna. Odpowiadałem — inż. arch. S. Fijałkowski podzielał mój pogląd — że projekt architektoniczny nie zestarzał się. Ogólna powierzchnia obiektu jest dość duża, a w wyniku opóźnienia przybyło nam jedno piętro w budynku przeznaczonym dla personelu bibliotecznego, to jest w budynku pracowania zbiorów. Chcemy, by nowa siedziba BN była wyposażona nowoczesnie i w najlepsze urządzenia techniczne, a pracująca w niej kadra miała jak najwyższe kwalifikacje.

Nowy magazyn zapewni pracownikom i zbiorom właściwe warunki na kilka dziesiątków lat. Działka jest duża i istnieje możliwość rozbudowy.

Przegląd Biblioteczny: Czyli możemy uznać, że projekt z 1962 r. był stale rewidowany, uaktualniany, a pewne jego założenia zostały zmienione pod kątem potrzeb modernizacyjnych, ponieważ całe bibliotekarstwo w tym czasie bardzo się unowocześniło?

Witold Stankiewicz: Tak było w rzeczywistości, co mogę zilustrować na jednym przykładzie. W założeniach pierwotnych pomieszczenia dla zbiorów muzycznych były tak skromne, że gdybyśmy je zaakceptowali, to nie byłby to zakład zbiorów muzycznych na miarę Biblioteki Narodowej. W wyniku konfrontacji pierwotnego projektu z kilkoma działami muzycznymi w nowoczesnych bibliotekach zagranicznych dokonaliśmy zasadniczych zmian w dokumentacji pomieszczeń tego zakładu.

Drugie główne zadanie Biblioteki w minionych latach dotyczyło samej księżnicy narodowej i jej zbiorów. Ponad 3,5 miliona wol. liczą dziś zbiory BN, która w ten sposób wysunęła się na czoło bibliotek polskich. Wzrasta ich znaczenie dla badań naukowych i dla rozwoju kultury narodowej. Ten kierunek działania jest stale intensyfikowany. Prowadzimy politykę gromadzenia zbiorów, która zmierza do uczynienia z BN księżnicy zasobnej nie tylko w piśmiennictwo polskie, ale również w podstawowe piśmiennictwo zagraniczne. Pragniemy zaspokoić potrzeby różnego typu użytkowników.

Zrobiliśmy wiele dla zaktywizowania naszej wymiany książek i czasopism z całym światem. Utrzymujemy ją obecnie z 400 bibliotekami w ponad 60 krajach. Wymiana z krajami socjalistycznymi i głównymi państwami Europy zachodniej i Stanami Zjednoczonymi A.P. przyjęła formy zorganizowane. Stale wzrasta zasób poloników zagranicznych, świadczących o atrakcyjności polskiej kultury, o jej wkładzie do kultury ogólnoludzkiej.

Zgodnie z postępującymi potrzebami nauki, gospodarki i oświaty poważnie rozwinęliśmy gromadzenie materiałów dotyczących informacji o piśmiennictwie na świecie, wychodząc poza bibliografie narodowe. Gromadzimy wszelkie encyklopedie, słowniki, biografie, informatory typu „who's who”, materiały urzędowe, z ONZ i z UNESCO, generalia z nauk społecznych. W przypadku nauk technicznych, medycznych i innych zakres naszego gromadzenia jest węższy, ograniczamy się do wydawnictw encyklopedycznych i informacyjnych.

Przegląd Biblioteczny: A jak przedstawiała się działalność Biblioteki Narodowej na innych odcinkach?

Witold Stankiewicz: Zwróciliśmy większą uwagę na pracę naszych instytucji, na badania nad dawną książką polską, które miały w bibliotekarstwie polskim bogate tradycje, a po wojnie zostały przez BN na nowo podjęte. Najbardziej zasłużyła się dla rozwoju tych prac w BN prof. dr Alodia Gryczowa. Ukazało się pomnikowe wydawnictwo *Inkunabuty w bibliotekach polskich*, z którego jesteśmy słusznie dumni. Wydawana jest seria *Polonia Typographica Saeculi Sedecimi*, która cieszy się wysoką oceną w całym świecie naukowym, nie tylko bibliotekarskim. Wymienić należy również inne prace, jak np. wydawany drukiem *Katalog Rękopisów*.

Poważne osiągnięcia ma Biblioteka w mikrofilmowaniu zbiorów bibliotek krajowych. Dzięki temu skompletowano na taśmie mikrofilmowej z dużym trudem roczniki czasopism polskich, rozsiane po różnych zbiorach bibliotecznych. Zmikrofilmowano cenne kolekcje rękopisów, muzykaliów, starych druków. Zabezpiecza się w ten sposób zbiory innych bibliotek, a równocześnie pomnaża zasoby BN. Jest to ogromny, trudny do przecenienia dorobek.

W badaniach naukowych duże osiągnięcia ma Instytut Książki i Czy-

telnictwa. Skupia on dziś niezbyt liczną, ale dobrze przygotowaną grupę pracowników. Godny podkreślenia jest dorobek Instytutu w dziedzinie badań czytelniczych, który wyznacza naszej BN jedno z lepszych miejsc wśród bibliotek narodowych. W badaniach tych Instytut skupia uwagę na kontaktach czytelnika z książką, dokonywaniu wyborów czytelniczych i recepcji tekstów, badając strukturę sieci księgarskiej i bibliotecznej, strukturę produkcji wydawniczej, zawartość księgozbiorów bibliotek i procesy ich kompletowania, organizację sprzedaży książek i wypożyczeń w bibliotece, reklamę księgarską i propagandę biblioteczną. Instytut badał sprawę preferencji czytelniczych wśród różnych grup społecznych (młodzież wiejska, kobiety, inżynierowie i technicy, ludzie z małego miasteczka, mieszkańcy nowych osiedli przemysłowych). Problematyka badań Instytutu została włączona do planu badań problemu węzłowego „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe i percepcja”. Jednym z tematów jest system bibliotek publicznych w nowym układzie administracyjnym kraju.

Rozwinęła się poważnie funkcja Biblioteki jako wielkiego centrum informacji i jako centrali bibliograficznej kraju, której podstawowym zadaniem jest opracowywanie i publikowanie bibliografii narodowej. Przed kilku laty zaczęliśmy pierwsze prace nad zastosowaniem elektronicznej techniki obliczeniowej do katalogów centralnych i bibliografii narodowej. Wydajemy już katalogi centralne zagranicznych czasopism i książek przy zastosowaniu komputera. Wymagało to zdobycia wielu doświadczeń, wyszkolenia kadry, oznaczało przygotowanie się do pełniejszej automatyzacji czynności bibliotecznych w nowym gmachu.

W 1965 r. zaczął wychodzić *Rocznik Biblioteki Narodowej*, zyskując dość dobrą ocenę jako czasopismo naukowe. Prezentuje ono zagadnienia współczesnego bibliotekarstwa i bibliotekoznawstwa, wiedzy o czasopiśmiennictwie, informacji naukowej i dokumentacji, historii książki i bibliotek oraz dokumentacji zbiorów własnych BN.

Pragnąc sprostać wzrastającym zadaniom Biblioteki, musieliśmy udoskonalić wewnętrzną strukturę organizacyjną. Statut nadany Bibliotece Narodowej w 1969 r. przez ministra kultury i sztuki stworzył sześć działów w tym 3 w samej księżnicy (Gromadzenia i Opracowywania Zbiorów, Informacji i Udostępniania Zbiorów, Zbiorów Specjalnych). Wraz z Instytutem Bibliograficznym i Instytutem Książki i Czytelnictwa oraz Działem Administracyjno-Produkcyjnym tworzą one całość Biblioteki.

Z prac o znaczeniu ogólnokrajowym zasługuje na wymienienie *Raport o stanie bibliotek polskich (1974)*, opracowany w BN z udziałem najwybitniejszych bibliotekarzy z całego kraju, co było istotnym novum w naszym życiu bibliotekarskim. Dalszym krokiem był *Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego do roku 1990*, który stanowi ogólną koncepcję spojrzenia na problemy bibliotekarstwa dzisiaj i w najbliższej przyszłości.

Podkreślić należy aktywny udział wielu pracowników BN w działalności Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Uczestniczą oni w pracach koncepcyjnych i organizacyjnych Stowarzyszenia, zarówno prowadzonych w skali ogólnokrajowej, jak i lokalnej, warszawskiej.

Przegląd Biblioteczny: Biblioteka Narodowa dąży konsekwentnie do modernizacji. Czy można w związku z tym przewidywać, że w najbliższych latach ulegnie zmianie sama koncepcja Biblioteki Narodowej jako placówki wielofunkcyjnej?

Witold Stankiewicz: Trudno przesądzać w szczegółach, jak rozwine się sytuacja w następnych 15-20 latach. Pięćdziesięciolecie działalności BN potwierdza, że pewne funkcje Biblioteki Narodowej nakreślone przed kilkudziesięciami laty pozostają bez zmian. Dotyczy to przede wszystkim funkcji określanych mianem „Bibliotheca Patria”, a więc funkcji księżnicy narodowej, skarbnicy kultury.

Wprowadzanie nowych form i technik tworzenia dokumentów nie zwiastuje bynajmniej zmierzchu książki ani czasopisma. Być może, w przyszłości zmieni się formuła gromadzenia wszystkich druków. Obecnie jednak nie widzimy, by nastąpić miała w najbliższych dziesięcioleciach wyraźna ewolucja w kierunku odstąpienia od funkcji „Bibliotheca Patria”.

Oczywiście, bardziej nowoczesną stanie się organizacja tych zbiorów, a w jeszcze większym stopniu informacja o nich. Rozważa się ostatnio w BN problem sprawniejszej informacji o treści dokumentów. Potrzebni nam są specjaliści dobrze zorientowani w poszczególnych dyscyplinach wiedzy, znający problemy rozwoju tych dyscyplin i ich potrzeby. Pomoc specjalistów jest też bardzo potrzebna przy gromadzeniu piśmiennictwa zagranicznego.

Jeśli chodzi o funkcję BN jako ośrodka bibliografii narodowej, to mogą rozwinać się nowe formy kooperacji, współdziałania w przygotowaniu tej bibliografii. Nikt nie ma jednak wątpliwości, że krajowe piśmiennictwo musi być rejestrowane. Ta funkcja BN będzie więc nadal rozwijana. Rozwój informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, a także projektowany system SINTO mogą tylko sprzyjać rozwojowi BN. Z dużą uwagą śledzimy kształtowanie się tych koncepcji.

Przegląd Biblioteczny: Jaki jest, zdaniem Pana Dyrektora, wpływ Biblioteki Narodowej na kształtowanie się polityki bibliotecznej w kraju. Czy jest on wystarczający, czy też powinien zostać zintensyfikowany?

Witold Stankiewicz: Poglądy moje na ten temat próbowałem przedstawić w wystąpieniu na sesji naukowej Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Gdańsku¹. Uważam, że zarówno dzisiaj, jak i w przyszłości, Biblioteka Narodowa będzie miała swoją „magna pars” w tworzeniu podstaw polityki bibliotecznej w kraju. Wynika to przede wszystkim

¹ Zob. s. 206.

z faktu, że BN jest poważnym ośrodkiem rozpoznawania potrzeb bibliotekarstwa polskiego. W kształtowaniu kierunków polityki bibliotecznej wzrastać będzie rola sondaży, badań, ekspertyz poprzedzających podjęcie decyzji. W prowadzeniu tych badań i sondaży BN aktywnie uczestniczy. Będziemy rozbudowywać funkcje BN jako ośrodka badań bibliotekoznawczych i technologii prac bibliecznych. Pragnę jednak przestrzec przed jednym: w moim przekonaniu Biblioteka Narodowa nie jest i nigdy w przyszłości nie powinna stać się urzędem. BN musi zachować charakter ksiąźnicy narodowej i głównej biblioteki naukowej kraju. Nie ma w BN tendencji do rządzenia bibliotekami, jesteśmy natomiast gotowi do udzielania pomocy, zwłaszcza metodycznej i informacyjnej, w udostępnianiu materiałów.

Przegląd Biblioteczny: W latach 60-tych, a jeszcze szerzej w 70-tych, zaczęło dojrzewać w środowiskach bibliotekarzy i dokumentalistów zrozumienie potrzeby integracji działalności bibliotecznej i informacyjnej. Jaka jest Pańska opinia na ten temat?

Witold Stankiewicz: Integracja świata bibliotekarzy i dokumentalistów została zaledwie zapoczątkowana, ale dokonania ostatnich lat dobrze rokują o przyszłości. Obie strony uświadomiły sobie potrzebę współdziałania — mają w gruncie rzeczy tego samego użytkownika — uświadomiły sobie, że bez ścisłej współpracy, bez wspólnego rozwiązywania zagadnień teoretycznych i praktycznych nie zaspokoją w pełni życzeń kierowanych pod adresem bibliotek i ośrodków inte. Biblioteki fachowe, które znajdują się w ośrodkach inte, muszą mieć kontakt z całą siecią biblioteczną. Nie są one w stanie inaczej funkcjonować. Wydaje mi się, że świadomość tego nie jest w pełni powszechna wśród dokumentalistów.

Biblioteki natomiast muszą szybciej i pełniej rozwijać funkcje informacyjne w zakresie różnych dziedzin wiedzy i praktyki. Są jeszcze sprawy niejasne i zadrażnienia z ubiegłych lat. Może to, że placówki inte przez wiele lat korzystały z większych środków niż biblioteki, a efektów tak wielkich nie dawały, wskazuje, że przy ograniczonych środkach należy wspólnie troszczyć się o jak najlepsze ich wykorzystanie.

Przegląd Biblioteczny: Biblioteki, w szczególności naukowe, mają uczestniczyć w SINTO poprzez udział w ogólnopolskim planie specjalizacji zbiorów. Biblioteka Narodowa pełni w tym planie podwójną rolę: ma być jedną z bibliotek centralnych w zakresie informacji naukowej, nauki o książce, bibliotekoznawstwa i archiwistyki — a jednocześnie jest współinicjatorką — wspólnie z Biblioteką Jagiellońską i Biblioteką Zakładu Narodowego im. Ossolińskich PAN — koncepcji Narodowego Zbioru Bibliotecznego i odpowiedzialną za jej realizację. NZB to — przypomnijmy — podstawowy zbiór dokumentów wytworzonych przez Polaków lub Polski dotyczących, które są źródłem informacji o dorobku umysłowym Polaków, o dziejach politycznych narodu, kulturze narodo-

wej i wkładzie Polski w cywilizację światową. Jakie są, zdaniem Pana Dyrektora, możliwości rozwoju NZB w ramach SINTO?

Witold Stankiewicz: Cała koncepcja NZB mogłaby w ramach SINTO znacznie uwielokrotnić zawarte w niej możliwości, a jednocześnie pobudzać działanie administracji bibliotecznej mające na celu przewycięzanie słabości w działaniu bibliotek; w szczególności chodzi o intensyfikację gromadzenia oraz doskonalenie metod udostępniania, konserwacji i informacji o zbiorach. W SINTO tkwią potencjalne możliwości ukształtowania NZB jako ogólnokrajowego systemu obejmującego najważniejsze zbiory piśmiennictwa narodowego w bibliotekach polskich.

Przegląd Biblioteczny: Biblioteka Narodowa ma wielorakie związki z zagranicznymi ośrodkami bibliotekarskimi oraz międzynarodowymi organizacjami. Jest członkiem IFLA, współpracuje z wyspecjalizowanymi agendami UNESCO oraz Międzynarodowym Centrum Informacji Naukowej i Technicznej w Moskwie. Uczestniczy też w międzynarodowych systemach informacyjnych jak np. UBC (Universal Bibliographic Control). Jakie korzyści odnosi Biblioteka Narodowa oraz bibliotekarstwo polskie z tych kontaktów?

Witold Stankiewicz: Szerszy rozwój międzynarodowej współpracy bibliotekarskiej jest dorobkiem ostatnich lat, chociaż indywidualne kontakty istniały od dawna. Biblioteki polskie, również i Biblioteka Narodowa, w interesie prawidłowego kształtowania swej przyszłości muszą orientować się w stanie i tendencjach bibliotekarstwa w świecie. Współpraca ta daje nam dostęp do teoretycznego dorobku bibliotekarzy oraz do światowej technologii bibliotekarskiej, a jednocześnie umożliwia przekazywanie informacji o Polsce, o polskiej kulturze i nauce do światowych źródeł informacji. Wejście do międzynarodowych systemów poępuje te możliwości. W Polsce zostało to już zapoczątkowane. Biblioteka Narodowa dzięki kontaktom z Biblioteką Państwową ZSRR im. W. Lenina oraz z bibliotekami narodowymi innych krajów socjalistycznych ma możliwość informowania ich o polskim piśmiennictwie. Podobnie jest w przypadku naszej współpracy z międzynarodowymi systemami informacyjnymi oraz bibliotekami krajów Europy zachodniej i z bibliotekami Stanów Zjednoczonych A.P., jak np. Library of Congress. W ten sposób dane te przekazywane są do światowych źródeł informacji.

W rozwoju międzynarodowej współpracy bibliotek zawsze wysuwa się na czoło sprawa wymiany publikacji. Duża część literatury zagranicznej wpływającej do bibliotek polskich pochodzi z bezpośredniej wymiany bezdewizowej. Wymiana ta byłaby praktycznie niemożliwa bez bliższych kontaktów pomiędzy bibliotekami polskimi i zagranicznymi oraz ich przedstawicielami.

Dzięki międzynarodowym kontaktom BN ma większe możliwości zdobycia informacji o ukazujących się za granicą publikacjach. W ostatnich latach nawiązaliśmy bezpośrednie kontakty z wieloma ośrodkami polo-

nijnymi, w tym także dzięki Towarzystwu Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”. Podjęliśmy również prace badawcze w celu silniejszego związania się z ośrodkami badań polonijnych. Mamy przetarte drogi, mamy rosnące grono przyjaciół Biblioteki Narodowej, również dzięki zorganizowaniu dwóch kursów dla bibliotekarzy pracujących w działach polskich różnych bibliotek w świecie (razem ponad 40 osób).

Przegląd Biblioteczny: Czego środowisko bibliotekarskie może i powinno oczekiwać od swojej „Bibliotheca Patria”?

Witold Stankiewicz: Biblioteka Narodowa pilnie śledzi potrzeby polskiej kultury, a zwłaszcza potrzeby polskich bibliotek. Chcielibyśmy jak najbardziej ułatwić pracę bibliotekom. Z tego punktu widzenia prowadzimy od kilku lat prace nad systemem informacji bibliotecznej, komputeryzacją naszych serwisów informacyjnych, wymianą taśm z opisami bibliograficznymi. Wydaje mi się, że problem powiązania wielkich bibliotek naukowych w jeden system pozostanie tylko postulatem, dopóki biblioteki te nie będą wyposażone w nowoczesne środki łączności, odpowiednie urządzenia techniczne, itp. narzędzia pracy. Ta właśnie funkcja BN jako centralnej biblioteki Państwa, stosującej nowe techniki, będzie najbardziej przydatna bibliotekom.

Ustawowym i statutowym obowiązkiem BN jest przedstawianie władzom opinii o prawdziwym stanie bibliotek, o ich potrzebach i postulatach. Stosujemy i będziemy stosować nadal zasadę opracowywania raportów i programów z szerokim udziałem najwybitniejszych specjalistów, reprezentujących środowisko bibliotekarskie.

Przegląd Biblioteczny: Ostatnie pytanie, jeśli można je postawić, dotyczy osobistych planów zawodowych i naukowych Pana Profesora?

Witold Stankiewicz: Obejmując kierownictwo Biblioteki Narodowej miałem wahania, czy zdołam poprowadzić Bibliotekę o takiej randze nie przestając być jednocześnie pracownikiem naukowym, historykiem. Przekonałem się z biegiem lat, że na stanowisku dyrektora problematyka związana z kierowaniem i zarządzaniem musi mieć prymat. Są pewne zawody, stanowiska, w których góruje anonimowy charakter pracy. Do takich należy właśnie zawód bibliotekarza. Praca ta jest jednak konieczna i może dać wielką satysfakcję i zadowolenie. Gdy otrzymuję kolejne meldunki z placu budowy nowego gmachu, gdy uda nam się pomyślnie rozwiązać jakieś zagadnienie, np. z dziedziny współpracy bibliotek krajowych, jeśli zorganizujemy konferencję naukową i przyniesie ona pozytywne wyniki, to wówczas nie uważam wcale, by był to czas stracony. Gdybym pisał w przyszłości pamiętniki, to nie zapożyczyłbym do nich tytułu od Prousta *W poszukiwaniu straconego czasu*. Nie chciałbym i w przyszłości uważać, że organizatorska funkcja dyrektora jest nieważna. Chciałbym i w dalszym ciągu, będąc na tym stanowisku, tak kierować placówką, by mogła ona szybciej rozwiązywać te wszystkie problemy

wewnętrzne, które ułatwiłyby jej późniejszą działalność i zaspokoili oczekiwania naszych czytelników i naszych partnerów.

Starałem się w miarę możliwości zajmować własną problematyką naukową, historyczną. Prowadziłem własne badania nad najnowszą historią Polski, zwłaszcza nad problemami polskiego ruchu ludowego. W Bibliotece rozszerzyłem zakres moich zainteresowań o problematykę polskiej kultury ostatnich stu lat. Starałem się publikować interesujące dokumenty, uczestniczyłem w opracowywaniu syntez historii Polski w Instytucie Historii PAN. Oczywiście, w miarę możliwości, chciałbym to kontynuować. Interesuje mnie tak ważna dla historii bibliotek i historii kultury polskiej placówka, jaką było dawne Muzeum Polskie w Raperswilu. Byłbym bardzo zadowolony, gdybym mógł wrócić do tego tematu, bowiem Raperswil interesuje mnie jako instytucja kulturalna, jako ośrodek polskich działań emigracyjnych w XIX wieku. Jak Paryż po powstaniu listopadowym wysunął się na czoło ośrodków polskiej emigracji, tak Raperswil odegrał bardzo istotną rolę po upadku powstania styczniowego jako ważne ognisko polskiej myśli, jako instytucja skupiająca nadzwyczaj wybitnych ludzi. Ten wielki dorobek w postaci zbiorów raperswilskich, zgodnie z wolą fundatorów, został przekazany krajowi w okresie międzywojennym, właśnie Bibliotece Narodowej. Niestety, spotkał go tragiczny los w czasie wojny.

Na pewno łatwiej jest na moim stanowisku włączać się do różnych dyskusji naukowych, występować z artykułami stanowiącymi pokłosie naszej działalności organizacyjnej. Nie chciałbym zapowiadać wielkich syntez czy monografii naukowych, gdyż obawiałbym się, że pogodzenie jednego i drugiego byłoby ze szkodą dla instytucji, której jestem obowiązany poświęcić swój czas.

Przegląd Biblioteczny: Dziękując za rozmowę w imieniu redakcji *Przeglądu Bibliotecznego* życzymy Panu Dyrektorowi wielu owocnych działań dla dalszego rozwoju Biblioteki Narodowej, na rzecz unowocześnienia i doskonalenia bibliotekarstwa polskiego, podnoszenia prestiżu zawodu bibliotekarza, a także życzyńny satysfakcji i radości w życiu osobistym.

Rozmowę przeprowadziły:

Barbara Sordylowa

Izabela Kuczyńska

BIBLIOGRAFIA PRAC WITOLDA STANKIEWICZA Z ZAKRESU BIBLIOTEKARSTWA

W kwietniu 1962 r. Witold Stankiewicz, z wykształcenia historyk i badacz dziejów ruchu ludowego i spółdzielczości, mianowany zostaje dyrektorem Biblioteki Narodowej.

W ciągu 17 lat jego kierownictwa działalność Biblioteki Narodowej skupia się

na: budowie nowego gmachu, unowocześnianiu organizacji i metod pracy, rozszerzeniu działalności naukowej i udziału w życiu kulturalnym kraju.

Od 1968 r. Witold Stankiewicz uczestniczy aktywnie z ramienia BN w pracach IFLA; w latach 1969-1972 sprawuje funkcje wiceprzewodniczącego, a od października 1972 do chwili obecnej przewodniczącego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Od 1969 r. uczestniczy jako zastępca przewodniczącego w pracach Państwowej Rady Bibliotecznej.

W 1973 r. W. Stankiewicz przewodniczy pracom Podsekcji Informacji i Dokumentacji Naukowej II Kongresu Nauki Polskiej, na którym przedstawia zbiorczy referat [poz. 51].

Za swe dokonania w dziedzinie badań nad historią Polski i w dziedzinie bibliotekarstwa otrzymał W. Stankiewicz tytuł docenta w 1967 r. Habilitował się w 1971 r. w Instytucie Historii PAN, a w 1977 r. Rada Państwa mianowała W. Stankiewicza profesorem nadzwyczajnym.

Z obszernej bibliografii prof. dr hab. Witolda Stankiewicza podajemy poniżej wybór prac dotyczących Biblioteki Narodowej i innych problemów bibliotekarstwa polskiego.

1963

1. Biblioteka Narodowa. (Kilka uwag o nagrodzonym projekcie). *Bibliotekarz* R. 50 nr 8 s. 194-197.

1964

2. Aufgaben und Tätigkeit der polnischen Nationalbibliothek in Warschau. *Zentralblatt für Bibliothekswesen* Jg 78 H. 12 s. 705-713 i nadb.

1965

3. Księga Jubileuszowa Biblioteki im. W. I. Lenina. (Rec. Istoriija Gosudarstvennoj ordena Lenina Biblioteki SSSR im. V. I. Lenina za 100 let 1862-1962, Moskwa 1962). *Rocznik Biblioteki Narodowej* T. 1 s. 440-444.
4. Międzynarodowy Kongres Dokumentacji i Informacji Naukowej i Technicznej w Rzymie. *Przeгляд Biblioteczny* R. 33. z. 1/2 s. 125-128.

1967

5. „L'homme malade de livres”. [Władysław Dąbrowski]. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* nr 2 s. 12-15.
6. II Międzynarodowa konferencja nt. budownictwa bibliotecznego. Biblioteki małe i średnie, Warszawa 19-23 października 1965. Zbiór materiałów. [Głos w dyskusji]. Wwa: BN, IKiCz, 346 s. (Zamknięcie obrad s. 260, 324-326).
7. Die Nationalbibliothek in Warschau und ihre kostbarsten Sammlungen. Katalog zur Ausstellungen der Biblioteka Narodowa, Warszawa, in der Deutschen Bücherei, Leipzig, vom 28. April bis 24. Mai 1967. Przedmowa ... Leipzig: Deutsche Bücherei s. 5-6.

1968

8. Bibliotheca Patria czyli Narodowa. [Wypowiedź w art.] Półwiecze polskiej niepodległości. *Express Wieczorny* R. 23 nr 263 s. 3.
9. Rozmawiamy o bibliotekarstwie. [Wypowiedź m.in.] ... *Trybuna Ludu* R. 20 nr 34 s. 6.

1969

16. IV Narada Dyrektorów Bibliotek Narodowych KraJów Socialistycznych. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* nr 4 s. 12-14.
11. Nasza ankieta. [Ocena „Nowych Książek”. Wypowiedź m.in.] ... *Nowe Książki* nr 19 s. 1343.
12. Otwarcie Biblioteki Królewskiej w Brukseli. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* nr 1 s. 34-35.
13. Spostrzeżenia z podróży do Szwecji, Danii, NRD i Berlina Zachodniego. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* nr 1 s. 23-33. Współaut. Stanisław Fijałkowski.
14. 35 Sesja IFLA. Jubileusz prof. dra Horsta Kunzego. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* nr 3 s. 15-17.
15. Wege zu einem einheitlichen Bibliothekssystem in Polen. W: *Buch-Bibliothek-Leser. Festschrift für Horst Kunze zum 60. Geburtstag*. Berlin, Akademie-Verlag s. 167-177.

1970

16. Glavnje naucnye biblioteki v Pol'se kak laboratorii istoričeskich issledovanij. Perek. Maria Grzeszczak. W: *Istoričeskaja nauka v Narodnoj Pol'se v 1945-1969 gg. Spravočnik*. Varšava s. 179-196.
17. Książka w kulturze narodu. W: *Dni oświaty, książki i prasy. Materiały informacyjne dla placówek ruchu kulturalno-oświatowego*. (Oprac. Jerzy Anku-dowicz, Anna Chochołak, Lucjan Powichrowski). Wwa: Centr. Porad. Amators. Ruchu Artyst. s. 29-31 powiel.
18. Listy Jana Hempla do Jana Wantuły. Oprac. ... *Rocznik Biblioteki Narodowej* T. 6 s. 407-483 i nadb.
19. Moskiewskie spotkania bibliotekarzy. Rozm. przepr. Ewa Ostrowska. *Dziennik Ludowy* R. 14 nr 224 s. 4.
20. Oplawska Leokadia, Zaręba Halina: Lenin. Katalog dzieł Włodzimierza Iljicza Lenina wydanych w Polsce w latach 1945-1969. Red. i wstęp. Wwa: PiW, 48 k.
21. Principales bibliothèques scientifiques en Pologne. Trad. Eugenia Dwornik. W: *La Pologne au XIIIe Congrès International des Sciences Historiques à Moscou. Part 1*. Varsovie: PWN s. 201-216.

1971

22. Biblioteka Narodowa. Rozm. przepr. Lucyna Szczegodzińska. *Poradnik Bibliotekarza* R. 23 z. 7 s. 206-209.
23. Kołodziejska Jadwiga: Biblioteki amerykańskie. Przedmowa ... W-wa: BN s. 11-14.
24. Listy Henryka Bukowskiego do rodziny Gierszyńskich. Źródło do dziejów Muzeum Polskiego w Rapperswilu. Cz. 1. *Rocznik Biblioteki Narodowej* T. 7 s. 475-528 i nadb. Cz. 2. *Tamże* 1972 T. 8 s. 359-378 i nadb.
25. Obščestvenno-prosvetitel'nye idei V. I. Lenina i razvitie bibliotekovedenija v. PNR. W: *Meždunarodnaja leninskaja konferencija po čteniju, 11-14 ijunja 1970 g.* Varšava: Nacionalnaja Biblioteka, Institut Knigi i Čtenija s. 34-56.
26. Suchodolska Ewa, Żydanowicz Zofia: Bibliografia polskich przekładów z literatury pięknej krajów skandynawskich do roku 1969 włącznie. Przedmowa .. Poznań: Wydawn. Pozn. s. 11-20.
27. Współpraca Biblioteki Narodowej w Warszawie z Biblioteką Narodową Serbii i innymi bibliotekami jugosłowiańskimi. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* nr 2 s. 7-9.

28. Zamencka Danuta: W stulecie Komuny Paryskiej. Poradnik bibliograficzny. Wstęp, red. ... Wwa: BN s. 7-24.

1972

29. Antoszcuk Stanisław. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* nr 1 s. 7-9.
30. Biblioteki [...] Mówi przewodniczący SBP. *Trybuna Ludu* R. 24 nr 330 s. 6.
31. Funkcja i rola biblioteki narodowej. Wwa, 5 k., Sympozjum nt. europejskich systemów bibliotecznych, Praga 27 XI-2 XII 1972. maszyn.
Toż. tekst ang., fr., niem., ros.
32. Jankowerny Wojciech: Bibliotheca Patria. Wystawa. (Przewodnik). Koncepcja i redakcja ogólna ... Wwa: BN, 25 s. il.
33. Przyszłość bibliotek. Rozm. Maciej Szerowski. *Fakty i Myśli* R. 15 nr 24 s. 1, 8.
34. Słownik Pracowników Książki Polskiej. Pod red. Ireny Treichel. Przedmowa ... (s. VII-VIII). Hasła: Brzeziński Stefan Julian (s. 94), Dąbrowski Władysław (s. 164), Dulebina Helena (s. 189). Wwa: PWN.
35. Z podróży naukowych: „LXII Dzień Bibliotekarzy” w Mannheim. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* nr 2 s. 42-44.
36. Załuski Józef Andrzej: Programma literarium ad bibliophilos. Przedmowa ... Wwa: BN s. 5-6.

1973

37. Biblioteka Narodowa. W: Dzieje Ochoty. Kom. red. Józef Kazimierski i in. Wwa: PWN s. 525-532 i odb.
38. Biblioteka Narodowa a potrzeby nauki, kultury i gospodarki. (Ogólnokrajowy Zjazd Delegatów SBP, Bydgoszcz 29-30.IX.1972). *Przegląd Biblioteczny* R. 41 z. 3 s. 355-365.
39. Bibliotheca patriae. Rozm. przepr. Stefan Beda. *Dziennik Ludowy* R. 17 nr 224 s. 5.
40. Istraživanja čitanja i njihov značaj za delatnost biblioteka. W: Knjiga u razvoju savremenog društva. Međunarodni seminar. Beograd s. 85-91.
Toż w: Narodna biblioteka. 6 april 1973. Beograd s. 169-173 [Uroczystość otwarcia Biblioteki Narodowej Serbii].
41. Konferencja kierownictwa służb bibliotecznych i bibliotek narodowych w Moskwie. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* nr 1 s. 7-10.
42. Obmen opytom perspektivnogo planirovanija i sotrudničestvo bibliotek socialističeskich stran. Moskva, 8 s. maszyn. [Konsultativnoe soveščanie načal'nikov bibliotecznych služb i direktorov nacional'nych bibliotek socialističeskich stran].
43. Raport o stanie bibliotek polskich. (Aut. Edward Assbury i in. Przewodn. kom. red. Witold Stankiewicz). Wstęp ... Wwa, 87 s. tab. Państwowa Rada Biblioteczna przy MKiSzt, Biblioteka Narodowa.
Toż wyd. 2. Wwa 1974, 52[4] s. tab.
44. Z badań nad problematyką strat wojennych w bibliotekach polskich. W: Stan i perspektywy badań w zakresie zbrodni hitlerowskich. Materiały z Konferencji Naukowej w dn. 27-28 kwietnia 1970 r. T. 2. Wwa s. 257-267.
45. Zamencka Danuta: Komisja Edukacji Narodowej. Poradnik bibliograficzny pod red. ... Wwa: BN, 82 s.

1974

46. Dąbrowski Maciej: Książka polska wczoraj i dziś. Wystawa w pięćsetlecie narodzin sztuki drukarskiej w Polsce. Warszawa, 6.V.-2.VI.1974. Przedmowa ... Wwa: Wydawn. Katal. i Cenników s. 3-4.

47. Książka dawna w Bibliotece Narodowej. [Wywiad]. *Nowe Książki* nr 9 s. 6-8.
48. Kształtowanie się polityki wydawniczej w minionym trzydziestoleciu. *Rocznik Biblioteki Narodowej* T. 10 s. 77-104 i nadb.
Współaut. Stanisław Siekierski.
Toż. Referat na Międzynarodową sesję naukową z okazji 500-lecia narodzin sztuki drukarskiej w Polsce. Warszawa-Kraków, 6-10.V.1974. Wwa, 36 k. 9 tabl., tab.
49. Profesor Uno Willers — Bibliotekarz królewski. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* nr 1 s. 7-10 i nadb.
50. Skarbnica polskiej myśli. Rozm. przepr. Alicja Korupczyńska. *Słowo Powszechne* R. 27 nr 136 s. 3-4.
51. Stan i perspektywy rozwojowe informacji i dokumentacji naukowej. W: II Kongres Nauki Polskiej. Materiały i dokumenty. T. 2. Obrady w sekcjach i zespołach problemowych, 27 i 28 czerwca 1973 r. Cz. 1: Nauki społeczne i humanistyczne. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossol. s. 492-514.
Toż. *Rocznik Biblioteki Narodowej* 1973 T. 9 s. 5-41.
52. XXX-lecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Poradnik bibliograficzny pod redakcją i ze wstępem ... Wwa: BN, 106 s.
53. IV Zjazd Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”. [O Bibliotece Narodowej i jej kontaktach z Polonią Zagraniczną]. Wwa: Interpress s. 81-83.

1975

54. Biblioteka Narodowa jako ośrodek badań związanych z książką i biblioteką. *Bibliotekarz* R. 42 nr 11/12 s. 260-263.
55. Czterdziesta Sesja Rady Głównej IFLA, Waszyngton 17-23 listopada 1974. *Przegląd Biblioteczny* R. 43 z. 4 s. 345-350.
Współaut. Irena Morsztynkiewiczowa.
56. Książki mają swoje losy... Rozm. przepr. Joanna Kordus. *Wrocławski Tygodnik Kulturalny* R. 23 nr 16 s. 4.
57. Modernizacja polskich bibliotek. Wwa, 7 k. [Seminarium Biblioteki Narodowej w Warszawie i Państwowej Biblioteki ZSRR im. Lenina w Moskwie]. maszyn.
58. O dalszą modernizację bibliotek polskich. *Przegląd Biblioteczny* R. 43 nr 3 s. 243-264.
Toż: Referat wygłoszony na VII Zjeździe Bibliotekarzy Polskich, Zielona Góra, 6 czerwiec 1975. Wwa: BN, 14 k.
59. Rol' Nacional'noj biblioteki i Varšave v otečestvennoj i meždunarodnoj sisteme informacii. [b.m.], 7 k. [Kommjunike na vstreču: Vozmožnost' sozdanija Meždunarodnogo obščestva Nacional'nych bibliotek. Oslo].
60. Rola biblioteki narodowej w programowaniu i planowaniu badań bibliotekoznawczych. (Referat na 40 Sesję Rady Głównej IFLA, Waszyngton 17-23.XI 1974). *Rocznik Biblioteki Narodowej* T. 11 s. 5-16.
Współaut. Mirosława Kocięcka.
Toż, tekst fr., niem., ros., maszyn.
61. Skarby kultury polskiej w zbiorach Biblioteki Narodowej. Przewodnik po wystawie. Oprac. Ewa Markiewicz, Małgorzata Stanisławska. Przedmowa ... Wwa: BN s. 3-5.
Toż: w jęz. niem. Wwa: BN 1978 s. 5-6.
62. Wanda Dąbrowska. *Bibliotekarz* R. 42 nr 3/4 s. 49-54.
63. Wiedza dla każdego. Rozm. przepr. Mirosława Grafińska. *Trybuna Ludu* R. 27 nr 193 s. 5, il.

1976

64. Biblioteki: skarbnice żywej wiedzy? Rozm. przepr. Zenona Macużanka. *Nowe Książki* nr 8 s. 1-4, 47.
65. Chronić intelektualny dorobek narodu. Rozm. przepr. Barbara Pstrokońska. *Zielony Sztandar* R. 33 nr 13 s. 3.
66. 40 Sesja Rady Głównej IFLA (Waszyngton 17-23.XI.1974). *Informator Bibliotekarza i Księgarza na rok 1976* s. 56-61.
67. Dotychczasowy rozwój i perspektywy automatyzacji w Bibliotece Narodowej. W: Referaty na konferencję polsko-duńską nt. „Elektroniczne przetwarzanie danych bibliograficznych”, Wwa 16-17.XII.1976. Wwa: BN s. 5-15.
68. Die Nationalbibliothek angesichts der Probleme und Entwicklungsperspektiven des polnischen Bibliothekswesens. Wwa, 10 k. [8. Internationale Beratung der bibliothekswissenschaftlichen und wissenschaftlich-methodischen Zentren der sozialistischen Länder. Warschau] maszyn.

1977

69. Bibliotečnoe delo Polskoj Narodnoj Respublike. *Bibliotekovedenie i Bibliografija za Rubežom* Vyp. 64 s. 64-82.
70. 41 Sesja Rady Głównej IFLA (Oslo 11-16 sierpnia 1975). *Informator Bibliotekarza i Księgarza na rok 1977* s. 91-96.
71. Działalność Biblioteki Narodowej w roku 1976. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* nr 1 s. 1-3.
72. Habent sua fata libelli. Seltsames Schicksal eines der Bücher aus den Sammlungen der Nationalbibliothek in Warschau. W: *Bibliothek-Buch-Geschichte*. Kurt Köster zum 65. Geburtstag. Herausgeg. von Günther Pflug. Frankfurt a. Main s. 237-240.
73. Polska na starych mapach. Katalog wystawy. Aut. Bogusław Krassowski i in. Przedmowa ... Wwa: BN s. 5-6.
74. Rewolucja Październikowa w sześćdziesiąt rocznicę. 1917-1977. Przewodnik bibliograficzny pod redakcją i z przedmową ... Wwa: BN, 65 s.

1978

75. Biblioteka Narodowa 1928-1978. Przewodnik po wystawie. Wstęp ... Wwa: BN s. 3.
76. Biblioteka Narodowa wobec problemów i perspektyw rozwoju bibliotekarstwa polskiego. W: VIII narada centralnych ośrodków bibliotekoznawczych i naukowo-metodycznych krajów socjalistycznych, Warszawa 4-9.X.1976. Wwa: BN s. 14-21.
77. Czerdziesta druga Sesja Rady Generalnej IFLA, Lozanna 23-28 sierpnia 1976. *Informator Bibliotekarza i Księgarza na rok 1978* s. 70-77.
78. Demby Stefan: O miłości do ksiąg w Polsce. Wstęp ... Wwa: BN s. 7-8.
79. Estreicher Karol: O bibliografii. Trzy lekcje wygłoszone 6, 13 i 16 listopada 1866 roku w Szkole Głównej w Warszawie. Oprac. i wstęp Maria Biernacka. Przedmowa ... Wwa: BN s. 5.
80. Lewański Ryszard Kazimierz: Polonica rękopiśmienne w archiwach i bibliotekach włoskich. Przedmowa ... Wwa: BN s. VII-XI [tekst pol.], XII-XVII [tekst wł.].
81. Nasz cel: dla każdego dobra książka. Zanotował Zbigniew Dudek. *Zielony Sztandar* R. 35 nr 16 s. 3.
82. Programma razwitija bibliotekovedenija v Pol'skoj Narodnoj Respublike. *Bibliotekovedenie i Bibliografija za Rubežom* nr 66 s. 5-13.

83. Uroczystość odznaczenia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Przemówienie ... *Przegląd Biblioteczny* R. 46 nr 2 s. 108-111.
84. Sprawozdanie Biblioteki Narodowej za rok 1962. Przedmowa... Wwa: BN 1964 s. 3-7; ... za rok 1963. Przedmowa... Wwa: BN 1966 s. I-III; ... za rok 1964. Przedmowa... Wwa: BN 1970 s. I-III; ... za rok 1965. Przedmowa... Wwa: BN 1971 s. I-IV; ... za rok 1966. Przedmowa... Wwa: BN 1971 s. I-III; ... za rok 1967. Wstęp... Wwa: BN 1973 s. I-IV; ... za rok 1968. Wstęp... Wwa: BN 1974 s. 5-8; ... za rok 1969. Wstęp... Wwa: BN 1975 s. 6-7; ... za rok 1975. Wstęp... Wwa: BN 1976 s. I-IV; ... za rok 1971. Wstęp... Wwa: BN 1977 s. 5-6; ... za rok 1976. Redakcja i wstęp... Wwa: BN 1977 s. 7-12; ... za rok 1970. Wstęp... Wwa: BN 1978 s. 7-11.

PRACE REDAKTORSKIE

Rocznik Biblioteki Narodowej. Biblioteka Narodowa, Warszawa 1965 — Redaktor.

Oprac. Jolanta Bronikowska
(Zakład Informacji Naukowej BN)

RADOSŁAW CYBULSKI

O NIEKTÓRYCH WŁAŚCIWOŚCIACH KOMUNIKOWANIA SPOŁECZNEGO ZA POMOCĄ KSIĄŻEK

Próba określenia ważniejszych cech procesu bibliologicznego na podstawie analizy powstawania i społecznego obiegu wydawnictw. Rozróżnienie dwóch płaszczyzn zjawiska: technologicznej, związanej z cyklem pracy intelektualnej i produkcyjnej powstawania książki oraz społecznej stanowiącej ramy i warunki wytwarzania i obiegu książek. Komunikowanie się ludzi za pomocą dokumentów jako proces o charakterze społecznym i zinstytucjonalizowanym. Transformacja utworów piśmienniczych występująca w procesie nadawania utworowi postaci wydawniczej i księgarskiej jako proces kulturotwórczy. Problematyka badawcza procesu bibliologicznego.

1. Uwagi wprowadzające

Próby sformułowania modelu nauki o książce oraz bibliotekoznawstwa i informacji naukowej pozwalają na wyprowadzenie ogólnego wniosku, że konstrukcję modelu kształtuje przyjęty punkt widzenia. On to określa pole badawcze, które w przypadku nauki o książce, w ujęciu K. Migonia¹, pozostawia pewne obszary działalności bibliotekoznawczych poza polem badawczym zintegrowanej nauki o książce, a w modelu bibliotekoznawstwa i nauki o informacji naukowej jako dyscypliny naukowej w ujęciu S. Kubiaka² włącza do niej w charakterze nauk pomocniczych: księgoznawstwo, edytorstwo, czytelnictwo, prasoznawstwo i informatykę.

Artykuł niniejszy jest głosem w nieustannej, chociaż prowadzonej z różnym natężeniem, dyskusji nad modelem nauki o książce. Nie podjęto w nim jednak próby sformułowania modelu, lecz ograniczono się do problematyki badawczej określonej z punktu widzenia procesu komunikowania społecznego za pomocą książek. Artykuł jest więc próbą określenia głównych cech procesu bibliologicznego, nie pretendującą do wyczerpania tematu i wszechstronnego naświetlenia poznawczej problematyki na tle dotychczasowego piśmiennictwa w tym przedmiocie,

¹ K. Migoń: *Nauka o książce wśród innych nauk społecznych*. Wrocław 1976 Prace Wrocł. Tow. Naukowego, Seria A nr 188.

² S. Kubiak: *Miejsce bibliotekoznawstwa i nauki o informacji naukowej w systemie nauk*. W: *Metodologia bibliotekoznawstwa i nauki o informacji naukowej*. Poznań 1976 s. 31-46, Prace Biblioteki Głównej UAM nr 9.

lecz przedstawiającą tezy wypływające z refleksji głównie nad praktyką powstawania i społecznego obiegu wydawnictw.

Funkcjonalne podejście do przedmiotu badań w nauce o książce, które zawiera się w lapidarnym określeniu „książka w społeczeństwie” jest płodne metodologicznie, jako dyrektywa organizująca programy i tematy badawcze³. Relacje, jakie zachodzą między przedmiotami wytwarzanymi dla zaspokojenia potrzeb człowieka, a społeczeństwem, interesują wiele nauk i stanowią wytyczną w różnych dziedzinach. Ten punkt widzenia wymaga analizy procesu bibliologicznego w celu sprecyzowania specyficznych właściwości funkcjonowania książki w społeczeństwie.

Książki służą zaspokojeniu różnych potrzeb społecznych i chociaż przebieg procesu komunikowania społecznego za ich pomocą na różnych polach działalności ludzkiej ma swoiste cechy i uwarunkowania, to jednak istnieją również właściwości wspólne, wypływające ze społecznej technologii procesu porozumiewania się ludzi między sobą za pomocą wydawnictw.

• Wnikliwa analiza całego procesu bibliologicznego prowadzi do wniosku, że w pogłębionych badaniach interesujących nas zjawisk należy rozróżnić dwa aspekty:

1) technologiczny, wyznaczony przez właściwości książki jako wytworu pracy intelektualnej i produkcyjnej;

2) społeczny, wyznaczony przez procesy wytwarzania, rozpowszechniania, gromadzenia, przechowywania, udostępniania i użytkowania wydawnictw w społeczeństwie.

Różnice między tymi aspektami ujmowania zjawisk bibliologicznych są bardzo istotne. W aspekcie technologicznym na plan pierwszy wysuwa się proces powstawania dzieła (jako inilibrizacji (nadawania mu postaci wydawniczej) oraz działań niezbędnych dla zapewnienia obiegu czytelniczego. Natomiast w aspekcie społecznym interesują nas zjawiska występujące w określonym nasyceniu ilościowym, a więc produkcja wydawnicza, asortyment księgarski, zasoby książek w bibliotekach, czytelnictwo i jego skutki społeczne itp.

2. Model procesu powstawania książki

Klasyczna formuła komunikacji społecznej występująca w postaciach:

twórca	— dokument	— użytkownik
nadawca	— komunikat	— odbiorca
autor	— książka	— czytelnik

eksponuje indywidualny charakter kontaktu, jaki następuje dzięki przekazaniu komunikatowi między nadawcą i odbiorcą. Zapewne wyraża ona najistotniejszy sens komunikowania społecznego, który nie może być spełniony bez odbioru komunikatu. Autor może stworzyć dzieło, wy-

³ K. Giombiowski: *O funkcjonalną koncepcję nauki o książce*. „*Studia o Książce*” T. 1

dawca może je wydać, ale decyzja nawiązania kontaktu „autor — czytelnik” pozostaje w zasadzie aktem woli użytkownika. Decyzje czytelników dotyczące doboru lektury są czynnikiem wpływającym zarówno na strukturę tematyczną repertuaru wydawniczego, jak też na kształt poszczególnych dzieł. Autor powinien pisać książki z myślą o czytelniku, a wydawca z całą plejadą współpracowników wydawać je, uwzględniając preferencje odbiorców i dostosowując satę graficzną książki i wykonanie techniczne do jej przeznaczenia użytkowego. Dla ścisłości trzeba uczynić tu uwagę, że uwzględnianie potrzeb i zainteresowań czytelników przez ruch wydawniczy odbywa się w specyficznych warunkach i byłoby dużym uproszczeniem twierdzić, że każdej ukazującej się na świecie książce towarzyszyła głęboka refleksja nad potrzebami czytelników. Nie możemy poświęcać tej sprawie więcej uwagi, uznajemy jednak słuszność dyrektywy pisania i wydawania książek z myślą o czytelniku i dla czytelnika, który będzie z książki korzystał.

Autor jest pierwszą osobą w procesie komunikacji społecznej. Cykl bibliologiczny zaczyna się z chwilą powstania zamysłu dzieła, przed pierwszym zazwyczaj najtrudniejszym do sformułowania zdaniem. Mówiąc „autor” rozumiemy oczywiście, że jest to twórca dzieła lub też jego współtwórcy. Współcześnie autorstwo coraz częściej przyjmuje postać kolektywną. Najwięcej autonomii zachowuje literatura piękna, bowiem tutaj proces tworzenia nie jest uzależniony w takim stopniu od innych specjalistów i instytucji, jak to się dzieje we współczesnej nauce.

Proces twórczy jest uwarunkowany cechami osobowości autora, sumą wiedzy i dostępnej mu informacji, celami, jakie zostały wyznaczone, i możliwościami ich realizacji. W pracy naukowej obowiązuje zasada znajomości literatury przedmiotu, co pozwala określić rolę i miejsce pracy w postępie nauki w określonej dziedzinie. Dydaktycy przygotowujący podręczniki mają za zadanie przekazać wiedzę o danym przedmiocie w sposób odpowiadający poziomowi uczniów. Tak więc wspólną cechą każdej autorskiej pracy naukowej jest korzystanie z dotychczasowego dorobku; dlatego też w każdej nowej książce tego typu znajdziemy, przynajmniej odbicie myśli zaczerpniętych z wcześniej wydanych książek, nawet jeśli tezy głoszone znajdują się w opozycji do dotychczasowych poglądów. Praca autora polega na transformacji informacji dostępnej w danym przedmiocie. Transformacja odbywa się poprzez selekcję informacji, sposób porządkowania faktów, dowodzenia i wnioskowania, wreszcie znajduje wyraz w kompozycji utworu.

Wydawca bierze udział w procesie powstawania książki od momentu dojrzenia koncepcji dzieła. W pierwszej fazie rozmów na temat koncepcji dzieła i opiniowania jego konspektu sugestie wydawcy ukierunkowują pracę autora, zakreślając zakres i objętość pracy, mogą również zawierać inne zalecenia związane z przeznaczeniem zamierzonej książki. Współpraca z autorami układa się wg zróżnicowanych zasad, których nie będziemy analizować szczegółowo. Na etapie formułowania koncepcji

działa ingerencja wydawcy ma charakter ogólny, wnikliwa analiza tekstu autorskiego rozpoczyna się dopiero po złożeniu maszynopisu. Wydawca stosuje zazwyczaj opiniowanie wewnętrzne — przez pracowników wydawnictwa oraz angażuje specjalistów, którzy opracowują tzw. recenzję wydawniczą. Obok merytorycznej oceny dzieła recenzja wydawnicza zawiera zazwyczaj stwierdzenie celowości wydania oraz wskazówki dla autora i edytora dotyczące kompozycji, języka, terminologii itd. Proces przyjmowania rękopisu do wydania jest więc nie tylko sprawą między autorem i wydawcą, uczestniczą w nim również recenzenci, którzy jako pierwsi czytelnicy, spełniając funkcję opiniodawców, występują w imieniu publiczności czytelniczej. Recenzowanie wydawnicze zawiera elementy społecznej weryfikacji dzieła, która dokona się później na rynku księgarskim poprzez decyzje wyboru i zakupu książki przez czytelników.

Przyjęcie manuskryptu do wydania, po zmianach wprowadzonych przez autora po recenzjach, otwiera trzecią fazę kształtowania dzieła — właściwe opracowanie redakcyjne. Redaktor bardzo szczegółowo zapoznaje się z tekstem i pracuje nad jego udoskonaleniem. Zgodnie z prawem autorskim wydawca nie może wprowadzić żadnych zmian nie zaakceptowanych przez autora; w większości przypadków tę akceptację uzyskuje.

Opisane trzy etapy pracy wydawcy, których celem jest wprowadzenie utworu do systemu komunikacji społecznej, mają wpływ na treść i piśmienniczy kształt utworu; są to działania typu transformacyjnego.

Rozpatrzmy szczegółowiej przebieg prac redakcyjnych. Manuskrypt autora zawierający utwór przeznaczony do opublikowania podlega działaniom „uzdatniającym”. Jest transformowany dla potrzeb wydawniczych według pewnych reguł ogólnych i szczegółowych stosowanych przez danego wydawcę. Transformacja przejawiająca się w takich działaniach, jak ukształtowanie dzieła, jego treść, język (poprawność gramatyczna, stylistyczna i terminologiczna) nie ma jeszcze wpływu na zmianę postaci utworu, jest to przygotowanie do właściwej transformacji, która doprowadzi do nadania postaci książki tekstowi zawartemu w „uzdatnionym” do wydania manuskrypcie.

Szczególną rolę spełnia w procesie inlibrizacji opracowanie artystyczne książki, które można porównać ze scenografią. Scenografia książki może być bardzo bogata lub też bardzo skromna, mieszcząca się w konwencjonalnych wzorcach opracowania typograficznego. Sztuka książkowa⁴ jest odrębnym i bardzo szerokim tematem, którego nie możemy rozwijać, poprzestając na stwierdzeniu, że typograficzna szata książki przesądza o jej walorach użytkowych i artystycznych. Na kształt edytorski dzieła składa się bardzo wiele elementów, które według reguł sztuki wydawniczej powinny harmonizować z treścią i przeznaczeniem

⁴ W. N. Lachow: *Sztuka z teorii sztuki książki*. Wrocław 1978.

czytelniczym utworu. Niekiedy przeznaczenie może być narzucone przez nadanie utworowi określonej szaty zewnętrznej. Dzięki temu, że ten sam tekst, np. nowela wybitnego pisarza, może ukazać się w wydaniu szkolnym, popularnym, bibliotecznym i bibliofilskim, krąg odbiorców i sposób korzystania z książki, a nawet jej recepcja mogą być zróżnicowane.

Redaktor techniczny jest konstruktorem całości formy graficznej książki. Jeśli książkę opracowuje artysta-grafik, to przejmuje również większą część zadań redaktora technicznego. W tej fazie pracy nad książką współpracuje wielu specjalistów, którzy — opracowując różne składniki książki (ilustracje, rysunki, fotografie itd.) — współuczestniczą w stworzeniu wzorca, na podstawie którego zostanie sporządzona forma drukarska.

Wzbogacanie tekstu autorskiego o teksty pochodzące od wydawcy oraz o materiał ilustracyjny, obwolutę i okładkę i inne dodatkowe elementy jest działaniem typu transformacyjnego, które prowadzi do przekształcenia całego materiału na formę drukarską, z której powstają odbitki arkuszy książki.

Drukarnia w procesie produkcji książki spełnia funkcję realizatora koncepcji edytorskiej; jest ona zobowiązana do wykonania zamówienia wydawcy zgodnie z przedstawionym wzorcem i wytycznymi technicznymi. Stan techniczny drukarni może ograniczać ambitne założenia edytorskie. Dlatego też warunkiem usprawnienia produkcji wydawniczej i osiągnięcia wyższego poziomu graficznego książek były zawsze zarówno jakościowe, jak i ilościowe zdolności produkcyjne. Sztuka książki nie może rozwinać się bez sztuki typograficznej gwarantującej wysokie standardy wykonania technicznego książki.

3. Społeczna skala działalności wydawniczej

Ludzie od wieków porozumiewają się za pomocą pisma i innych znaków tworząc dokumenty, wśród których książki dzięki szczególnym cechom uzyskały trwałą i znaczącą pozycję w komunikowaniu społecznym. Spośród licznych właściwości książek jako środków przekazu cecha trwałości ma najważniejsze konsekwencje społeczne. Trwałość informacji zawartej w książce umożliwia ukształtowany wielowiekową praktyką system gromadzenia, opracowywania, przechowywania i udostępniania zasobów bibliotecznych. Książki zapewniają zachowanie ciągłości rozwoju duchowego i intelektualnego ludzkości, stanowią dokumentację idei, poglądów i działań mającą walory społecznego doświadczenia i pamięci.

Właściwością procesu komunikowania społecznego za pomocą książek jest wysoki stopień zinstytucjonalizowania. Centralną pozycję w systemie zajmuje wydawnictwo, które jest inicjatorem i organizatorem procesu redakcyjno-produkcyjnego. Zajmowaliśmy się wyżej analizą mode-

lu technologii procesu wydawniczego, obecnie zajmujemy się niektórymi społecznymi uwarunkowaniami pracy wydawcy oraz jej społecznymi następstwami.

Wydawcy dokonują wyboru dzieł do opublikowania, zdając sobie sprawę z faktu, że publiczność czytelnicza może potwierdzić słuszność ich decyzji, ale może również wyrazić dezaprobatę. Ta więc niezmiernie ważna funkcja wydawcy kształtuje się pod naciskiem ryzyka. Dotyczy to wydawców profesjonalnych, którzy nie korzystają w zasadzie z dobrodziejstw mecenatu, lecz wyłącznie z wpływów ze sprzedaży wydanych książek.

Na program wydawniczy składają się następujące źródła:

1. Rękopisy, które wpłynęły do wydawnictwa z inicjatywy autorów i zawierają utwory powstałe bez sugestii i udziału wydawcy;

2. Rękopisy zamówione przez wydawcę u autorów z mniej lub bardziej wyraźnymi sugestiami co do treści, rodzaju i przeznaczenia utworu;

3. Dawne wydania książek, które wyczerpały się na rynku księgarskim, a które powinny spotkać się z zainteresowaniem czytelników. Wchodzi tu w grę pozycje z dawnego repertuaru wydawnictwa, rzadziej — innych wydawców;

4. Odrębną grupę stanowią przekłady. Działanie wydawcy w tym wypadku może być podobne jak przy wpływie rękopisów dzieł oryginalnych, jednakże warunki podejmowania decyzji są tu nieco odmienne: wydawca ma możliwość nie tylko zapoznania się z oryginałem i poddania go recenzjom, ale może uzyskać dane o powodzeniu danej książki, o jej recepcji i o już opublikowanych recenzjach.

Niekiedy wydawcy podejmują również takie inicjatywy wydawnicze, w których znacznie rozszerzają swoje funkcje przejmując zadania i prawa autora. Dotyczy to wydawnictw informacyjnych, np. encyklopedii, słowników, a także zbiorów dzieł o charakterze monumentalnym itp., dla opracowania których tworzy się zazwyczaj specjalne zespoły pracownicze o wysokich kwalifikacjach.

Wybór pozycji do wydania polega na selekcji. Ze zbioru złożonych w wydawnictwie maszynopisów, z ofert wydawniczych autorów, analizy dawnego repertuaru wydawniczego i nowości wydawniczych zagranicznych wydawca wybiera pozycje do swojego planu wydawniczego. Jak widzimy, działania wydawcy przy ustalaniu programu wydawniczego mają charakter transformacji, tym razem nie pojedynczego dzieła, lecz różnych zbiorów, które są przekształcane według przyjętych zasad selekcji.

Wydawca dobiera środki transformowania utworów w zależności od zamierzonych celów. Jednym z wielu różnych działań mających cechy transformacji utworu jest przekład na inny język. Wybór dzieł jednego autora, antologie, zbiory prac powstające z inicjatywy wydawnictwa są

transformowaniem wydanych dawniej utworów w nowym układzie kompozycyjnym i kształcie edytorskim.

W skali ogólnokrajowej czynnikiem ułatwiającym transformację informacji jest specjalizacja oficyn wydawniczych. Jest ona sposobem racjonalnego działania w sferze publikowania książek, pozwala bowiem doskonalić warsztat edytorski i formować program wydawniczy w relacjach odpowiadających potrzebom czytelniczym grup odbiorców określonych profilem specjalizacji.

Podobnie jak specjalizacja wydawnictw w skali krajowej, tak serie wydawnicze oraz cykle i ciągi wydawnicze w skali oficyny wydawniczej są sposobem transformacji informacji przez tworzenie określonych zbiorów, ułatwiających orientację odbiorców.

W przypadku współdziałania wydawcy profesjonalnego z instytucją sprawczą decyzje wyboru należą do instytucji sprawczej, a wydawca występuje jako realizator zlecenia i w zasadzie świadczy tylko usługi, za które otrzymuje wynagrodzenie. Ze względu na to, że funkcje wydawcy ustalającego program i podejmującego decyzje wydawnicze mogą być oddzielone od funkcji wydawcy-edytora zajmującego się procesami redakcyjnymi i wydawniczymi, rolę wydawcy w procesie komunikowania społecznego należy rozpatrywać w tych dwóch aspektach.

Wydawca podejmując decyzje włączenia pozycji do swego planu wydawniczego: a) kierując się wyłącznie własnymi preferencjami, b) realizując program ustalony przez inne instytucje, zlecające wydanie książki. W praktyce spotykamy się z połączeniem tych dwóch modeli w bardzo różnych proporcjach. Ambitny zespół pracowników wydawnictwa będzie zawsze dążył do rozwijania inicjatywy wydawniczej dającej pełną satysfakcję „na własny rachunek” i to nie tylko ekonomiczny, ale przede wszystkim intelektualny.

Istnieją dwa podstawowe rozwiązania: 1) Wydawnictwo jest ściśle związane z jakąś instytucją (np. resortem, organizacją społeczną) i ma za zadanie realizować określony program wydawniczy w celu zaspokojenia potrzeb danego środowiska odbiorców. Jest wówczas pełnym realizatorem programu, dokonuje wyboru pozycji do wydania, ocenia je i opracowuje edytorsko; 2) Inne rozwiązanie zakłada współpracę z instytucją nadrzędną na takich samych zasadach, jak z instytucją sprawczą. Wówczas ocena i decyzja wyboru pozycji do wydania należy do instytucji nadrzędnej, która przekazuje wydawnictwu pozycje do opracowania edytorskiego.

Książki docierają do odbiorców za pośrednictwem księgarstwa, które w procesie komunikacji społecznej jest ogniwem położonym najbliższej czytelnika i decyduje w pewnym stopniu o efektywności inicjatyw wydawniczych. W działalności księgarstwa transformacyjny charakter procesu komunikowania społecznego przejawia się przede wszystkim w kształtowaniu asortymentu. Nieprzerwany strumień nowości zasilający maga-

zyny hurtu księgarskiego i spływający z nich do księgarń jest regulowany przy pomocy specjalizacji księgarń. Księgarnie zamawiają książki zgodnie z profilem specjalizacji i dzięki temu cała produkcja wydawnicza jest prezentowana odbiorcom w sposób odpowiadający ich preferencjom.

Transformowany przez aparat księgarski strumień nowości zasila poszczególne księgarnie w określonym wyborze odpowiadającym potrzebom klientów tych księgarń. Wszystkie inicjatywy wydawnicze weryfikowane są na rynku księgarskim poprzez decyzje nabywców, dlatego też transformacyjne funkcje księgarstwa mają zasadnicze znaczenie dla ruchu wydawniczego.

4. Problematyka badawcza procesu bibliologicznego

Z przeprowadzonej wyżej analizy procesu komunikowania społecznego a szczególnie tej jego własności, którą określiliśmy jako transformację wynikają również pewne sugestie ujęcia problematyki badawczej. W związku z omówionymi wyżej aspektami procesu bibliologicznego wydaje się metodologicznie płodnym poznawanie funkcjonowania książki w dwóch płaszczyznach: jednostkowej, tzn. gdy książka występuje jako wytwór pracy intelektualnej i produkcyjnej. W takim podejściu do przedmiotu badań, który nazywamy technologicznym, śledzimy przebieg procesu bibliologicznego, począwszy od autorskiego opracowania manuskryptu aż do gotowego wytworu przemysłu graficznego. Rozpatrujemy technologię tworzenia książki we wszystkich etapach w ścisłym związku z jej przeznaczeniem użytkowym. W tym ujęciu problematyka badawcza koncentruje się na sprawach warsztatowych opracowania redakcyjnego, edytorskiego i artystycznego, dotyczy kompozycji wydawniczej dzieła oraz środków optymalizacji percepcji treści.

Rozpatrując funkcję książki w kontekście: „człowiek — książka” należy zdawać sobie sprawę z różnorodności typów książek. W związku z tym wszelkie analizy i dociekania związane z typologią książek mieszczą się również w tej strefie problematyki badawczej.

Innym aspektem jest społeczna skala zjawisk bibliologicznych, którą — w odróżnieniu od jednostkowej „człowiek — książka” można wyrazić formułą: „społeczeństwo — książki”. W tym ujęciu problematyka badawcza koncentruje się głównie wokół dwóch zagadnień: zaspokojenia potrzeb społecznych oraz przemian świadomości i postaw społeczeństwa.

W szerokim ujęciu zaspokojenia potrzeb społecznych znajdują się wszystkie zjawiska związane z ukształtowaniem repertuaru wydawniczego i dostępności do książek, a więc zarówno kontakty autora z wydawcą, jak czytelnika z księgarzem oraz ich społeczne skutki.

Analiza skuteczności inicjatywy wydawniczej ma pierwszorzędne znaczenie dla oceny kulturotwórczej roli wydawcy oraz stopnia zaspoko-

jenia potrzeb czytelników. Sprawy warsztatu autorskiego rzadko pojawiają się pracach badawczych; jest to chyba najmniej zapisana karta w księdze badań bibliologicznych. Wynika to z dwóch przyczyn: a) przedmiot badań jest wyjątkowo trudny; b) istnieją tendencje we współczesnej bibliologii do ujmowania procesu bibliologicznego w przedziałach: książka — czytelnik, pozostawiając autora poza polem badawczym. Jest to założenie niesłuszne, ponieważ współdziałanie wydawcy z autorem ma decydujący wpływ na ostateczny kształt książki, występuje ono we wszystkich fazach opracowania redakcyjnego i produkcji wydawniczej.

Również analiza repertuaru wydawniczego firm wydawniczych i ruchu wydawniczego nie może pominąć fazy autorskiej powstawania książek, czy to w aspekcie oceny potencjału twórczego, czy też warunków rozwoju twórczości i wielu problemów warsztatowych współpracy autora z wydawcą.

Jednym z ważniejszych pytań, które należy postawić, to: w jakim stopniu ruch wydawniczy stymuluje twórczość piśmienniczą, czy wydawcy zapewniają możliwość wydania powstałych utworów i czy stwarzają warunki rozwijania twórczości piśmienniczej, wreszcie czy występują z inicjatywą zamawiając u autorów określone dzieła.

Podobnie jak w każdej innej działalności rozwój zależy od dopływu nowych sił. Nie ma szkół kształcących autorów, wobec czego w każdej dziedzinie twórczości piśmienniczej inicjacja autorska jest możliwa tylko przy spełnieniu przez początkującego autora następujących wymagań: posiadania odpowiedniego zasobu wiedzy, odpowiednich cech psychofizycznych, jak również warunków umożliwiających pisanie. Dlatego też szczególną rolę odgrywają debiuty, które mogą być uważane za miarę postępu w danej dziedzinie.

Transformacyjna działalność wydawcy powinna być przedmiotem badań naukowych w dwóch najważniejszych aspektach: po pierwsze w relacjach: maszynopis — książka, z punktu widzenia najlepszego oddania intencji autora i „uzdatnienia” tekstu autorskiego w celu nadania mu postaci wydawniczej; po drugie w zakresie transformacji strumieni informacji w celu optymalnego zaspokojenia potrzeb społecznych.

Na pierwszym miejscu należałoby wymienić strukturę produkcji wydawniczej wynikającą z polityki wydawniczej pierwszych wydań, wznowień i przekładów, na drugim zaś — dostosowanie produkcji wydawniczej do potrzeb społecznych. W doskonałym modelu struktura produkcji wydawniczej powinna odpowiadać strukturze potrzeb, a asortyment księgarski powinien odpowiadać strukturze produkcji wydawniczej. Stan takiej równowagi jest w praktyce nieosiągalny, ale wykrywanie przyczyn deformujących doskonały model pozwala określać podstawowe prawidłowości funkcjonowania książek w społeczeństwie. Badanie repertuaru wydawniczego wymaga doskonalenia metod i wzbogacania pro-

blematyki, w kierunku pogłębionej analizy wszystkich funkcji wydawcy. Repertuar wydawniczy może być badany w różnych przekrojach: tematycznym, przeznaczenia książek, wydawnictw lub redakcji.

Niezmiernie przydatną i cenną może być analiza produkcji wydawniczej i pracy księgarstwa z punktu widzenia zaspokajania potrzeb masowego czytelnika i wyrównywania luk i dystansów kulturalnych, działania najbardziej istotnego dla demokratyzacji kultury. Jest to temat, który wymaga kompleksowego ujmowania odcinka wydawniczego, księgarskiego i bibliotekarskiego. Z chwilą kiedy wkraczymy na pole czytelnictwa, teren badań rozszerza się na działalność bibliotek, które są podstawowym ogniwem zaspokojenia potrzeb czytelnicznych, zarówno czytelnictwa powszechnego, jak też zaspokajania potrzeb nauki.

Wymienione kierunki badań i studiów nie wyczerpują oczywiście problematyki badawczej w obrębie komunikacji społecznej za pomocą książek, a zostały zaprezentowane dla zilustrowania głównej tezy tego referatu o transformacyjnym charakterze działalności procesu bibliologicznego.

5. Zakończenie

Komunikowanie się ludzi za pomocą dokumentów jest procesem o charakterze społecznym i zinstytucjonalizowanym. Poszczególne zadania są spełniane przez powołane do tego instytucje, które rozwinęły się i udoskonaliły swe metody działania w toku rozwoju historycznego, szczególnie dzięki postępowi technicznemu i organizacyjnemu.

Istotną cechą procesu komunikowania społecznego za pomocą książek jest transformacja, która przebiega na dwóch płaszczyznach: przy nadawaniu utworowi postaci wydawniczej oraz w skali społecznej przy formowaniu struktury produkcji wydawniczej i asortymentu księgarskiego.

Transformacja utworów piśmienniczych jest procesem kulturotwórczym, bowiem wydawca — nadając dziełom autorskim postać wydawniczą — stwarza nowe wartości. Prezentując utwór publiczności wydawca spełnia funkcje podobne do reżysera. Główną wytyczną w działaniu wydawcy jest zasada pełnego zharmonizowania opracowania edytorskiego i szaty zewnętrznej z treścią i przeznaczeniem czytelnicznym książek.

Problematyka bibliologiczna w skali społecznej może być określona w formule: społeczeństwo — książki. Istotną sprawą jest transformacja propozycji i możliwości wydawniczych na repertuar udostępniony publiczności; na tej drodze następuje zaspokojenie potrzeb społecznych. W następnej fazie procesu komunikowania społecznego za pomocą książek strumień nowości napływający na rynek księgarski jest regulowany poprzez specjalizację księgarń i różne formy sprzedaży.

W modelowym rozwiązaniu problemu zaspokajania potrzeb społecznych powinna istnieć zgodność asortymentu księgarskiego z produkcją

wydawniczą, która powinna odpowiadać potrzebom społecznym. Problematyka badawcza procesu bibliologicznego została w artykule zaledwie zarysowana.

RADOSŁAW CYBULSKI

CERTAIN CHARACTERISTICS OF SOCIAL COMMUNICATION
BY MEANS OF BOOKS

An attempt to determine some significant features of the bibliography procedure analysing the process and circulation of publications in society. Two phases are distinguished: the technologic one concerns the cycle of intellectual work and the production itself of a book; the social one determines conditions for producing a book and its circulation. Communication of people by intermediary of documents is a process of social and institutional character. Transformation appearing in the process of forming a book as a published unit and a product to be disseminated by a bookseller. Transformation of a written as a creative process of culture. The subject of research work in bibliography are presented in the IV-th part of the article.

ZBIORY BIBLIOTEK W SŁUŻBIE SPOŁECZEŃSTWA

Krajowa konferencja SBP

Gdańsk, 5-6 maja 1978

I. WPROWADZENIE

Konferencja została zorganizowana przez Zarząd Okręgu Gdańskiego SBP przy współudziale Zarządu Głównego SBP z okazji dziesięciolecia ustawy o bibliotekach. Obrady, które zgromadziły 277 uczestników z całej Polski, toczyły się w sali konferencyjnej Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku.

Otwarcia konferencji dokonał doc. dr Zbigniew Binerowski, dyrektor Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego i przewodniczący Zarządu Okręgu Gdańskiego SBP. W słowie wstępnym powitał gości i uczestników obrad, wskazał na cele konferencji, zawarte w haśle „Zbiory bibliotek w służbie społeczeństwa” i podziękował władzom politycznym oraz administracyjnym za pomoc w organizacji konferencji.

W imieniu władz politycznych i administracyjnych Gdańska przemówił wicewojewoda gdański doc. dr Jerzy Kołodziejcki. Oceniając wysoko wkład bibliotekarzy w rozwój gospodarki i kultury narodowej oraz w kształtowanie świadomości morskiej, złożył życzenia owocnych obrad i dalszych sukcesów.

Rektor Uniwersytetu Gdańskiego i przewodniczący Kolegium Rektorów uczelni Wybrzeża prof. dr hab. Janusz Sokołowski w swym przemówieniu zwrócił szczególną uwagę na ideę powołania w Gdańsku Centralnej Biblioteki Morskiej. Czekają na taką placówkę liczne uczelnie i instytuty naukowe Wybrzeża, gospodarka morską, pracownicy naukowcy oraz działacze polityczni i społeczni. Rysują się przed nią dobre perspektywy rozwojowe, a władze polityczne, administracyjne i zainteresowane resorty w pełni popierają myśl powołania w Gdańsku Centralnej Biblioteki Morskiej.

Z kolei zabrał głos dyrektor departamentu Ministerstwa Kultury i Sztuki dr Edward Paliński, który powitał konferencję w imieniu przewodniczącego i prezydium Państwowej Rady Bibliotecznej. Dziękując organizatorom za ich trud, przypomniał rolę i znaczenie ustawy o bibliotekach. Następnie wręczył zasłużonym bibliotekarzom bibliofilskie

wydanie tekstu tej ustawy, wytłoczone w oficynie Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

W pierwszym dniu obrad ogłoszono trzy referaty:

Nowe tendencje w polityce bibliotecznej (prof. dr hab. Witold Stankiewicz), Społeczne aspekty organizacji pośrednictwa bibliotecznego (prof. dr Karol Głombowski), Plan specjalizacji bibliotek naukowych jako koncepcja organizacji zbiorów bibliotecznych (dr Hanna Uniejewska).

Następnie ogłoszono cztery komunikaty:

Narodowy Zasób Biblioteczny (mgr Wanda Piusińska)¹, Katalogi centralne starych druków (doc. dr hab. Paulina Buchwald-Pelcowa), Mikrofilmowanie zbiorów w Bibliotece Narodowej (doc. dr hab. Konrad Zawadzki), Dokumentacja naukowa dotycząca materiałów ikonograficznych (mgr Regina Mliczewska).

W drugim dniu obrad ogłoszono dwa referaty:

Badania morza (prof. dr Stanisław Hueckel), Udział Polski północnej w podsystemie centralnych bibliotek naukowych (doc. dr Zbigniew Binerowski).

Następnie ogłoszono komunikat:

Bibliografia polskiego piśmiennictwa morskiego (mgr Janina Des Loges).

II. REFERATY I KOMUNIKATY

WITOLD STANKIEWICZ

NOWE TENDENCJE W POLITYCE BIBLIOTECZNEJ

Kształtowanie się polityki bibliotecznej w Polsce po 1971 r. Opracowanie dwóch ważnych dokumentów: *Raportu o stanie bibliotek polskich* i *Programu rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r.* Znaczenie Uchwały Sejmu PRL z dnia 13.10.1973 w sprawie systemu edukacji narodowej i II Kongresu Nauki Polskiej (1973). Integracja działalności bibliotek, ośrodków inte, archiwów i innych placówek pełniących funkcje informacyjne. Koncepcja i program SINTO oraz udział w nim bibliotek. Plan specjalizacji zbiorów bibliotecznych i koncepcja Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Udział bibliotek polskich w międzynarodowych systemach informacyjnych. Polityka kształcenia kadr bibliotekarskich.

Przez politykę biblioteczną rozumie się świadomą i planową działalność organów administracyjnych państwa oraz wszelkich instytucji i organizacji społecznych, która zmierza do optymalnego zaspokojenia potrzeb czytelniczych i informacyjnych społeczeństwa poprzez odpowiednie sterowanie rozwojem i działalnością bibliotek i zapewnienie środków materialnych służących realizacji tych celów. Taki zakres polityki bibliotecznej uwzględnia powiązanie działalności bibliotek z potrzebami życia społeczno-gospodarczego, a w szczególności z potrzebami nauki, oświaty i kultury.

¹ Tekst komunikatu nie został opublikowany, ponieważ w zesz. 4 *Przeglądu* za r. 1978 (s. 423-432) jest zamieszczony obszerny artykuł Leona Marszałka na ten sam temat.

W takim układzie polityka biblioteczna powinna być przedmiotem zainteresowania organizatorów wszystkich dziedzin życia politycznego, gospodarczego oraz oświatowego. Zagwarantowanie planowego, zharmonizowanego z potrzebami nauki rozwoju bibliotek naukowych nie jest możliwe bez dobrej orientacji w aktualnej polityce naukowej, zadaniach formułowanych we wszystkich dziedzinach nauki w zakresie badań teoretycznych, stosowanych i rozwojowych, bez dokładnego rozpoznania kierunków upowszechniania osiągnięć badawczych, planowania i finansowania nauki, współpracy naukowo-technicznej z zagranicą itp. Analogiczne relacje zachodzą pomiędzy rozwojem bibliotek szkolnych, pedagogicznych, publicznych, fachowych a polityką oświatową, kulturalną i gospodarczą.

Tak pojęta polityka biblioteczna wymaga wcześniejszych studiów, badań, sondaży i ekspertyz. Jest ich w bibliotekarstwie bardzo niewiele, choć w Bibliotece Narodowej podejmuje się prace badawcze powiązane z tymi problemami. Świadczy o tym przede wszystkim opracowanie *Raportu o stanie bibliotek polskich* oraz *Programu rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r.* Stanowią one w znacznej mierze rezultat wcześniejszych prac podejmowanych w Instytucie Książki i Czytelnictwa. Są to jednak dopiero skromne początki. Nieodzowne jest rozwinięcie ich na szerszą skalę. Nie wydaje się jednak słuszne powoływanie specjalnego ośrodka badawczego, który podjąłby prace na temat prawidłowego kształtowania polityki bibliotecznej państwa. Właściwym rozwiązaniem organizacyjnym, zwłaszcza z merytorycznego i ekonomicznego punktu widzenia, byłoby rozwinięcie tych badań w Bibliotece Narodowej, która powinna móc przeznaczyć na ten cel odpowiednie środki.

Należy zwrócić uwagę na pewne zjawiska i tendencje, które wystąpiły w polityce bibliotecznej po 1971 r. Zmieniła się na korzyść atmosfera ogólna i zwiększyło zainteresowanie bibliotekami w skali państwowej. VI Zjazd PZPR z grudnia 1971 r. w jednej z uchwał podkreślił, że należy podnieść rangę książki jako czynnika kulturotwórczego, jako instrumentu socjalistycznego wychowania społeczeństwa, jako integralnego składnika ogarniającej nasz kraj rewolucji naukowo-technicznej. Dyrektywa ta ma duże znaczenie, choć wiele zależy od umiejętności zastosowania jej w praktyce przez właściwe ogniwa administracyjne oraz przez biblioteki. Ważnym aktem była uchwała Sejmu PRL z dn. 13.10.1973 w sprawie systemu edukacji narodowej; biblioteki mają stanowić jego integralny składnik. Niemale znaczenie miał również II Kongres nauki polskiej, który przyjął wniosek o potrzebie rozwoju dokumentacji i informacji naukowej jako niezbędnego warunku szybszego postępu nauki polskiej. Wniosek ten dotyczy bibliotek, sieci informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, archiwów i muzeów. Zarysowała się więc potencjalna możliwość bliższej współpracy pionów odpowiedzialnych za postępek w dziedzinie informacji naukowej. Po raz pierwszy tak jasno wysu-

nięto tezę o potrzebie integracji bibliotek, sieci inte, archiwów i muzeów.

Z zadowoleniem przyjąć należy zarysowującą się w ostatnich latach tendencję zbliżenia bibliotek i ośrodków inte, zgodnie zarówno z dobrze rozumianym interesem każdej z tych sieci, jak i z potrzebami rozwoju informacji naukowej. Informacja realizowana przez sieć inte, podobnie jak informacja biblioteczna, zawarta jest w różnego rodzaju dokumentach. Najistotniejszą rolę wśród nich pełnią książki i czasopisma w postaci oryginalnej lub jako odbitki reprograficzne. Liczba dokumentów naukowych rośnie gwałtownie. Zbiory bibliotek polskich przekroczyły kilka lat temu 250 mln książek, dokumenty archiwów państwowych — 11 mln¹. Ten ogromny zasób powinien sprawnie służyć wzrastającej liczbie użytkowników informacji. Tymczasem liczne dokumenty są dla nich niedostępne, ponieważ organizacja informacji o zbiorach dokumentów i technika ich wyszukiwania wykazują brak sprawności. Rozwijająca się powoli komputeryzacja nie rozwiąże tego zagadnienia bez wprowadzenia właściwego i sprawnego systemu udostępniania informacji naukowej. W systemie tym każdy poszukujący informacji powinien ją otrzymać, niezależnie od miejsca przechowywania dokumentu, miejsca jego powstania i formy, zawartości treściowej oraz miejsca, z którego użytkownik zgłasza zapotrzebowanie na informację. Z tych przesłanek zrodziła się koncepcja SINTO (System Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej)².

SINTO powołany został jako szeroko rozumiany system, realizowany etapowo, na który złożyć się ma zorganizowany zespół nowoczesnych metod i odpowiadających im środków technicznych, służących kompleksowemu zaspokojeniu potrzeb użytkowników informacji wchodzącej w zakres wiedzy zawodowej i ogólnej. Planuje się, że w ramach SINTO nastąpi funkcjonalna integracja ogólnokrajowej sieci bibliotek oraz ośrodków inte, archiwów i innych instytucji pełniących funkcje informacyjne. Wprawdzie biblioteki nie brały udziału w opracowaniu tego systemu w stopniu odpowiadającym ich znaczeniu, jednakże bibliotekarze odnieśli się pozytywnie do tej inicjatywy, dostrzegając w niej wyraz nowych tendencji w polityce bibliotecznej państwa. Należy tu wymienić plan specjalizacji materiałów bibliotecznych, który będzie realizowany w ramach SINTO i przyczyni się z pewnością do usprawnienia działalności bibliotek. Biblioteki winny więc aktywnie przygotowywać się do uczestniczenia w SINTO. Warto przypomnieć, że w tej sprawie podjęto uchwałę na VII Zjeździe bibliotekarzy polskich w Zielonej Górze. Sądzę, że nasze Stowarzyszenie powinno szerzej włączyć się do tych prac.

¹ *Rocznik Statystyczny 1977* s. 387, 356.

² Podstawowe informacje o SINTO znajdują się w pracach J. L. Kulikowskiego, m.in.: *System informacji naukowej, technicznej i organizacyjnej — SINTO. Zarys koncepcji i perspektywa realizacji*. „Prz. Bibliot.” 1975 R. 43 z. 1 s. 3-28; — *Zarys koncepcji systemu informacji naukowej, technicznej i organizacyjnej — SINTO*. Warszawa 1976 s. 53 powiel.

Nowe tendencje w polityce bibliotecznej znalazły odbicie w działalności Państwowej Rady Bibliotecznej, która wydatnie przyczyniła się do sprawnego uregulowania wielu ważnych dla bibliotekarstwa spraw oraz zainicjowała wiele prac o doniosłym znaczeniu dla ogólnokrajowej sieci bibliotecznej. Wśród nich na pierwszy plan wysuwa się *Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r.* Opracowany w Bibliotece Narodowej, przyjęty przez Państwową Radę Biblioteczną i zatwierdzony przez ministra kultury i sztuki, któremu ustawa o bibliotekach z 1968 r. powierzyła nadzór nad stosowaniem zasad w niej sformułowanych oraz reprezentację spraw bibliotek wobec rządu, *Program* stał się dokumentem ustalającym kierunki rozwoju dla wszystkich sieci bibliotecznych.

Tekst *Programu* opublikowano w postaci skróconej w nrze 10 *Bibliotekarza* w 1976 r. a w całości — w roku następnym. W *Programie* przyjęto zasadę, że działalność bibliotek jest nieodłącznym składnikiem ogólnej polityki społeczno-gospodarczej państwa i ma do spełnienia ważną rolę w dynamizowaniu postępu całego kraju, jego gospodarki, nauki, oświaty i kultury. Biblioteki pomagają całej naszej społeczności w poszukiwaniu istotnych wartości życia i w kształtowaniu osobowości współczesnego Polaka. Tak sformułowane zadanie czyni biblioteki partnerem organów administracji, instytucji, związków i organizacji odpowiedzialnych za przyszłość naszego narodu i Państwa. Natomiast wszelkie ogniwa i instancje odpowiedzialne za biblioteki obowiązane są do opracowania szczegółowego programu rozwoju bibliotek w podległych im sieciach i do zdania sprawy z jego realizacji. Kierownicy bibliotek i ogniwa naszego Stowarzyszenia winny o tym pamiętać i — stojąc na straży respektowania tych zasad — formułować zadania na swym terenie.

Program przedstawił założenia ogólne modelu bibliotekarstwa, przystosowanego do obecnego etapu rozwoju naszego społeczeństwa. W modelu tym mieści się prowadzenie jednolitej polityki bibliotecznej państwa, ustalającej kierunki rozwoju bibliotek i zapewniającej warunki ich realizacji. *Program* dotyczy spraw najistotniejszych, a więc racjonalnej polityki gromadzenia zbiorów, ich opracowywania, przechowywania, sprawnej organizacji udostępniania i służb informacyjnych; kadr i kształcenia, poszukiwania najlepszych modeli strukturalnych i funkcjonalnych bibliotek, stosowania mechanizacji i automatyzacji czynności bibliotecznych i bibliograficznych, budownictwa i wyposażenia bibliotek, ustalenia głównych kierunków badań w zakresie bibliotekoznawstwa. Z jednolitej polityki bibliotecznej wynika zasada powiązania wszystkich bibliotek w ogólnokrajową sieć biblioteczną, współdziałającą z ogólnokrajowym systemem informacji na mocy odpowiednich porozumień i podziału zadań. *Program* wyznacza ważną rolę Bibliotece Narodowej jako

placówce opracowującej teoretyczne koncepcje perspektyw bibliotekarstwa i pełniącej zadania centralnej biblioteki Państwa, księżnicy narodowej, gromadzącej całość drukowanych dokumentów polskich i Polski dotyczących oraz głównego ośrodka informacji prowadzącego centralną informację o tych dokumentach. *Program* przewiduje powołanie grupy centralnych bibliotek naukowych specjalnych, które — zachowując ściśle związki z krajowym systemem informacji — przejmą odpowiedzialność za organizację obsługi informacyjnej danej dziedziny i za prawidłowe gromadzenie zbiorów w zakresie swej specjalizacji. Zakłada się realizację tych kierunków rozwoju bibliotek do 1990 r. Pozostaje więc dwadzieścia lat na wprowadzenie w życie postulatów zawartych w *Programie*.

Z ducha *Programu rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r.* zrodziła się idea Narodowego Zasobu Bibliotecznego, który obejmie dużą grupę bibliotek dysponujących zbiorami najcenniejszymi dla kultury narodowej i stanowić będzie specjalistyczny system w ramach SINTO i planu specjalizacji materiałów bibliotecznych. Założenia programowe i organizacyjne NZB były szczegółowo omawiane dn. 29.5.1978 r. na konferencji zwołanej z upoważnienia i na polecenie Państwowej Rady Bibliotecznej i Ministerstwa Kultury i Sztuki przez Bibliotekę Narodową, Bibliotekę Jagiellońską oraz Bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.

Narodowy Zasób Biblioteczny ma stanowić podstawowy zbiór dokumentów wytworzonych przez Polaków lub Polski dotyczących. Wyodrębnienie NZB ma na celu stworzenie możliwie najlepszych warunków dla gromadzenia i zachowania całości publikowanych i rękopiśmiennych dokumentów powstałych w Polsce w ciągu całej jej dziejów a także powstałych poza Polską, ale z nią związanych. Chodzi również o prowadzenie kompleksowej dokumentacji tych zbiorów, stworzenie systemu informacji i usprawnienie ich udostępniania. Według tej koncepcji w NZB uczestniczyć będą biblioteki różnych typów i wielkości, które przyjmą na siebie obowiązek udziału we wspólnych pracach oraz otoczą specjalną opieką tę część zbiorów, która zostanie włączona do NZB.

Również zgodnie z *Programem* Biblioteka Narodowa zorganizowała III Ogólnokrajową naradę bibliografów w czerwcu 1978 r. Omawiany był program rozwoju bibliografii w Polsce, zakres społecznego zapotrzebowania na bibliografię w nauce, dydaktyce i czytelnictwie powszechnym oraz problemy warsztatu pracy bibliografów. W bibliografii wyłania się wiele nowych problemów metodycznych, teoretycznych i organizacyjnych, które wynikają z wprowadzenia automatyzacji.

Szczególnego znaczenia nabiera współpraca międzynarodowa bibliografów. Udział Polski w systemach międzynarodowych, idea wprowadzenia światowego systemu informacji, a przede wszystkim opracowywany

od kilku lat w IFLA ogólnoswiatowy program rejestracji i wymiany informacji bibliograficznej (Uniwersalna Rejestracja Bibliograficzna) — wszystko to wymaga aktywnego współdziałania narodowym central bibliograficznych. System ten zakłada, że zbudowana zostanie sieć, której ogniwami będą właśnie narodowe centra bibliograficzne. O przyszłości tego programu zadecyduje więc poziom opracowywanych przez nie informacji bibliograficznych.

Nowe tendencje w polityce bibliotecznej państwa mają źródło w przyjętej w 1868 r. przez Sejm PRL ustawie o bibliotekach. Stała się ona niewątpliwie bodźcem do unowocześnienia pracy bibliotek. Przypominamy rocznicę uchwalenia przez sejm PRL tej ustawy, pragnąc zwrócić całemu społeczeństwu uwagę na biblioteki i na ich znaczenie. Czynnikiem odpowiedzialnym za losy i przyszłość bibliotek pragniemy przypomnieć, że ich obowiązkiem jest stała i systematyczna troska o biblioteki. Stanowią one bowiem ważny, potwierdzony historycznym rozwojem odcinek kulturalnego życia narodu.

Zarysowany kierunek rozwoju bibliotek stwarza ogromną szansę dla Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Jako ogólnokrajowa organizacja fachowa skupiająca kilkanaście tysięcy bibliotekarzy jest ona władna odegrać doniosłą rolę w unowocześnianiu polskiego bibliotekarstwa. Pracę w tym kierunku powinny podjąć wszystkie okręgi, cały nasz aktyw.

Bibliotekarstwo polskie w ostatnich latach weszło na drogę twórczych poszukiwań i kształtowania nowoczesnych koncepcji rozwoju bibliotek. Podejmujemy działania o doniosłym znaczeniu dla coraz pełniejszego zaspokajania naukowych, oświatowych i kulturalnych potrzeb społeczeństwa. Przykładem jest dokonujący się od kilku lat rozwój kształcenia bibliotekarzy na poziomie wyższym, zapoczątkowany w 1946 r. Działalność kilkunastu ośrodków kształcenia bibliotekarzy w szkołach wyższych — większość tych ośrodków powołano w ostatnich latach — możemy rozważać nie tylko w kategoriach dopływu nowych, lepiej wykształconych kadr do bibliotek, ale także jako wzmocnienie zaplecza bibliotekarstwa. Niepokój budzi jedynie zbyt powolne „dojrzewanie” dydaktyczno-wychowawcze niektórych nowych ośrodków, co wiąże się z ich kłopotami kadrowymi i materialnymi, a ma negatywny wpływ na poziom kształcenia. Niepokojące jest również powolne tempo budownictwa bibliotecznego, w szczególności bibliotek naukowych. Upłynęło sporo lat od zbudowania ostatniej biblioteki uczelnianej, a musi budzić naszą troskę fakt, że dopiero wychodzi z fazy wstępnych projektów budowa nowej siedziby Biblioteki Głównej Uniwersytetu Warszawskiego. Należy mieć nadzieję, że przyjęty *Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r.* przyspieszy decyzje i w tej sprawie. Należy częściej przypominać i mówić, że inwestycje w kulturze przynoszą największe

efekty, podnoszą bowiem poziom moralny i kulturalny człowieka, jego świadomość obywatelską, społeczną i narodową.

Niech mi wolno będzie podać na zakończenie głęboką myśl wybitnego uczonego i lekarza, prof. Juliana Aleksandrowicza: „Wydaje nam się, że jedynie rewolucja naukowo-humanistyczna, dorównując osiągnięciami rewolucji naukowo-technicznej, wskaże człowiekowi drogę do doskonalenia swej osobowości przez «uczłowieczanie»”³.

Ten proces humanizacji określa, czym człowiek może być tak dla swojej, jak i dla międzynarodowej społeczności, a tym samym i dla siebie samego. Zaakceptowanie treści zawartej w słowie „humanizm”, określającej człowieka jako strukturę dynamiczną, o coraz wyższej wartości w toku współżycia między ludźmi, winno inspirować nas wszystkich.

W tym procesie humanizacji biblioteki odgrywały zawsze doniosłą rolę. Oby w przyszłości wzrosła ona jeszcze bardziej. Biblioteki powinny przyczynić się do równowagi i harmonijnego postępu dwóch rewolucji: naukowo-technicznej i naukowo-humanistycznej.

WITOLD STANKIEWICZ

NEW TRENDS IN LIBRARY POLICY

Trends in the Polish library policy after 1971. *Report on the state of Polish libraries. Programme for developing Polish librarianship until 1990.* Act of the Parliament of the Polish People's Republic of October 13th, 1973 on the National Education System. The Second Congress of Polish Science (1973). Integration of the national net of libraries, information centres, archives, and other institutions functioning as information centres, and specialization of library resources within.

KAROL GŁOMBIEWSKI

SPOŁECZNE ASPEKTY ORGANIZACJI POŚREDNICTWA BIBLIOTECZNEGO (Streszczenie referatu)¹

W nauce o książce coraz częściej uświadamiamy sobie fakt, iż po etapie szczegółowego rejestrowania i opisywania zjawisk związanych z książką nadchodzi czas na ich interpretację. Zadaniem nauki jest bowiem ostatecznie nie tylko porządkowanie faktów, lecz także poszukiwanie podskórnych mechanizmów, wykrywanie wewnętrznych zasad, wedle których zjawiska te funkcjonują. W nauce o książce, podobnie jak w innych dyscyplinach humanistycznych, usiłujemy więc ujawnić ów

³ *Rewolucja naukowo-humanistyczna*. Red. J. Aleksandrowicz. Warszawa 1974 s. 8.

¹ Pełny tekst referatu wejdzie w skład większej publikacji pt. „Książka w procesie komunikacji społecznej”.

zespół reguł i swoisty porządek, który określa kierunek rozwoju książki.

Wedle naszego przekonania, zbliżymy się do tego celu, jeśli zjawiska dotyczące książki umieścimy w perspektywie komunikacji społecznej. Książkę traktujemy w tym przypadku jako jedno z narzędzi utrwalania i przekazywania treści kulturowych, zobiektywizowanych w systemie języka werbalnego i wyrażonych za pomocą znaków pisma. Wysuwając na czoło aspekt społeczny procesów dotyczących książki, zyskujemy możliwość pogłębionej interpretacji m.in. zagadnień organizacji instytucji społecznej, pośredniczącej między dziełem i jego odbiorcą, jaką jest biblioteka. Sądzę bowiem, iż nie wystarcza ujmować strukturę biblioteki jedynie z punktu widzenia jej formalnej i fizycznej sprawności organizacyjnej, lecz trzeba także uświadamiać sobie społeczne źródła i cele tej struktury.

Historia bibliotek, która liczy nie mniej niż cztery tysiące lat, dowodzi, iż struktury biblioteczne mają charakter nie tylko organizacyjny, lecz przede wszystkim społeczny. W zależności od specyficznych właściwości zbiorowości społecznych dojrzewają określone typy działających w nich bibliotek. A więc w obrębie poszczególnych przedziałów klasowych powstają biblioteki arystokracji, mieszczaństwa i duchowieństwa, później — księgozbiory inteligencji, robotników, a nawet chłopów. W ślad za wyodrębnieniem się spośród zbiorowości społecznej grup zawodowych idzie organizowanie bibliotek lekarskich, prawniczych, rolniczych, technicznych, pedagogicznych itd. Grupy społeczne połączone ze sobą więzią terytorialną tworzą biblioteki gminne, miejskie, wojewódzkie itp. Jeśli zaś zbiorowość uświadomi sobie swą odrębność narodową i rozporządza własnym, dostatecznie bogatym dorobkiem piśmienniczym, powołuje do życia bibliotekę narodową.

Wraz z poszerzeniem zasięgu społecznego bibliotek następuje rozszerzenie tematyki ich zbiorów zgodnie z potrzebami wszystkich grup użytkowników, objętych oddziaływaniem bibliotek. Powiększenie zasięgu społecznego pociąga za sobą również wzbogacenie form pracy i zróżnicowanie struktury organizacyjnej bibliotek. Takie czy inne systemy biblioteczne, polityka biblioteczna, specjalizacja bibliotek itd. to nie tylko rezultat stosowania tych lub innych zasad sprawnej organizacji i zarządzania, lecz również wynik oddziaływania określonych struktur społecznych. Wszak fundamentalnym celem społecznym funkcjonowania bibliotek nie jest sama sprawność organizacyjna, nawet przy zastosowaniu najbardziej wyszukanych środków technicznych, lecz przechowywanie i rozpowszechnianie zobiektywizowanych w dziełach piśmienniczych wartości poznawczych, a także moralnych i artystycznych, właściwych dla danej zbiorowości — poprzez sprawne działanie wszystkich ogniw organizacyjnych biblioteki.

HANNA UNIEJEWSKA

PLAN SPECJALIZACJI ZBIORÓW POLSKICH BIBLIOTEK NAUKOWYCH JAKO PRÓBA ORGANIZACJI ZBIORÓW BIBLIOTECZNYCH

Analiza koncepcji i organizacji projektu zarządzenia w sprawie ustalania zasad i planu specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych oraz wyznaczenie bibliotek centralnych i określenia ich zadań (1978 r.). Geneza projektu, jego podstawowe cele i projektowane metody realizacji tych celów. Potrzeba optymalizacji krajowego zasobu informacyjnego — metoda etapowości realizacji planu specjalizacji. Warunki niezbędne do realizacji planu: 1) organizacyjne 2) ekonomiczne — środki finansowe przede wszystkim na import wydawnictw i wyposażenie bibliotek w aparaturę reprograficzną i teleksy 3) kadrowe, w bibliotekach przyjmujących dodatkowe zadania związane z realizacją planu. Wskazanie na potrzebę konkretnych prac o charakterze priorytetowym zmierzających do uporządkowania polityki gromadzenia zbiorów i usprawnienia wykorzystania posiadanych zasobów informacji.

1. Projekty planu specjalizacji bibliotek naukowych

Zagadnienia współpracy bibliotek, zwłaszcza w zakresie gromadzenia zbiorów, sprawy specjalizacji bibliotek i funkcjonowania sieci bibliotecznych mają w dorobku polskiej powojennej myśli bibliotekoznawczej bogate pokłosie. Zaczęta wkrótce po wojnie dyskusja zintensyfikowała się na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych i nie zakończyła się do chwili obecnej. Nie mogła ona zostać nie zauważona przez twórców ustawy o bibliotekach, co też spowodowało wprowadzenie do ustawy odpowiednich postanowień. Uznano również za celowe wyznaczenie centralnych bibliotek dla określonych dziedzin wiedzy. Tak więc w art. 16 i 19 ustawy o bibliotekach znalazły wyraz prace i dyskusje teoretyczne bibliotekarzy polskich nad planem specjalizacji zbiorów bibliotecznych. Postanowienia ustawy zawierały wytyczne do dalszych poczynań wykonawczych w znaczeniu ustawodawczym i dosłownym.

W tym miejscu należy odnotować fakt, że Sekcja ds. Zbiorów Bibliotecznych Państwowej Rady Bibliotecznej podjęła w 1970 r. temat specjalizacji zbiorów, działając wspólnie z Komisją Rady Głównej Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego oraz z Komisją ds. Współpracy Bibliotek ZG SBP. Na uwagę zasługuje artykuł Bolesława Świderskiego *Zasady specjalizacji zbiorów bibliotek naukowych w zakresie gromadzenia zbiorów. Projekt*¹. Stanowi on podsumowanie działań autora i pracujących pod jego kierunkiem zespołów; zawiera uwagi ogólne, projekt zasad specjalizacji i komentarz. Jest on — moim zdaniem — znaczącym dokumentem polskiej myśli bibliotekoznawczej na temat planu specjalizacji, a wiele sądów w nim zawartych nie zdezaktualizowało się dotychczas. Jednakże losy *Projektu* z różnych przyczyn potoczyły

¹ „Prz. Bibliot.”. 1970 R. 38 z. 4 s. 339-349.

się inaczej; dalsze prace prowadzono w zespole o innym składzie osobowym, choć także działającym w ramach PRB.

Temat był nietłwo uchwytne dla realizatorów postanowień ustawy. Dopiero w 1973 r. ukazało się dziś już powszechnie znane, ale niestety nie funkcjonujące jeszcze w praktyce *Zarządzenie nr 15 ministra kultury i sztuki z dn. 9.2.1973 w sprawie zasad specjalizacji zbiorów bibliotecznych oraz działalności informacyjnej centralnych bibliotek naukowych*. Było to zarządzenie wykonawcze do art. 16 ust. 1 pkt 1 i 4 ustawy o bibliotekach, przekraczające jednak zawartymi w nim treściami zakres tego artykułu.

Aspekty prawne planu specjalizacji omówił dyrektor generalny Centrum INTE M. Derentowicz w swoim referacie na konferencji w Łodzi w kwietniu 1978 r. — nie są też one przedmiotem mojego referatu; ponieważ jednak zagadnienie nie jest powszechnie znane, dla dalszego rozwinięcia tematu niezbędne są pewne wyjaśnienia. *Zarządzenie nr 15* przewidywało powołanie organu wykonawczego ds. specjalizacji. Zgodnie z tym ustaleniem dn. 14.12.1974 wydano *Zarządzenie nr 27/Org. ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki i sekretarza naukowego PAN w sprawie powołania organu wykonawczego do spraw specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych oraz działalności informacyjnej bibliotek naukowych*. Funkcje te powierzono zostały Centrum INTE.

Sprawa planu specjalizacji bibliotek stała się jednym z elementów budowy systemu informacji naukowej w Polsce, weszła do zakresu pracy Centrum INTE, gdzie powołano nieliczny zespół etatowych pracowników, który nawiązał współpracę z doświadczonymi bibliotekarzami, a także z odpowiednimi merytorycznie sekcjami PRB.

Metody pracy zespołu ds. bibliotek były oparte — moim zdaniem — na prawidłowych założeniach: 1) zebrano informacje o bibliotekach naukowych i utworzono kartotekę zawierającą dane o zbiorach, specjalizacji, warunkach pracy, wyposażeniu; 2) opracowano specjalną klasyfikację piśmiennictwa dostosowaną do potrzeb planu specjalizacji; 3) utworzono grupy robocze i grupy ekspertów. W wyniku tych prac w 1977 r. powstał projekt wstępny planu z wykazem bibliotek centralnych wraz z określeniem zakresów ich specjalizacji i z wykazem bibliotek współpracujących jako głównych ośrodków zbiorów w zakresie węższych specjalności. Projekt został uzupełniony wykazem dyscyplin i dziedzin ze wskazaniem bibliotek specjalizujących się w określonym zakresie. Ta wersja planu specjalizacji została poddana dość surowej krytyce: wskazywano na niespójność załączonych wykazów, na ich zbytnią szczegółowość, na nietrafne typowanie bibliotek specjalizujących się w poszczególnych zakresach. Istotnym problemem, trudnym do przesądzenia a priori, była sprawa tematów i problemów interdyscyplinarnych. W toku dyskusji podważano również wybór niektórych bibliotek centralnych, wskazywano na konieczność modyfikacji państwowej klasyfikacji pi-

śmiennictwa (pierwszego stopnia) i w związku z tym na odpowiednie zmiany w wyborze bibliotek centralnych. Tak więc, mimo przyjęcia trafnych zasad i metod pracy okazało się, że zebrany zasób informacji o bibliotekach mających uczestniczyć w planie specjalizacji nie był kompletny ani w pełni zweryfikowany. Klasyfikacja przyjęta dla potrzeb planu specjalizacji budziła dużo zastrzeżeń i wątpliwości, nie uwzględniała rzeczywistej, historycznie ukształtowanej specjalizacji bibliotek polskich.

Na przełomie l. 1977/78 powstała druga, poprawiona wersja planu specjalizacji wraz z projektem zarządzenia wykonawczego. Projekt ten został zaakceptowany przez odpowiednie instancje. Całość planu ujęta jest w projekcie zarządzenia „w sprawie ustalenia zasad i planu specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych oraz wyznaczenia bibliotek centralnych i określenia ich zadań” (projekt z 1978 r. nie opublikowany). Istotną cechą obecnej wersji planu jest fakt, że ogranicza się on tylko do wyznaczenia bibliotek centralnych (17 dla 14 grup specjalizacyjnych) i zakresu gromadzenia materiałów bibliotecznych przez każdą z bibliotek centralnych. W projekcie zarządzenia podane są cele planu specjalizacji, zasady wyboru i wyznaczania bibliotek centralnych. Istotnym punktem projektu zarządzenia jest stwierdzenie, że biblioteki centralne realizują zadania wynikające z planu specjalizacji zbiorów wspólnie z bibliotekami współpracującymi. Omówione są ponadto zadania i uprawnienia bibliotek centralnych, funkcje i zakres działania międzybibliotecznych komisji koordynacyjnych działających przy bibliotekach centralnych a złożonych z przedstawicieli biblioteki centralnej i bibliotek współpracujących. Omówione są też zadania Centrum INTE jako organu nadzorującego realizację planu specjalizacji, a także wskazane zadania Państwowej Rady Bibliotecznej jako ciała opiniotwórczego i doradczego.

2. Cele i zadania planu specjalizacji zbiorów bibliotek polskich

Zgodnie z projektem zarządzenia specjalizacja zbiorów materiałów bibliotecznych ma na celu: 1) utworzenie krajowego zasobu źródłowego dla potrzeb gospodarki narodowej; 2) organizację i utrzymanie zasobu źródłowego jako podstawy działania systemu informacji naukowej, technicznej i organizacyjnej SINTO.

Jest sprawą oczywistą, że uniwersalizm przeżył się od dawna jako kierunek polityki gromadzenia zbiorów. Zaczęły masowo powstawać biblioteki specjalne — najmłodsze placówki w historii bibliotekarstwa światowego, stanowiące obecnie jedną z najliczniejszych grup bibliotek (szczególnie w krajach wysoko rozwiniętych). Równocześnie zjawisku powstawania bibliotek specjalnych towarzyszyło powstawanie planów specjalizacji, do których aktywnie włączały się zasobne, wielkie biblioteki ogólne.

Specjalizacja w gromadzeniu zbiorów definiowana jest jako „gromadzenie przez biblioteki dokumentów odpowiadających pewnym ściśle określonym w zależności od funkcji danej biblioteki kryteriom treściowym lub formalno-rzeczowym”². Specjalizacja stała się procesem nieuchronnym i nieodwracalnym. Przemawiają za nią następujące argumenty: 1) dążenie do lepszemu zaspokojeniu potrzeb użytkowników, co można osiągnąć tylko przez zorganizowaną, planową współpracę bibliotek w skali całego kraju; 2) większa kompletność źródeł przy tych samych, ograniczonych (w naszej sytuacji) środkach; bardziej równomierne zaopatrzenie w bazę źródłową poszczególnych dziedzin i dyscyplin naukowych; 3) zmniejszenie zbędnej powtarzalności tych samych tytułów; 4) bardziej celowe wyzyskanie ograniczonej pojemności magazynów bibliotecznych.

Specjalizacja jest z natury rzeczy właściwa przede wszystkim bibliotekom specjalnym. Interesującą definicję biblioteki specjalnej podał Frank Mc Kenna, działacz amerykańskiego stowarzyszenia bibliotek specjalnych. Definicja ta brzmi: „Biblioteka specjalna jest: 1) fizycznym zbiorem informacji, wiedzy i/lub opinii, ograniczonym do pojedynczego tematu lub grupy tematów, do dokumentów jednego typu lub różnych typów; 2) zorganizowanym pod egidą instytucji lub organizacji macierzystej, która finansuje bibliotekę; 3) zarządzanym przez bibliotekarza specjalistę z dziedziny czy dziedzin stanowiących tematykę biblioteki lub typu dokumentów przez nią gromadzonych; 4) mającym za zadanie gromadzenie, opracowanie i udostępnianie informacji i wiedzy, pomagając w ten sposób instytucji czy organizacji macierzystej w osiąganiu zamierzonych celów (jeśli instytucja macierzysta sama nie realizuje zadań bibliotecznych)”³. Istotnym elementem jest tu sprawa patronatu instytucji lub organizacji zainteresowanej, a więc użytkownika, wskazanie roli specjalisty w gromadzeniu zbiorów, ich klasyfikacji i ukierunkowanej tematycznie informacji. W związku z tą definicją można powiedzieć, że plan specjalizacji powinien być opracowany na podstawie pogłębionej analizy potrzeb poszczególnych dziedzin i dyscyplin naukowych, że powinien być przygotowany przez wybitnych, może najwybitniejszych specjalistów, że w jego tworzeniu powinny brać udział instancje i instytucje odpowiedzialne za rozwój odpowiednich dziedzin i dyscyplin naukowych. Jednakże należy stwierdzić, że wbrew powyższym postulatom próba Centrum INTE wciągnięcia odpowiednich komitetów i instytutów PAN do prac nad planem i nad klasyfikacją nauk przyniosła nikłe efekty.

W cytowanym uprzednio artykule B. Świdorskiego cel specjalizacji sformułowany jest krótko: „Celem specjalizacji jest optymalne zaopa-

² *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*. Wrocław 1976 s. 276.

³ F. Mc Kenna: *The future of the special libraries*. Referat wygłoszony na 42 Sesji IFLA w Lozannie w 1978 r.

trzenie bibliotek naukowych w dokumenty potrzebne dla rozwoju nauki polskiej, gospodarki narodowej i informacji naukowej. Zadaniem jej jest nabycie co najmniej jednego egzemplarza każdego wartościowego z naukowego punktu widzenia dokumentu wydanego na świecie⁴. Zadania te — niestety — łatwiej sformułować niż wykonać, zwłaszcza gdy operuje się pojęciem całości zasobów z zakresu wszystkich dziedzin i dyscyplin równocześnie. Tym niemniej wydaje się, że sformułowanie celu specjalizacji zawarte w omawianym projekcie zarządzenia zgodne jest z duchem ustawy oraz postulatami bibliotekarzy polskich.

3. Projektowane metody realizacji zmierzonych celów. Etapowość planu

W projekcie zarządzenia z 1978 r. § 8 zatytułowany „Plan specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych” składa się z trzech związanych punktów oraz załącznika stanowiącego integralną i podstawową część zarządzenia, zawierającego wykaz centralnych bibliotek naukowych i zakresy ich specjalizacji.

Realizacja planu specjalizacji została powierzona wytypowanym bibliotekom centralnym. Ich zadaniem będzie wybór i powołanie bibliotek współpracujących w realizacji planu i dopracowanie planu specjalizacji zgodnie z potrzebami nauki i praktyki. Tak więc projekt zarządzenia zawiera szkieletowe rozwiązanie planu specjalizacji; powołane biblioteki centralne muszą wykonać pracę nad konkretyzacją tego projektu.

Do zadań biblioteki centralnej należy odpowiedzialność za racjonalne gromadzenie i przechowanie dokumentów z zakresu wyznaczonego jej w planie specjalizacji, ze szczególnym zwróceniem uwagi na gromadzenie materiałów zagranicznych. W tym celu biblioteka centralna współpracuje z instytucjami naukowymi i stowarzyszeniami zainteresowanymi problematyką stanowiącą przedmiot jej specjalizacji. Biblioteka centralna prowadzi również podobną współpracę w skali międzynarodowej.

Te cele i zadania biblioteka centralna wykonuje w zespole (czy z zespołem) bibliotek współpracujących. Duże znaczenie będzie tu miała działająca przy bibliotece centralnej międzybiblioteczna komisja koordynacyjna, która będzie prawdopodobnie nie tyle organem doradczym i opiniodawczym (wg brzmienia projektu zarządzenia), ile komisją roboczą dokonującą podziału zadań w zakresie wspólnie prowadzonej specjalizacji i koordynującą wspólną działalność.

Istotną cechą projektu planu specjalizacji jest etapowość jego realizacji. Pierwszy etap to porozumienie wszystkich bibliotek centralnych i weryfikacja przydzielonych im zakresów specjalizacji. Do tego etapu zalicza się również przygotowanie przez bibliotekę centralną wykazu proponowanych bibliotek współpracujących oraz nawiązanie kontaktów z instytucjami naukowymi i stowarzyszeniami, które powinny patrono-

⁴ B. Swiderski: *Zasady specjalizacji zbiorów bibliotek naukowych...* s. 341.

wać biblioteczne centralnej i być jej zbiorowymi przerwszoplanowymi użytkownikami. W tym etapie powinny zostać opracowane szczegółowe precyzyjne wytyczne gromadzenia zbiorów, klasyfikacja tematyki objętej specjalizacją, a także powinny być przygotowane różne kartoteki pomocnicze (bibliotek i innych placówek informacji, współpracujących i pokrewnych instytucji krajowych i zagranicznych, zainteresowanych odbiorców informacji).

Do drugiego etapu włączają się biblioteki współpracujące wnosząc swoje uzupełnienia i korekty do materiałów przygotowanych przez bibliotekę centralną. Wspólnie powinna zostać dokonana analiza stanu gromadzenia zbiorów w zakresie przyjętej specjalizacji i ustalone metody dalszej wspólnej pracy nad realizacją celów i zadań wynikających z planu specjalizacji.

Wydaje się, że ta etapowość i (co najmniej) dwustopniowość planu do działania bardziej realne niż tworzenie jednego szczegółowego ogólnodziałowego planu specjalizacji, bowiem przy budowie planu specjalizacji istnieje wiele czynników trudnych do ustalenia od początku.

Dlatego też słuszne jest podejmowanie decyzji i założeń wstępnych, a w drugim etapie dopracowywanie tych założeń aż do osiągnięcia możliwie spójnej całości. Powinno to doprowadzić do optymalnej realizacji planu specjalizacji zbiorów bibliotecznych.

4. Warunki realizacji planu

4.1. Warunki organizacyjne

Przed realizatorami planu stoi dużo szczegółowych zadań organizacyjnych, których przeprowadzenie może gwarantować lub przynajmniej ułatwić realizację planu.

Dokonywanie pogłębionej analizy stanu zasobów biblioteki, oceny przyjętej polityki gromadzenia zbiorów i rozumienie zasady kompletności jako nabywania co najmniej jednego egzemplarza każdego wartościowego, z naukowego punktu widzenia, dokumentu wydanego na świecie nie jest możliwe bez istnienia narzędzi takiej analizy. W tym zakresie niezastąpioną pomoc stanowią centralne katalogi, szczególnie centralne katalogi czasopism i centralne katalogi dziedzinowe. Na tym odcinku sytuacja w kraju jest nadal niezadowolająca. Odczuwamy brak aktualnych informacji w postaci centralnych katalogów publikowanych przez Bibliotekę Narodową. Odczuwamy brak tak pożytecznego (przy całej swojej prostocie metodycznej) narzędzia, jak wykazy czasopism importowanych, opracowywane do 1975 r. przez Biuro Kolportażu Wydawnictw Zagranicznych „Ruch”. Bez rozwiązania tych problemów nie będzie dobrze funkcjonować plan specjalizacji zbiorów w zakresie gromadzenia dokumentów i w zakresie wykorzystania tego, co zostało zgromadzone.

Istotne znaczenie ma sprawa dobrze zorganizowanych sieci bibliotek

pokrewnej specjalizacji. Można to nazwać trzecim etapem realizacji planu specjalizacji. Biblioteki centralne muszą uchwycić i włączyć do dobrowolnej współpracy wszystkie biblioteki służące tej samej grupie użytkowników. W ścisłym rozumieniu projektu zarządzenia głównymi realizatorami planu specjalizacji są biblioteki naukowe centralne i biblioteki współpracujące. W praktyce w realizacji planu specjalizacji będą brały udział również inne biblioteki specjalne — małe wąkospecjalistyczne biblioteki naukowe, biblioteki fachowe, biblioteki urzędów, stowarzyszeń, instytucji społecznych. Na tym trzecim etapie realizacji planu specjalizacji wystąpi zjawisko podwójnego uczestnictwa bibliotek w różnych sieciach bibliotek o ząbających się profilach.

Umiejętne nawiązanie współpracy bibliotek będzie wymagało od organizujących ją bibliotek dużego nakładu pracy o charakterze wyjaśniającym, propagandowym. Tylko dobra motywacja może stać się trwałą podstawą takiej współpracy — taką motywacją są konkretne korzyści.

Biblioteki centralne i współpracujące będą musiały służyć użytkownikom w sposób odpowiadający ich potrzebom. Jest to właściwy i jedyny sposób sprawdzenia, że cele, którym ma służyć plan specjalizacji, zostały osiągnięte. Sieci bibliotek powinny mieć charakter federacji bibliotek — wszyscy partnerzy powinni mieć poczucie pełnoprawnego uczestnictwa we wspólnym działaniu. Koordynacja i kierowanie powinny mieć charakter sterowania, w miarę możliwości niewidzialnego i nieodczuwalnego. Natomiast dodatkowy wkład pracy wniesiony przez partnerów powinien być rekompensowany w sposób odczuwalny. Uchylenie się od współpracy powinno być analizowane i oceniane przez międzybiblioteczne komisje koordynacyjne, a wnioski przekazywane do organu nadzorującego wykonanie planu specjalizacji.

Duże znaczenie dla realizacji planu specjalizacji będzie miała działalność Centrum INTE jako organu koordynującego jego działanie poprzez rozstrzyganie kwestii spornych, ocenę wykonania planu, jego korygowanie i udoskonalanie. Centrum INTE ma zagwarantowany system sankcji w stosunku do jednostek uczestniczących w jego realizacji, m.in. wpływ na zaopatrzenie bibliotek, zwłaszcza w wydawnictwa zagraniczne.

Wydaje się, że Centrum INTE powinno być dysponentem rozbudowanego systemu pomocy dla bibliotek centralnych i bibliotek współpracujących. Najistotniejszą formą pomocy jest doprowadzenie do dobrej organizacji zaopatrzenia bibliotek uczestniczących w planie w dokumenty krajowe i zagraniczne. Można to osiągnąć przez zapewnienie bibliotekom uzyskiwania wszystkich wydawnictw krajowych, rynkowych i pozarynkowych, ogólnodostępnych i o ograniczonym zasięgu udostępniania — w zakresie określonym przez plan specjalizacji. Nad rozwiązaniem

organizacyjnym tego zagadnienia pracują już obecnie odpowiednie zespoły PRB.

Niezbędne jest również przeprowadzenie zasady priorytetów dla bibliotek centralnych przy zakupie wydawnictw zagranicznych i prenumeracie czasopism. Sprawa ta jest — moim zdaniem — bezsporna: gdy środki są nie w pełni wystarczające, nie może działać zasada wolnej konkurencji czy przypadku. Analizy importu czasopism zagranicznych, oprócz innych wniosków świadczących o nieprawidłowym mechanizmie jego funkcjonowania (np. nieuzasadniona, nadmierna powtarzalność pewnych tytułów), jasno wykazały przypadkowość i niecelowość repartycji poszczególnych tytułów. W tym zakresie — zaczynając od podstawowej sprawy, jaką jest prawidłowy rozdział globalnej sumy przeznaczonej na import książek i prenumeratę czasopism zagranicznych — rola Centrum INTE musi mieć podstawowe i decydujące znaczenie.

Niezbędne jest też zbadanie organizacji działalności instytucji realizujących import i prenumeratę. Ich monopol w tym zakresie w ustroju socjalistycznym nie może być parawanem dla braku kompetencji i nieudolności.

Działalność patronacka Centrum INTE i PRB będzie miała charakter stałej pomocy metodycznej, organizacyjnej i prawnej, bez której plan specjalizacji nie może być prawidłowo realizowany.

4.2. Warunki materialne

Nie ludźmy się, że uda się zrealizować plan specjalizacji bez koniecznych nakładów finansowych. Etapowość planu pozwoli na rozłożenie tych nakładów w czasie. Trudno w tej chwili mówić o potrzebach inwestycyjnych, o pełnej infrastrukturze planu. Realizację planu można rozpocząć przy dodatkowych środkach stosunkowo niewielkich i być może nieznacznie przekraczających normalną dynamikę wzrostu nakładów związanych z budową krajowego systemu informacji SINTO, którego ten plan jest częścią integralną.

Najpilniejsze potrzeby to: a) sprawa dodatkowych środków na korektę i dofinansowanie importu wydawnictw w przypadkach wymagających takiego dofinansowania; b) sprawa wyposażenia bibliotek uczestniczących w planie specjalizacji w nowoczesną najwyższej jakości aparaturę reprograficzną; c) sprawa wyposażenia bibliotek uczestniczących w planie specjalizacji, a także etapowo wszystkich bibliotek szczebla wojewódzkiego, bibliotek miejskich i gminnych, w sprawnie funkcjonujące środki łączności, tj. telefony i dalekopisy; d) sprawa racjonalnie wyważonego wzrostu zatrudnienia w bibliotekach przyjmujących dodatkowe czynności związane z realizacją planu.

Należy również przewidzieć dodatkowe koszty związane z organizacją konferencji i narad roboczych w ramach sieci i zespołów, z prowadzeniem prac badawczych i analiz; są to jednak sprawy łatwiejsze do

sfinansowania nawet w obecnych budżetach bibliotek centralnych. W gestii organu nadzorującego powinien też pozostawać fundusz interwencyjny na nieprzewidziane, dodatkowe koszty związane z realizacją planu specjalizacji.

5. Próba oceny efektywności planu. Podsumowanie

Jeżeli założymy, że plan specjalizacji będzie wdrażany zgodnie z założeniami, przy spełnieniu wyżej omówionych warunków organizacyjnych i materialnych, powinien on przyczynić się do poprawy struktury zbiorów bibliotek polskich i do lepszego zaspokajania potrzeb użytkowników.

Uporządkowanie polityki gromadzenia zbiorów prowadzące do poprawy struktury nabytków bibliotek doprowadzi po pewnym czasie do poprawy struktury zasobów. Zbiory zgromadzone w placówkach uczestniczących w planie specjalizacji tworzą krajowy zbiór informacji służący SINTO. Zbiór ten istnieje fizycznie, jest jednak zbiorem w dużym stopniu przypadkowym. Plan specjalizacji ma doprowadzić do utworzenia uporządkowanego zbioru źródeł informacji.

Jeżeli zamierzenie to połączone jest z przewidywaną, na szeroką skalę zakrojoną aktywizacją wszystkich poważniejszych bibliotek naukowych, to już sam ten fakt przyniesie realne korzyści. Muszą powstać informatory o bibliotekach uczestniczących w poszczególnych sieciach i zespołach specjalistycznych. Powstaną kolektywnie opracowane wydawnictwa informacyjne, zostaną przyspieszone prace nad centralnymi katalogami ogólnymi i specjalnymi.

Lepsza informacja o zasobach bibliotek krajowych przyczyni się w sposób zasadniczy do poprawy funkcjonowania wypożyczeń międzybibliotecznych. Rozwój reprografii również będzie mieć poważny wpływ na gromadzenie i udostępnianie dokumentów.

Nadanie bibliotece naukowej statusu biblioteki centralnej lub biblioteki współpracującej w realizacji planu specjalizacji powinno stwarzać jej pewne przywileje i nakładać na nią określone zadania.

A w zakresie udostępniania zbiorów, jakie korzyści odniesie użytkownik z poprawy stanu zasobów bibliotek krajowych (osiągniętej głównie przez zmniejszenie liczby egzemplarzy na rzecz liczby tytułów), jeśli będzie mógł skorzystać z dokumentu udostępnianego tylko prezencyjnie? Posiadanie unikalnego dokumentu bez bazy reprograficznej nie rozwiązuje sprawy społecznego wykorzystania tego dokumentu i uniemożliwi bibliotece, posiadającej ten dokument, wykonanie jej podstawowych zadań. W toku działań w ramach kolejnych etapów planu specjalizacji trzeba będzie ostrożnie podejmować decyzje ograniczające liczbę egzemplarzy do momentu radykalnej poprawy wyposażenia bibliotek w urządzenia reprograficzne.

Również do momentu rozbudowy sieci teleksów nie zostanie osią-

gnięta widoczna poprawa w zakresie wypożyczeń międzybibliotecznych i w rozwoju elementarnych metod informacji o zasobach bibliotek krajowych.

Stosunkowo najłatwiej i najszybciej można będzie osiągnąć uporządkowanie sprawy importu czasopism zagranicznych. Oczywiście, istnieją w chwili obecnej jeszcze pewne trudności dewizowe. Były jednak i to nie tak dawno okresy trudniejsze. Na pewno można już teraz podjąć prace nad ustaleniem (na podstawie odpowiednich źródeł) wykazów czasopism wartościowych z naukowego punktu widzenia dla poszczególnych dyscyplin naukowych. Sprawdzenie stanu zasobów krajowych i ustalenie listy tytułów, których w kraju brak, to następny etap pracy. Trzeba przekonać przedstawicieli nauki i władze decydujące o rozdziale dewiz o brakach w zasobach krajowych w sposób konkretny, a nawet egzemplifikujący. Wydaje się również, że dla każdej dyscypliny naukowej warto — w porozumieniu ze specjalistami — zestawić wykaz czasopism o znaczeniu podstawowym. Te czasopisma mogą i powinny być gromadzone w większej liczbie egzemplarzy.

Na tym naszkicowanym przykładzie rozwiązania sprawy czasopism zagranicznych można wykazać, że przed bibliotekami centralnymi i pokrewnymi im bibliotekami współpracującymi stoją poważne i konkretne zadania. Niezbędna będzie współpraca z użytkownikami, sprawdzanie ich zainteresowań, permanentne badanie ich potrzeb, badanie stopnia efektywności planu.

Szanse na osiągnięcie dobrych wyników w podjętym nietatwym dziele budowy planu specjalizacji istnieją, ale zależą od staranności i harmonijnej współpracy bibliotek, od spełnienia warunków organizacyjnych i materialnych.

Wyrażam nadzieję, że dzięki swojej etapowości, ramowości i elastyczności plan uda się zrealizować dla dobra nauki i gospodarki narodowej.

HANNA UNIEJEWSKA

PLAN FOR SPECIALIZATION OF POLISH SCIENTIFIC LIBRARIES AS AN ATTEMPT TO ORGANIZE LIBRARY RESOURCES

Analysis of the conception of the act management project regarding formulation of principles and plan for specializing of libraries resources, appointing central libraries, and determine the procedure. Genesis of the project, its main purposes, and suggested methods for obtaining taken aims. Requirements for optimizing the national information resources — a metod of introducing phases in developing the plan of specialization. Necessary requirements for realizing the plan: 1) organizational; 2) economic, chiefly means for importing publications, reprographic equipment, and telexes; 3) regarding staff, what particular concerns those libraries which take upon themselves additional tasks connected with realization of the plan. The attention is drawn to improve the national policy of acquisition of library resources and improve the use of existing information resources.

PAULINA BUCHWALD-PELCOWA

KATALOG CENTRALNY STARYCH DRUKÓW
W BIBLIOTECE NARODOWEJ
(Komunikat)

Wśród naszych zbiorów bibliotecznych stare druki stanowią jedyną część już zamkniętą i nie powiększającą się, choć zwiększa się liczba wydań lub egzemplarzy ujawnianych, opracowywanych i w konsekwencji tego udostępnianych. Szacujemy dziś liczbę starych druków na ok. 2 mln woluminów. Niewielki to procent naszych zasobów książkowych, w dodatku składają się nań dzieła tylko i wyłącznie z dawnych wieków. Jest to jednak część naszych zbiorów istotna i ważna, gdyż — zawierając rzeczywiste skarby kultury narodowej — jest wyjątkowo dobitnym świadectwem naszej przeszłości. Stare druki wymagają specjalistycznego opracowania i szczególnej ochrony, zwłaszcza że wojny, przede wszystkim ostatnia, dotknęły je i dziesiątkowały w sposób niezwykle dotkliwy. Obecnie zaobserwować można rosnące zainteresowanie starymi drukami w społeczeństwie i coraz szersze wykorzystywanie ich zarówno przez badaczy różnych dyscyplin, nie tylko humanistycznych, jak i przez różne środki masowego przekazu z telewizją włącznie. Rośnie rzesza studentów, także w nowo powstałych ośrodkach akademickich, pozbawionych na ogół dobrego zaplecza bibliotecznego, a starych druków w szczególności. Tym bardziej ważne i pilne staje się zapewnienie właściwej i sprawnej informacji, prawidłowego i szybkiego udostępniania, ale także odpowiedniego i skutecznego chronienia starych druków przed zniszczeniem, stworzenia im właściwych warunków przechowywania i konserwacji.

W zorientowaniu się w zasobach starej książki, ich rzeczywistej wartości, wyselekcjonowaniu rzadkości i unikatów, jednym słowem — w sprawnej informacji ważną rolę odgrywają katalogi centralne prowadzone w obecnej postaci w Bibliotece Narodowej od prawie trzydziestu lat. Obejmują one większość opracowanych zbiorów bibliotek państwowych i pewną — raczej niewielką jeszcze — część zbiorów kościelnych, przy czym dodać można od razu, że niektóre pozycje spisane zostały po raz pierwszy dopiero dla potrzeb centralnego katalogu i w ten sposób opracowane. Ale mimo długiego istnienia, dość wysokiego stopnia kompletności i dużego rzeczywiście wykorzystywania, ma się czasem wrażenie, że centralny katalog starych druków jest mało znany, nawet w Polsce, nawet wśród bibliotekarzy.

W chwili obecnej centralny katalog starych druków obejmuje ponad 790 000 kart katalogowych; egzemplarzy ujętych w nim jest znacznie więcej, gdyż w podanej liczbie nie ujawnione są dalsze egzemplarze danego dzieła, jeśli spisane były razem na jednej karcie nadesłanej do

centralnego katalogu. Do kartotek centralnych nie są też wprowadzone zbiory Biblioteki Narodowej (ponad 120 000 dzieł opracowanych), ale z katalogów tych można korzystać równolegle, co wydatnie zwiększa możliwości dotarcia do poszukiwanych dzieł. Jest to więc bardzo bogate i istotne źródło informacji o starych drukach w całej Polsce. W centralnym katalogu ujęte są bowiem w całości (i uzupełniane bieżąco) zbiory starych druków z większości naukowych bibliotek publicznych, rozporządzających większym ich zasobem. Niestety, nie są wprowadzone w całości zbiory tak ważnych, cennych i dużych bibliotek, jak Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu i Biblioteka Gdańska PAN (ze szczególnie cennymi zbiorami). Liczba starych druków w pierwszej z tych bibliotek jest zresztą największą w całej Polsce i przewyższa w dwójnasób takich potentatów w królestwie dawnej książki, jak Biblioteka Jagiellońska i Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego. Nie są też w pełni objęte centralnym katalogiem stare druki bibliotek uniwersyteckich w Poznaniu, Toruniu i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W bibliotekach tych czekają na skopiowanie opisów katalogowych i wprowadzenie do centralnego katalogu wprawdzie na ogół tylko druki późniejsze i to obce, gdyż na pierwszym planie znajdowało się opracowywanie poloników dla potrzeb centralnego katalogu. Niemniej jest sprawą ważną uzupełnianie katalogu centralnego danymi z wymienionych bibliotek, jak i z pozostałych państwowych. Poza centralnym katalogiem pozostają w tych, jeszcze nie ujętych ewidencją, mniejszych bibliotekach niewielkie zbiory starych druków, w zasadzie nie przekraczające tysiąca dzieł. Trudny natomiast do określenia jest procent kompletności wprowadzonych do centralnego katalogu opisów z bibliotek kościelnych w stosunku do całości ich zasobu. Przeważnie zewidencjonowano tylko część ich zbiorów, przede wszystkim inkunabuły i w mniejszym stopniu polonica XVI w. Niektóre tylko biblioteki kościelne, i to czasem mniej bogate w stare druki, zostały już ujęte w całości. A jak cenne jest to źródło, ile jeszcze w zbiorach kościelnych kryje się prawdziwych skarbów, jakie jeszcze mogą nas czekać niespodzianki — w postaci nowych, może bardzo ważnych dla naszej kultury edycji czy nawet nie znanych zupełnie a wartościowych dzieł — trudno przewidzieć. Praktyka przekonuje nas, że z każdym nowym zbiorem wprowadzanym do katalogu centralnego przybywają nie znane dotąd i nie opisane bibliograficznie edycje, że wzbogaca się w ten sposób nasza wiedza nie tylko o dalsze egzemplarze, ale i o nowe wydania.

Wartość informacyjna katalogów centralnych jest bowiem wielostronna. Najczęściej sięgamy do nich, gdy szukamy jakiegoś określonego dzieła lub jakiejś jego edycji i możliwości jak najszybszego dotarcia do niego. Ale niebagatelne znaczenie ma to, że dzięki katalogowi centralnemu łatwo przekonać się o rzadkości danego wydania czy też jego pospolitości. To ważne jest nie tylko w odniesieniu do druków polskich,

ale też w stosunku do druków obcych, gdyż wielka liczba dzieł, różne wydania utworów pewnych autorów zagranicznych również świadczą dobitnie o ich obecności w naszej kulturze, o tym, że ich dzieła cieszyły się u nas w przeszłości szczególnym uznaniem, że były do Polski licznie sprowadzane i prawdopodobnie także czytane. Jeśli chodzi o druki polskie, centralny katalog ujawnia w pokażnej ilości nieznaną edycję; świadczy o tym rosnąca stale, integralnie z centralnym katalogiem związana kartoteka druków nie znanych Estreicherowi w układzie topograficznym (według ich miejsc druku i nazwisk drukarzy, a w ich obrębie chronologicznie).

Centralny katalog starych druków ma — jak wspomniano — ponad 790 000 kart. Nie potrafimy jednak powiedzieć precyzyjnie, ile jest wśród nich druków polskich a ile obcych, mimo że są one ujęte w odrębnych szeregach alfabetycznych, gdyż w centralnym katalogu poloników XVII-XVIII w. mamy znacznie więcej skomasowanych razem opisów z różnych bibliotek, niż wśród druków obcych (XVI-XVIII w.). Na ogół też polonica są liczniej reprezentowane przez wiele egzemplarzy jednego tytułu, niż druki obce, gdzie częściej mamy do czynienia z pojedynczymi drukami, choć i wśród poloników jest duży procent unikatów. Dokładniej możemy podać jedynie liczbę poloników XVI w., ujętych w odrębnym, trzecim z kolei układzie alfabetycznym. Jest ich obecnie ok. 34 000. Obok tego zostały wyodrębnione inkunabuły, ujęte w publikacji *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*. (Moderante Ałodia Kawecka-Gryczowa, composuerunt Maria Bohonos et Elisa Szandorowska. Wratislaviae-Varsaviae-Cracoviae 1970). Zasadniczy zrab obejmuje tu 5768 pozycji w 19 207 egz. Przygotowywany jest tom drugi zawierający m.in. addenda — nowe pozycje i egzemplarze w liczbie ok. 500. W osobnym ciągu katalogu centralnego ujęte są też czasopisma i druki cyrylickie.

Centralny katalog starych druków w Bibliotece Narodowej zasadniczo obejmuje zbiory polskie; w stosunku do poloników zasięg ten jest jednak poszerzony o wiadomości o drukach polskich ze zbiorów obcych (na podstawie własnej rejestracji bądź drukowanych katalogów zagranicznych). W mniejszym stopniu ujęte są już w katalogu polonica z bibliotek zagranicznych XVII-XVIII w., w większym zaś — polonica XVI w. W latach 1955-1975 wpływy opisów z bibliotek obcych do kartoteki poloników XVI w. stanowiły prawie 1/10 całości uzupełnień.

Katalog centralny starych druków w obecnej postaci prowadzony jest w Bibliotece Narodowej od 30 lat, ale historia jego jest znacznie dłuższa. Idee powszechnego zewidencjonowania zbiorów bibliotecznych sięgają u nas XIX w., a ich załączków można szukać już u Józefa Andrzeja Załuskiego. Potrzebę tę widział też w latach dwudziestych XIX w. Samuel Linde. Później sprawę tę podnosili tacy wybitni bibliotekarze i uczeni, jak Eugeniusz Barwiński, Ludwik Bernacki, Stanisław Bodniak

i inni. Wiązało się to m.in. z historycznymi warunkami tworzenia polskich bibliotek, a przede wszystkim ze zniszczeniami, jakie u nas w wyjątkowo dużym stopniu dotyczyły książkę, szczególnie zabytkową.

W praktyce zadanie zewidencjonowania starych druków podjął Kazimierz Piekarski, najpierw w stosunku do inkunabułów (plonem tego pierwszego etapu inwentaryzacji, obejmującej niewielki zestaw bibliotek i egzemplarzy, spisanych w l. 1919-1925, jest *Inwentarz inkunabułów bibliotek polskich*. Seria I. Kraków 1925), a wkrótce i do poloników XVI w., co było najpilniejsze ze względu na potrzeby badawcze i prowadzone prace, także międzynarodowe (współpraca z *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*). Prace te nabrały rozmachu przede wszystkim po przeniesieniu się K. Piekarskiego z Krakowa do Warszawy i objęciu przezeń z dn. 1.1.1931 kierownictwa Działu Starych Druków w Bibliotece Narodowej oraz uzyskaniu poparcia finansowego (raczej skromnego) Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Tworzenie centralnego katalogu przed wojną polegało przede wszystkim na rejestracji przeprowadzanej prawie wyłącznie przez samego Piekarskiego, głównie w małych zbiorach, najczęściej kościelnych. W niewielkim jedynie stopniu uzupełniały centralny katalog kopie kart katalogowych starych druków z bibliotek już opracowanych bądź też dane z katalogów drukowanych. Inkunabuły i polonika XVI w. rejestrowane były tylko z autopsji, dzięki czemu możliwe było tworzenie równoległych kartotek: proveniencji, opraw itp. jako podstawy wszechstronnego ujęcia i zbadania druków z tego czasu przechowywanych w bibliotekach polskich. Do 1939 r. w Bibliotece Narodowej zdołano zgromadzić dane o ok. 74 000 egzemplarzy.

Po wojnie ocalało z tego niewiele: maszynopis kartoteki inkunabułów, w której według numerów bibliograficznych (Haina, Copingera, Reichlinga i *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*) wpisywane były sigła bibliotek, oraz kopie zeszytów rejestracyjnych Piekarskiego (z odpisami proveniencji i cech poszczególnych egzemplarzy) z bibliotek, które znalazły się na terenach włączonych w czasie wojny do Niemiec. Ocalały one, gdyż zostały skopiowane w przewidywaniu ewentualnej rewindykacji tych zbiorów, dziś w znacznej mierze już zniszczonych. Po wojnie już 27.5.1945 zarządzenie ministra oświaty włożyło na Oddział Dawnej Książki utworzony w Departamencie Bibliotek tego Ministerstwa obowiązek ogólnopolskiej inwentaryzacji starych druków¹. Kolejne zarządzenie ministra oświaty² przeniosło z dniem 1.1.1951 obowiązek ten na Bibliotekę Narodową, przekazując jej Ośrodek Opieki nad Dawną Książką. Od tam był on związany z Zakładem Starych Druków, kierowanym do 1.10.1974 przez prof. Alodię Gryczową, kontynuatorkę dzieła K. Piekarskiego od pierwszych powojennych dni.

Prace nad centralnym katalogiem starych druków, prowadzone naj-

¹ „Dz. Urz. Mtn. Ośw.” 1945 nr 2, poz. 56.

² „Dz. Urz. Mtn. Ośw.”. 1951 nr 13, poz. 167.

pierw w ramach Ministerstwa Oświaty i Naczelnej Dyrekcji Bibliotek, potem zaś w Bibliotece Narodowej, towarzyszyły niemal od początku ratowaniu rozproszonych, niszczących zbiorów i organizowaniu ich na nowo. Dokonane zostało w ten sposób — dalekie jednak jeszcze do zakończenia — ogromne dzieło, wyjątkowe zresztą w świecie. Trudno bowiem znaleźć przykład tak szeroko pojętego a jednocześnie wyspecjalizowanego, bo obejmującego tylko stare druki, łącznie od XV do XVIII w., katalogu centralnego, z takim stopniem kompletności w stosunku do całości zbiorów starych druków w kraju.

Osobnym problemem jest wykorzystywanie centralnego katalogu. Odpowiedzi udzielanych na jego podstawie na kwerendy nadsyłane z całego kraju i niemniej liczne zwa granicy jest dużo. Wiele osób korzysta z niego osobiście, zwłaszcza przy większych zestawieniach bibliograficznych. Jednakże odnosi się wrażenie, że centralny katalog jest stale jeszcze wykorzystywany w zbyt małym stopniu, zarówno przy informacji oraz udostępnianiu (krążące po całym kraju rewersy okrężne, często dopiero przy końcu trafiają do Biblioteki Narodowej), jak i przy uzupełnianiu zbiorów. W centralnym katalogu starych druków nagromadzony jest bowiem zbyt wielki kapitał, by przechodzić nad nim do porządku dziennego, a także zbyt wiele już zrobiono, aby nie kontynuować tego dzieła. Tworzenie Narodowego Zasobu Bibliotecznego, gdzie prace nad ewidencją starych druków (wraz z uzupełnieniami *Bibliografii polskiej* Estreicherów) przewiduje się jako jedno z głównych, najbliższych zadań, stwarza przed katalogiem centralnym starych druków nowe perspektywy, ale też zwiększa ciężące na nim obowiązki.

Warto tu podkreślić, że coraz więcej krajów podejmuje prace nad centralnymi katalogami. Do istniejących już w wielu krajach katalogów centralnych zawierających obok książek nowszych również stare (np. katalog włoski, holenderski, szwajcarski, amerykańsko-kanadyjski) dochodzą katalogi centralne, których zadaniem jest zebranie wiadomości tylko o starych drukach, z różnym zresztą zamierzonym stopniem kompletności i zakresem. Pomijam tu sprawę inkunabułów, gdyż jest to problem odrębny. Z tych nowych prób czy zamierzeń wymienić trzeba choćby podjęte w Wielkiej Brytanii prace według projektu LOC (na podstawie zbiorów British Library w Londynie oraz bibliotek uniwersyteckich w Oxfordzie i Cambridge). We Francji trwa od kilku lat tworzenie podstaw działania katalogu centralnego starych druków; w 1974 r. powołano w tym celu przy Bibliothéque Nationale w Paryżu specjalny departament (obecnie noszący nazwę Centre National du Livre Ancien). Zarówno w Wielkiej Brytanii, jak i we Francji pragnie się wykorzystać dla centralnego katalogu starych druków możliwości, jakie daje automatyzacja³. Zauważyć jeszcze trzeba, że Francja ogranicza się programowo

³ Por. np. *Computers and early books. Report of the LOC Project investigating means of compiling a machine-readable union catalogue of pre-1801 books in Oxford, Cambridge and the British Museum*. London 1974; *Recensement des livres anciens des bibliothéques françaises*. „Bulletin des Bibliothéques de France” 1971 A. 16 nr 1 s. 1-32.

tylko do zbiorów publicznych, wyłączając prywatne i kościelne, zamierza jednak w centralnym katalogu ująć wiadomości nie tylko o danej edycji, ale i o cechach poszczególnych egzemplarzy. Prowadzone są też prace w bibliotekach RFN, podjęto pewne kroki w Czechosłowacji. Osiągnięcia ma Związek Radziecki, ale tam ogranicza się raczej zakres centralnych katalogów do wybranych grup dokumentów⁴. W ZSRR przystąpiono w ostatnim czasie do prac nad centralnym katalogiem (w skali międzynarodowej) książki cyrylicyckiej. Ograniczony jest też na razie — tym razem chronologicznie do XVI wieku — centralny katalog starych druków w Hiszpanii wydawany w wersji prowizorycznej od 1972 r.⁵

Te i inne tu nie wymienione inicjatywy i osiągnięcia wskazują, że tworzenie katalogów centralnych w świecie ma tendencje wzrostu, co wpływa przede wszystkim z rosnących potrzeb szybkiej i sprawnej informacji. Narzędziem jej w odniesieniu do starych druków jest właśnie centralny katalog, niezależnie od swej formy — tradycyjnej, karto-tekowej czy też szerzej dostępnej drukowanej lub też nowoczesnej, wykorzystującej komputery.

KONRAD ZAWADZKI

MIKROFILMOWANIE ZBIORÓW W BIBLIOTECE NARODOWEJ (Komunikat)

Celem komunikatu jest informacja o prowadzonej przez Bibliotekę Narodową od 1950 r. akcji mikrofilmowania zbiorów bibliotecznych. Zadaniem zorganizowanej wówczas placówki mikrofilmowej było zabezpieczenie najcenniejszych materiałów bibliotecznych przez sporządzanie i gromadzenie ich duplikatów. Po tragicznych doświadczeniach lat wojny i okupacji działalność ta miała szczególne znaczenie. Mikrofilmy służyć miały nie tylko zabezpieczeniu zbiorów na wypadek działań wojennych czy klęsk żywiołowych. Zastępując oryginały miały też chronić je: a) przed uszkodzeniami, na jakie narażane są w toku użytkowania na skutek nie zawsze właściwego obchodzenia się czytelników z udostępnianymi im rękopisami, książkami i czasopismami; b) przed ewentualnym zaginięciem wysyłanych w ramach wypożyczeń międzybibliotecznych materiałów prymarnych. Istotną funkcją było też ocalenie tekstów drukowanych na nietrwałych gatunkach papieru ulegającego nieuniknionemu procesowi destrukcji.

Akcja zabezpieczająca objąć miała ogół księgozbiorów polskich, co

⁴ Por. np. *Svodnyj katalog russkoj knigi graždanskoj pečati XVIII weka. 1725-1800*. Moskwa 1962-1967, 5 t. *Dopolnenija*. Moskwa 1975.

⁵ *Catalogo colectivo de obras impresas en los siglos XVI al XVIII existentes en las bibliotecas españolas*. Edición provisional. Sección 1. Siglo XVI. Letro A-G. Madrid 1972-.

przesądzało o jej centralnym charakterze. Pierwotnie sprowadzała się do mikrofilmowania rękopisów i starych druków; z czasem zaczęła ogarniać i inne rodzaje zasobów bibliotecznych: muzykalia, czasopisma, a od końca ubiegłego roku także i druki nowsze — publikacje wydane po 1800 r.

Ogółem działaniem tym, oprócz zbiorów własnych Biblioteki Narodowej, objęto blisko 160 bibliotek wyższych uczelni, towarzystw naukowych, publicznych, kościelnych a także i kolekcje prywatne z terenu całego kraju. Wymienić tu należy przede wszystkim Bibliotekę Jagiellońską, Bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, biblioteki uniwersyteckie w Warszawie, Wrocławiu, Poznaniu i Toruniu, Bibliotekę Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku, Kórniku i Krakowie, księgozbiór Instytutu Badań Literackich, bibliotekę Centralnego Archiwum KC PZPR, biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Towarzystwa Naukowego Płockiego, Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy, Miejską Bibliotekę Publiczną w Bydgoszczy, Książnicę Miejską w Toruniu, Miejską Bibliotekę Publiczną im. E. Raczyńskiego w Poznaniu, biblioteki kapitulne i seminaryjne w Gnieźnie, Krakowie, Olsztynie, Pelplinie, Płocku, Sandomierzu, Warszawie i Włocławku. Obok wielkich ksiąźnic uwzględnione zostały także położone z dala od ośrodków naukowych i kulturalnych mniejsze zbiory, w których w czasie przeprowadzanych poszukiwań odkryto zasługujące na zabezpieczenie materiały. Zajęto się także, chociaż w niewielkim jeszcze stopniu, polonikami znajdującymi się poza granicami kraju.

Łącznie utrwalono dotychczas na taśmie blisko 55 000 jednostek bibliotecznych czy też — inaczej licząc — ok. 18 mln stron. W liczbach tych mieszczą się ponad 54 000 pozycji zmikrofilmowanych przez Bibliotekę Narodową i niespełna 1000 pozycji uzyskanych w drodze wymiany, zakupów i darów. Suma znajdujących się w zbiorach Biblioteki Narodowej mikrofilmów sięga 110 000, wszystkie bowiem mikroreprodukcje gromadzone są w dwóch egzemplarzach: negatywy stanowiące rodzaj matrycy służą jedynie do sporządzania kopii, pozytywy udostępnia się czytelnikom. W niedługim już zapewne czasie Biblioteka Narodowa przystąpi do sporządzania trzeciego egzemplarza wszystkich swoich zasobów mikrofilmowych, przeznaczonego do trwałego przechowywania.

Chciałbym tu zaznaczyć, że Zakład Zbiorów Mikrofilmowych BN przechowuje jedynie duplikaty pozycji skopiowanych w całości; nie są włączane do zbiorów mikroreprodukcje poszczególnych artykułów i rozpraw zamieszczanych w czasopismach lub pracach zbiorowych ani fragmenty dzieł drukowanych czy też kodeksów rękopiśmiennych.

Wśród zmikrofilmowanych pozycji największy, liczący ponad 25 000 jednostek zespół stanowią **manuskrypty** — najbogatszy w kraju zbiór tekstów rękopiśmiennych. Mikrofilmowane są materiały różnej

treści począwszy od wczesnośredniowiecznych kodeksów aż do spuścizn współczesnych pisarzy polskich. Jedynym kryterium doboru jest znaczenie rękopisu dla nauki i kultury polskiej bądź jego wartość zabytkowa. Dotychczas skopiowano 6417 rękopisów Biblioteki Ossolineum, 4192 — Biblioteki Czartoryskich w Krakowie, 3320 — Biblioteki Narodowej, 2216 — Biblioteki PAN w Krakowie, 1643 — Biblioteki Jagiellońskiej, 1159 — Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, 1253 — bibliotek kapitulnych, seminaryjnych i klasztornych.

Do szczególnie cennych materiałów należą kopie najstarszych pomników dziejowych Polski i zabytków piśmiennictwa polskiego (m.in. kroniki Kadłubka, Galla Anonima, *Roczniki Długosza*), pergaminowych rękopisów iluminowanych, średniowiecznych manuskryptów z XI-XV w. treści filozoficznej, prawniczej, teologicznej, astronomicznej, matematycznej i medycznej, *Acta Tomiciana* — odpisy dokumentów do dziejów panowania Zygmunta Starego, *Teki Naruszewicza* (218 t.) zawierające źródła do historii Polski od czasów najdawniejszych do 1762 r., zbiory korespondencji monarchów, dygnitarzy świeckich i duchownych, mężów stanu, uczonych, pisarzy.

Wśród tekstów literackich znajdują się autografy Mickiewicza, Słowackiego, Norwida, Staffa, Kasprowicza, Broniewskiego, Gałczyńskiego, Tuwima a także Kraszewskiego, Orzeszkowej, Prusa, Sienkiewicza, Reymonta, Witkiewicza, Kruczkowskiego i in.

Odrębne grupy stanowią mikrokopie rękopisów dotyczących dziejów gospodarczych, historii miast, województw i ziem dawnej Rzeczypospolitej (wiele tu cennych materiałów do dziejów Pomorza, zwłaszcza Gdańska i Torunia), diariusze sejmowe i akta sejmikowe, źródła do historii Kościoła i stosunków religijnych, szkolnictwa, teatru, wojskowości, wreszcie liczne pamiętniki i wspomnienia z okresu I i II wojny światowej.

Wiele uwagi zwrócono na gromadzenie pozycji z zakresu bibliologii dotyczących dziejów bibliotek, mikrofilmując m.in. nieznanne rękopiśmienne inwentarze i katalogi księgozbiorów prywatnych i kościelnych.

Starych druków zmikrofilmowano ogółem ponad 8000, w tym 530 inkunabułów. Zabezpieczane są niemal wyłącznie druki wydane w Polsce lub Polski dotyczące. 2264 utrwalone na taśmie pozycje pochodzą z XVI w., zabezpieczono więc blisko 1/3 całej ówczesnej produkcji polskiej; 5172 pozycje zostały wydane w XVII i XVIII w. Ponad 2000 zmikrofilmowanych druków nie odnotowano w *Bibliografii polskiej* Estreicherów. Obecnie trwają prace nad przygotowaniem do druku katalogu tych materiałów.

Zbiór kopii mikrofilmowych muzykaliów obejmuje ponad 7000 pozycji. Zespół ten zawiera zarówno unikalne i rzadkie druki jak i rękopisy, począwszy od średniowiecznych antyfonarzy i gradualów oraz renesansowych i barokowych tabulatur organowych poprzez autografy

Chopina, Moniuszki, Karłowicza i Szymanowskiego aż do utworów najwybitniejszych współczesnych kompozytorów polskich, m.in. Grażyny Bacewicz, Tadeusza Bairda i Witolda Lutosławskiego.

Szczególnie ważny a jednocześnie nader skomplikowany problem stanowi mikrofilmowanie czasopism. Konieczne tu było zastosowanie odmiennych metod pracy. O ile bowiem zabezpieczanie rękopisów, nut czy książek polega na sporządzaniu wiernej kopii oryginału, w przypadku periodyków zadania są znacznie rozleglejsze. Polskie zbiory czasopiśmiennicze na skutek braku należytej o nie dbałości oraz w rezultacie rozbiorów, grabieży dokonywanych przez zaborców a przede wszystkim w wyniku I i II wojny światowej są poważnie zdekompletowane. Stąd też jednym z podstawowych założeń Zakładu Zbiorów Mikrofilmowych BN stało się odtworzenie możliwie idealnych ciągów, utrwalenie w postaci mikrofilmu pełnych kompletów, jakie w oryginale nie istnieją już w żadnej bibliotece. Efekt ten został uzyskany poprzez scalanie poszczególnych roczników z kilku, a w razie potrzeby z kilkunastu niepełnych egzemplarzy, rozproszonych często po księżnicach całego kraju. Ta işcie benedyktyńska praca wymaga od Zakładu Zbiorów Mikrofilmowych nie tylko dokładnego rozeznania w zasobach poszczególnych bibliotek i żmudnych bardzo kwerend, ale też ogromnej cierpliwości i dokładności.

W wyniku dotychczasowej działalności skompletowano i zmikrofilmowano blisko 1400 tytułów czasopism. Znajdują się wśród nich niemal wszystkie periodyki wydane do 1831 r., wiele dzienników XIX i XX w. a m.in. — tytułem przykładu — wychodząca przez 160 lat *Gazeta Warszawska* (1774-1934), 118 roczników *Kuriera Warszawskiego* (1821-1939), *Gazeta Gdańska* z l. 1881-1939 (tu, niestety, nie udało się odnaleźć wszystkich numerów), *Dziennik Poznański* (1859-1939), *Gazeta Toruńska* (1867-1921), *Gazeta Grudziądzka* (1897-1916), ponadto czasopisma związane z ruchem postępowym, rewolucyjnym i ludowym, setki periodyków społeczno-literackich, politycznych, gospodarczych, naukowych, prasa Wielkiej Emigracji i emigracji zarobkowej, wreszcie 257 czasopism konspiracyjnych z l. 1939-1945, w tym wiele tytułów nie znanych dotychczas bibliografom.

Mikrofilmowanie druków nowszych zostało dopiero zapoczątkowane. Główny nacisk położono tu na kopiowanie druków konspiracyjnych z okresu II wojny światowej oraz cymeliów Biblioteki Narodowej.

Należy podkreślić, że dzisiaj mikrofilm to już nie tylko środek zabezpieczania i uzupełniania zbiorów. Kompletowany przez blisko trzy dziesiątki lat zasób mikroreprodukcji, w którym znajdują się duplikaty najbardziej wartościowych pozycji z dziesiątków bibliotek, stanowi jeden z najpoważniejszych humanistycznych warsztatów naukowych.

Jak wykazują ostatnie obliczenia, w Bibliotece Narodowej mikrofilmy są wykorzystywane procentowo w znacznie wyższym stopniu niż

materiały tradycyjne. Mogę więc z satysfakcją stwierdzić, że w wyniku wieloletniej, konsekwentnej pracy Zakładu Zbiorów Mikrofilmowych BN przełamana została, chociaż jeszcze nie całkowicie, bariera psychiczna: usunięto — wprowadzicie tylko częściowo — istniejące tak niedawno zarówno wśród bibliotekarzy jak i użytkowników opory w stosunku do mikroform, traktowanych do niedawna jako materiał podrzędny, mniej wartościowy. Do takiego poglądu upoważnia mnie wzrastająca stale frekwencja w specjalistycznej czytelnicy mikrofilmów Biblioteki Narodowej oraz powiększająca się z roku na rok w szybkim tempie liczba mikrofilmów wypożyczanych bibliotekom i instytucjom naukowym.

Dzisiaj, dzięki mikroreprodukcjom, treść unikalnych starych druków, rzadkich czasopism, najcenniejszych rękopisów jest dostępna nie tylko czytelnikom w wielkich ośrodkach naukowych, ale też i w mniejszych miastach i miasteczkach. Mikrofilmy Biblioteki Narodowej docierają także do wielu państw europejskich, do Stanów Zjednoczonych, Kanady, Australii i Nowej Zelandii wzbogacając zbiory poloników w tamtejszych bibliotekach.

W dziedzinie mikrofilmowania zbiorów Biblioteka Narodowa znajduje się na jednym z czołowych, jeśli nie na pierwszym miejscu wśród bibliotek europejskich. Ale ten bynajmniej nie przejawskrawiony obraz sytuacji nie powinien przesłaniać innej rzeczywistości — faktycznego stanu i możliwości ogółu polskich bibliotek w tym zakresie. Stan ten wykazuje niedostatki w zakresie sprzętu do mikrofilmowania i czytników, odpowiedniej jakości taśmy, wykwalifikowanej kadry bibliotekarskiej. Pilne wydaje się np. zaopatrzenie Biblioteki Gdańskiej PAN w aparaturę do mikrofilmowania, Biblioteki Narodowej w aparat do produkcji mikrofilmów.

A pamiętać należy, że wcześniej czy później, raczej wcześniej, będziemy musieli przystąpić do miniaturyzacji zbiorów, że w niedalekiej już zapewne przyszłości mikrofilm przestanie być tylko materiałem wtórnym, gdyż niewątpliwie w tej postaci będą się ukazywać wąskospecjalistyczne, niskonakładowe wydawnictwa, podobnie jako to się już dzieje od dawna w wielu państwach zachodnich. Zmusi nas do tego po prostu brak papieru.

REGINA MLCZEWSKA

DOKUMENTACJA NAUKOWA
DOTYCZĄCA MATERIAŁÓW IKONOGRAFICZNYCH
(Komunikat)

Współczesna cywilizacja masowych środków przekazu, nazywana również cywilizacją informacji wizualnej, powoduje wzrost liczby róż-

norodnych materiałów, m.in. materiałów ikonograficznych¹ w których występuje obraz jako nośnik informacji. Popularnym dokumentem obecnie jest film, przezrocze, fotografia reporterska, plakat, ilustrowany magazyn, ulotka reklamowa, karta katalogowa towarzysząca wytworom przemysłowym, techniczna literatura firmowa, instrukcja obsługi urządzeń powszechnego użytku, katalog wystawy zarówno handlowej, jak i problemowej, album i luźna plansza graficzna.

Znany krytyk sztuki oraz znawca i popularyzator informacji wizualnej prof. Mieczysław Porębski scharakteryzował środowisko otaczające współczesnego człowieka jako ikonosferę². Zewsząd jesteśmy informowani i kierowani przez obraz, a równocześnie zmuszani do permanentnej konfrontacji słów i obrazów, ustawicznej ich eksploracji i klasyfikacji. W naukach technicznych, a szczególnie w elektronice obserwujemy swoją stałą inwazję przekazów obrazowych. Liczne urządzenia i przyrządy, sposób ich działania przedstawiane są graficznie za pomocą figur lub symboli, które służą profesjonalistom jako skrótowe wyrażenie myśli, a laikom jako dopełnienie treści opisowych. Istnieje duża dysproporcja między tym, co można by udostępnić użytkownikom, a stanem opracowań dotyczących materiałów ikonograficznych. Odczuwa się dotkliwie brak pomocy naukowych takich, jak np. bibliografia ilustracji Ludwika Grajewskiego opublikowana w 1933 r. i wznowiona w 1972³. Instytucje może opracowują dokumentację materiałów ikonograficznych, ale nie są to źródła ogólnie dostępne i praktycznie nikt o nich nie wie. Powszechnie zauważa się brak rozeznania, gdzie i jakie istnieją w Polsce placówki zajmujące się gromadzeniem i opracowaniem materiałów ikonograficznych.

W celu zbadania krajowych zasobów ikonograficznych rozesłano w końcu 1977 r. pod auspicjami Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN ankietę do placówek resortu nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, kultury i sztuki oraz poszczególnych ministerstw w pionie gospodarczym. Zadaniem sondażu było stwierdzenie autentycznego stanu posiadania materiałów ikonograficznych przez instytucje oraz uzyskanie następujących informacji szczegółowych:

- jakie są formy organizacyjne działalności ikonograficznej,
- czy dokumenty ikonograficzne są przedmiotem ewidencji i udostępniania,
- jaki jest zakres rzeczowy, chronologiczny i geograficzny tych materiałów,
- jakie są systemy opracowania, rozpowszechniania i przechowywania poszczególnych rodzajów dokumentów ikonograficznych,

¹ Zakres znaczeniowy nazwy „materiały ikonograficzne” jest szeroki i nie został dotychczas definitywnie uściślony.

² M. Porębski: *Ikonosfera*. Warszawa 1972 s. 5.

³ L. Grajewski: *Bibliografia ilustracji w czasopiśmie polskich XIX i pocz. XX w.* (do 1918 r.). Warszawa 1972.

— jaki typ użytkownika w szczególności wykorzystuje materiały ikonograficzne w praktyce.

W ankiecie pozostawiono też miejsce na luźne wypowiedzi, sugestie i uwagi indywidualnych respondentów dotyczące problematyki zbiorów ikonograficznych. Rozesłano 260 egzemplarzy ankiety. Pomimo nieprzychylniej opinii publicznej do systemu badań ankietowych, wyniki końcowe okazały się bardziej niż zadowolające. Podsumowanie ankiety wykazało, że do najbardziej preferowanych materiałów ikonograficznych gromadzonych przez instytucje należą fotografie (75% badanych ośrodków posiada ten typ dokumentu), następne miejsca kolejne zajmują albumy, katalogi wystaw, przeźrocza, ryciny, katalogi firmowe i filmy. Podstawę do udzielania informacji najczęściej wykorzystywaną w pracy dokumentalisty stanowią różnego rodzaju kartoteki i katalogi firmowe.

Do pilnych spraw postulowanych przez respondentów należy szkolenie bibliotekarzy i dokumentalistów w zakresie ikonografii. Zagadnieniem niezmiernie ważnym jest kwestia zorganizowania informacji centralnej o zbiorach ikonograficznych, przynajmniej w poszczególnych resortach wg specjalizacji tematycznej. Wielokrotnie zaznaczano potrzebę ujednoczenia zasad opracowania poszczególnych rodzajów dokumentów ikonograficznych oraz odpowiedniego wyposażenia do przechowywania i konserwacji zbiorów, jak np. obwoluty introligatorskie, pudełka kartonowe itp.

Na podkreślenie zasługują sugestie przyszłościowe odwołujące się do wykorzystania komputerów o zasięgu ogólnokrajowym i światowym, co byłoby ze wszech miar pożyteczne nie tylko dla praktyki, ale i dla celów historycznych — utworzenie komputerowego systemu do przechowywania i udostępniania informacji o dokumentach ikonograficznych.

STANISŁAW HUECKEL

BADANIA MORZA (Streszczenie referatu)

Badania morza podzielić można na: a) badania dotyczące ściśle i tylko — wód oceanu światowego, tzw. wszechoceanu, jako środowiska; b) badania w zakresie wszelkich przejawów działalności ludzkiej na morzu, czyli problemów szeroko pojętej gospodarki (i kultury) morskiej.

1. Badania oceanograficzne

Pierwsza grupa badań należy do zakresu oceanografii, dzielącej się z kolei na fizyczną — zajmującą się zjawiskami przyrody martwej i biologiczną — której przedmiotem są wszelkie przejawy życia w oceanie. Częścią oceanografii fizycznej jest oceanologia, zajmująca się podstawo-

wymi ilościowymi zależnościami pomiędzy parametrami zjawisk fizycznych zachodzących w morzach. Można by ją też nazwać oceanografią ogólną albo teoretyczną. Zaznaczyć należy, że wśród oceanografów istnieją różne definicje oceanologii; występuje tu często pomieszanie pojęć.

Tendencje światowe w oceanografii wyraża najlepiej „Długoterminowy Rozszerzony Program Badań Oceanicznych” LEPOR (Long-term and Expanded Program of Oceanic Exploration and Research), opracowany przez Międzyrządową Komisję Oceanograficzną UNESCO przy współpracy szeregu krajów członkowskich, m.in. Francji, Stanów Zjednoczonych, ZSRR, zatwierdzony przez ONZ dn. 17.12.1968.

Celem programu LEPOR jest rozwój wiedzy o oceanie i jego zasobach, o wzajemnym oddziaływaniu ziemi, atmosfery i głębin morskich, o procesach zachodzących w środowisku morskim lub na to środowisko oddziaływających; wyniki tych badań umożliwią należyte wykorzystanie oceanu i jego zasobów dla dobra całej ludzkości.

Nie jest to jedyny program badań oceanograficznych prowadzonych przez wielkie organizacje międzynarodowe pozostające pod patronatem ONZ. Istnieją programy światowe (globalne) obejmujące całą planetę, ale w węższym zakresie, jak np. program GARP (Global Atmospheric Research Program) badań atmosfery, program GIMPE (Global Investigation of Pollution in the Marine Environment) dotyczący badań zanieczyszczeń środowiska morskiego oraz liczne programy regionalne zajmujące się problematyką niektórych wybranych akwenów, np. BOSEX-77 (Baltic Open Sea Experiment) dla badań otwartego Bałtyku. Wszystkie te programy tworzą system koordynowany przez wspomnianą Międzyrządową Komisję Oceanograficzną (Intergovernmental Oceanographic Commission — IOC) powstałą w 1960 r. Polska ma w IOC swoich przedstawicieli; niedawno wybrano prof. Czesława Drueta na jej wiceprezesa.

Podkreślić należy, że elementem nieodłącznie towarzyszącym rozwojowi badań morza musi być intensywny rozwój techniki i organizacji badań, przede wszystkim organizowanie międzynarodowych wypraw badawczych. Konieczne też jest utworzenie międzynarodowych regionalnych ośrodków szkolenia specjalistów dla badań środowiska, eksploracji zasobów i obsługi urządzeń oceanograficznych a ponadto zorganizowanie służby oceanograficznej (podobnej do służby meteorologicznej), polegającej na ścisłej międzynarodowej współpracy w dziedzinie konstrukcji i obsługi światowej sieci stacji oceanograficznych, automatyzacji przekazywania danych oceanograficznych, współpracy regionalnych i światowych ośrodków danych oceanograficznych.

Zadaniom tym służy m.in. stworzony przez IOC globalny system stacji oceanograficznych IGOSS (Integrated Global Ocean Stations System), którego celem jest dostarczanie informacji o stanie oceanów oraz zbieranie i wymiana w skali międzynarodowej danych oceanograficznych. Powstały też światowe ośrodki zbierania danych w Moskwie

i Waszyngtonie, organizuje się ponadto ośrodki regionalne i krajowe. W Polsce centrum takie od paru lat tworzy się przy Instytucie Meteorologii i Gospodarki Wodnej — Oddział w Gdyni.

W zakresie podstawowych badań oceanograficznych działa w Polsce kilka instytutów, w szczególności niedawno usamodzielniony Zakład Oceanologii PAN w Sopocie, Instytut Oceanografii Uniwersytetu Gdańskiego, Oddział Morski Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej, Zakład Hydrauliki Morskiej Instytutu Budownictwa Wodnego PAN w Gdańsku, w pewnym stopniu także najstarszy w tym zakresie instytut badawczy w Polsce: Morski Instytut Rybacki (MIR) oraz Instytut Morski (IM) w Gdańsku.

W Polsce podstawowe badania oceanograficzne stoją w dysproporcji do badań stosowanych, rozwoju polskiej gospodarki morskiej i przemysłu okrętowego a także do dynamicznie rozwijających się badań oceanograficznych w skali światowej. Nasuwa się tu kategoriyczny wniosek o konieczności znacznie intensywniejszego niż dotychczas rozwijania w Polsce podstawowych badań oceanograficznych we wszystkich kierunkach dotychczas uprawianych oraz podjęcia nowych kierunków. Powodzenie zależy tu jednak od zapewnienia instytutom badawczym wystarczająco licznej a zarazem wysoko kwalifikowanej kadry naukowców.

W ostatnich latach powstały w Polsce 3 programy badań oceanograficznych:

- 1) problem międzyresortowy MR I/15 „Podstawy gospodarki w środowisku morskim” koordynowany przez PAN;
- 2) zintegrowany narodowy program przyrodniczych badań morza na l. 1976-1980, koordynowany przez Międzyresortową Komisję Badań i Wykorzystania Zasobów Mórz i Oceanów;
- 3) polski program badań antarktycznych, którego koordynacją zajmuje się PAN.

Ponadto Polska bierze udział w międzypaństwowym programie RWPG „Ocean” oraz fragmentarycznie w niektórych programach wchodzących w skład programu LEPOR.

Rolę koordynatorów spełniają w zakresie badań podstawowych z ramienia PAN jej Komitet Badań Morza (KBM) oraz Komitet Badań Polarnych, a w zakresie badań związanych z eksploatacją zasobów mórz i oceanów wspomniana już Międzyresortowa Komisja Badań i Wykorzystania Zasobów Mórz i Oceanów. Komisja ta wspólnie z KBM PAN opracowała propozycje aktywnego włączenia się Polski do programu LEPOR.

2. Badania gospodarki morskiej

W gospodarce morskiej wydzielić można następujące główne dziedziny: transport morski, obejmujący również żeglugę i porty, budowę

określonych i ich remonty, eksploatację zasobów mórz i oceanów w zakresie energetyki, słodkiej wody, żywności i surowców, ochronę brzegów morskich, ochronę środowiska morskiego przed zanieczyszczeniem jako warunek zapewniający możliwość eksploatacji biologicznych zasobów morskich.

Ponadto dla kulturalnego rozwoju kraju niezbędne jest powiększenie zasobów wiedzy o morzu w zakresie humanistyki (nautologia, historia morska ludzkości i kraju, archeologia morska, literatura marynistsyczna, socjologia ludzi morza).

Wszystkie wymienione dziedziny gospodarki i kultury wymagają dla swego prawidłowego rozwoju uprawiania badań naukowych.

Rozwój badań i studiów stosowanych sędzi w Polsce w parze z rozwojem gospodarki morskiej. Badania te prowadzone były i są przez niektóre instytuty PAN (Zakład Oceanologii, Instytut Budownictwa Wodnego PAN, Instytut Maszyn Przepływowych), instytuty resortowe (MIR, IMGW, IM), ośrodki badawcze, biura konstrukcyjne i projektowe oraz działy studiów w zjednoczeniach i przedsiębiorstwach. Tak zwane zaplecze naukowo-techniczne zatrudnia ponad 5000 pracowników.

Rozwój ten byłby zadowalający, gdyby nie niewystarczające jeszcze doinwestowanie niektórych placówek naukowych i przestarzała niejednokrotnie aparatura. Utrzymanie (z ewentualnie nieznaczными reorganizacjami) istniejących placówek naukowo-badawczych i zapewnienie im należytego rozwoju pod względem inwestycyjnym, kadrowym i aparaturowym jest nakazem płynącym z potrzeb gospodarki morskiej i kultury narodowej, potrzeb, które w niedalekiej przyszłości wzrosną znacznie w stosunku do obecnych, biorąc pod uwagę stojący przed nami problem integralnej eksploatacji zasobów morza.

Z kolei należałoby zwrócić uwagę na niektóre problemy, pilnie domagające się rozwiązania, a mianowicie:

- Zakres rozszerzonego długofalowego programu badań oceanograficznych wymaga kompleksowego uregulowania statusu prawnego badań naukowych morza w osobnej umowie międzynarodowej. W tym celu niezbędne jest prowadzenie badań naukowych w dziedzinie prawa morskiego; ich wyniki przyczynią się do prawidłowego formułowania przepisów prawa pozytywnego, regulującego badania morza.

Drugim aktualnym problemem jest ochrona środowiska morskiego. Bez jego radykalnego rozwiązania nie można liczyć na możliwość wykorzystywania żywych zasobów oceanów dla zaspokojenia potrzeb żywnościowych człowieka w obliczu spodziewanej eksplozji demograficznej.

Istnieje też konieczność kontynuowania rozpoznawczych kompleksowych badań geologicznych i geofizycznych zasobów dna morskiego w obrębie wód oddanych do eksploatacji PRL w ramach konwencji szelfowej.

W zakresie techniki niezbędne są badania przede wszystkim w czte-

rech głównych dziedzinach: hydrotechniki morskiej i techniki portowej, budownictwa okrętowego, techniki nawigacyjnej, oceanotechniki.

Do ważnych dziedzin należą także badania w zakresie medycyny morskiej, fizjologii nurkowania itp.

W dziedzinie nauk humanistycznych na czoło wysuwają się badania socjologiczne ludzi morza, badania w zakresie archeologii morskiej oraz historii działalności ludzkiej na morzu w różnych dziedzinach.

3. Rola informacji i bibliotek

Trzeba podkreślić rolę informacji i dokumentacji naukowej w zakresie badań morza i w ogóle wiedzy o morzu, niezależnie od wszechzędnej akcji zbierania i wymiany danych oceanograficznych w ramach programu IGOSS.

Na wzór istniejących za granicą systemów informacji o pracach naukowo-badawczych i rozwojowych w dziedzinie oceanografii i wiedzy o morzu należałoby i u nas stworzyć podobny system dotyczący badań morza. Pożyteczne byłoby stworzenie banku informacji dla systemu oraz służby informacyjnej w zakresie zestawień informacyjnych retrospektywnych i bieżących, dostępnych dla wszystkich zainteresowanych w postaci abonamentów selektywnej dystrybucji informacji lub zamówień jednorazowych.

Podstawą banków informacji i służb informacyjnych są biblioteki. Celowe byłoby stworzenie Centralnej Biblioteki Morskiej poświęconej wyłącznie zbieraniu i udostępnianiu publikacji, maszynopisów, rękopisów, fotografii itd. w dziedzinie wiedzy o morzu. Zbiory te powinny być możliwie kompletne, tj. zawierać wszystko, co dotychczas ukazało się w tej dziedzinie w języku polskim oraz najważniejsze publikacje w językach obcych. Biblioteka taka powinna by zbierać również katalogi i/lub wykazy nabytków specjalistycznych bibliotek bądź ich działów morskich, zarówno krajowych jak i zagranicznych oraz prowadzić centralny katalog wydawnictw z zakresu wiedzy o morzu.

Obok biblioteki centralnej dobrze byłoby zorganizować system bibliotek wąskospecjalistycznych nastawionych na zbieranie publikacji w konkretnych dziedzinach, jak np. budownictwo morskie i porty, rybołówstwo morskie, budownictwo okrętowe itp. Mogą to być biblioteki instytutów PAN, uczelni oraz instytutów reśortowych. Tworzyłyby one ze sobą i z biblioteką centralną sieć mającą na celu wymianę informacji i udostępnianie publikacji lub ich reprodukcji. Ponadto we wszystkich bibliotekach centralnych i wojewódzkich powinny być wyodrębnione działy obejmujące wszelkie publikacje z zakresu wiedzy o morzu.

ZBIGNIEW BINEROWSKI

UDZIAŁ POLSKI PÓŁNOCNEJ W PODSYSTEMIE
CENTRALNYCH BIBLIOTEK NAUKOWYCH

Koncepcja utworzenia centralnych bibliotek naukowych, działających w ramach Systemu Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej — SINTO. Uzasadnienie potrzeby powołania w Trójmieście centralnego ośrodka informacji morskiej — Centralnej Biblioteki Morskiej, jako elementu tego systemu i powierzenie tej funkcji Bibliotece Głównej Uniwersytetu Gdańskiego w Gdańsku.

Charakterystyka zasobów bibliotecznych dwóch największych ośrodków portowo-morskich Polski (Trójmiasto: Gdańsk-Gdynia-Sopot, Szczecin) jako bazy dla zorganizowania sieci bibliotek współpracujących z centralną biblioteką morską. Poczynania ostatnich lat oraz najbliższe plany związane z tworzeniem koncepcji i nadaniem kształtu organizacyjnego przyszłej centralnej bibliotece morskiej jako kontynuacji inicjatyw podejmowanych w odmiennych warunkach w ostatnim pięćdziesięcioleciu.

Problem, którym zamierzam się zająć, dotyczy koncepcji utworzenia centralnych bibliotek naukowych, działających w ramach Systemu Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej — SINTO. Na temat SINTO ukazało się już kilka prac teoretycznych, a także został opracowany przez Centrum INTE *Projekt ogólny Systemu Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej — SINTO (1977)*, zawierający propozycję kompleksowego rozwiązania tego zagadnienia. Jednym z ważnych elementów systemu SINTO ma być podsystem centralnych bibliotek naukowych.

Zgodnie z wcześniejszymi aktami normatywnymi w sprawie specjalizacji zbiorów¹ Centrum INTE przy współpracy ze środowiskiem bibliotekarskim przygotowało projekt zarządzenia (z 1978 r.) w sprawie ustalenia zasad i planu specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych oraz wyznaczenia bibliotek centralnych i określenia ich zadań.

Wymienione opracowania prezentują określoną koncepcję organizacji podsystemu, którego zadaniem jest utworzenie krajowego zasobu źródłowego dla potrzeb nauki i gospodarki narodowej oraz nadanie mu konkretnego kształtu organizacyjnego jako podstawy działania systemu informacji naukowej, technicznej i organizacyjnej.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że w stosunkowo niedługim czasie wykonano pewne istotne prace w tym zakresie. Niewątpliwie, nadanie systemowi rangi rządowego programu priorytetowego stworzyło możliwości po temu i każe wierzyć, że jego etapowa realizacja zostanie planowo zakończona tak, że pod koniec lat osiemdziesiątych powinien

¹ Zarz. mtn. kultury i sztuki z dn. 9.02.1973 w sprawie zasad specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych... „Dz. Urz. Mtn. Kult.” 1973 nr 2, poz. 18; Zarz. nr 27/Org mtn. nauki, szkolnictwa wyższego i techniki i sekretarza naukowego PAN z dn. 14.12.1974 w sprawie powołania organu wykonawczego do spraw specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych... Powiel. Zob. J. Krzyżewski: *Przeplisy o informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej*. Warszawa 1977 s. 83-85.

istnieć w kraju rzeczywiście funkcjonujący system. Jednakże nie oznacza to, że nie powinniśmy widzieć lub lekceważyć trudności jego realizacji. Projekt systemu SINTO, a w nim podsystem centralnych bibliotek naukowych, nasuwa bowiem pewne uwagi i wątpliwości. Sądzę jednak, że będzie on na tyle elastyczny, że w toku dalszych prac możliwe będą nieuniknione korektury i uzupełnienia.

Podjęcie prac nad budową zintegrowanego funkcjonalnie systemu informacji naukowej, technicznej i organizacyjnej zrodziło w środowisku Wybrzeża myśl powołania centralnego ośrodka informacji morskiej jako elementu tego systemu. Potrzeba takiej instytucji istniała już w zupełnie odmiennych warunkach II Rzeczypospolitej i — podejmując ją dzisiaj — nawiązujemy do tamtej idei.

Nowoczesny system informacji naukowej tworzony jest m.in. po to, by mógł być wykorzystany dla realizacji zadań społeczno-gospodarczego rozwoju kraju. Gospodarka morska stanowi w Polsce ważny dział gospodarki narodowej. Rangę jej wyznacza dynamiczny rozwój przemysłu okrętowego, floty handlowej, portów, rybołówstwa i handlu zagranicznego. Trójmiasto i Szczecin stanowią dwa największe zespoły portowo-morskie kraju, w których zlokalizowane są główne ośrodki tej gospodarki. Wydaje się przeto rzeczą ze wszech miar słuszną i konieczną, by w projektowanym podsystemie centralnych bibliotek naukowych powołać centralną bibliotekę morską jako ważne i potrzebne ogniwo podsystemu.

Potrzebę utworzenia takiej biblioteki w Trójmieście, największym krajowym ośrodku gospodarki morskiej, poprzez powierzenie tej funkcji Bibliotece Głównej Uniwersytetu Gdańskiego, sygnalizowano i próbowano uzasadnić wielokrotnie w różnych publikacjach². W czerwcu 1975 r. skierowany został przez władze Uniwersytetu Gdańskiego do Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki odpowiedni wniosek wraz z materiałem uzasadniającym potrzebę powołania centralnej biblioteki morskiej. Wniosek ten, przekazany do Centrum INTE, został rozpatrzony w ramach prac Centrum nad planem specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych i przyjęty przez wprowadzenie do wykazu 17 centralnych bibliotek naukowych — Centralnej Biblioteki Morskiej.

Idea stworzenia takiej placówki w Gdańsku spotkała się z pełnym poparciem władz politycznych i administracyjnych województwa, została też żywo przyjęta i zaakceptowana przez społeczeństwo, czego wyrazem jest szereg artykułów prasowych, jakie się ukazały na ten temat w ciągu ostatnich dwóch lat. Zagadnienie to referowano też w różnych zespołach środowiskowych Trójmiasta; odpowiedni wniosek zgłoszono na I Kongresie kultury morskiej w Gdyni w 1976 r.

Zakładamy, że Centralna Biblioteka Morska zlokalizowana w Gdań-

² Z. Binerowski: *O centralną bibliotekę morską*. „Prz. Bibliot.” 1976 R. 44 z. 1 s. 39-43. — R. Dżaman: *Centralna biblioteka morska. Uwagi i propozycje*. „Prz. Bibliot.” 1977 R. 45 z. 1 s. 69-72.

sku opierać się będzie głównie na współpracy wybranych bibliotek Trójmiasta i Szczecina. Nawiązując zatem do pierwszego z wymienionych czynników należy stwierdzić, że obydwie środowiska posiadają poważne naukowe zbiory biblioteczne. Są one zlokalizowane w Trójmieście w ośmiu, a w Szczecinie w pięciu bibliotekach wyższych uczelni, w bibliotekach placówek Polskiej Akademii Nauk, resortowych instytutów naukowo-badawczych, instytucjach i zakładach ściśle związanych z gospodarką morską. Obok dużych bibliotek mających wielotysięczne księgozbiory znajdują się w tych miastach liczne ośrodki informacji naukowej oraz biblioteki fachowe zakładów pracy, dysponujące niekiedy cennymi materiałami o charakterze naukowym. Np. spośród ok. 90 ośrodków inte zlokalizowanych na obszarze Trójmiasta w przybliżeniu 40 związanych jest ściśle z gospodarką morską.

Biblioteki naukowe Trójmiasta i Szczecina posiadały łącznie na koniec 1977 r. księgozbiór liczący ok. 4 000 000 wol., prawie 18 000 tytułów bieżących czasopism, w tym ok. 5500 tytułów zagranicznych. Biorąc pod uwagę fakt, że profil gromadzonych zbiorów jest funkcją pochodną działalności naukowej czy praktycznej macierzystych instytucji, w skład których wchodzi te księgozbiory, można uznać, że poczesny procent tych zasobów dotyczy problematyki morskiej w różnych jej aspektach.

Również liczba bezpośrednich użytkowników zbiorów morskich w środowisku gdańskim i szczecińskim jest z natury rzeczy znaczna. Zarówno Trójmiasto jak i Szczecin są poważnymi ośrodkami nauki i kultury wszechstronnie zorientowanymi na problematykę morską. Liczba studentów w 1977 r. wynosiła w Trójmieście 29 344, a kadra nauczycielska 3457; w Szczecinie studentów było 16 599, nauczycieli 1918. Liczna rzesza pracowników zatrudnionych w gospodarce morskiej w kraju (1975 — ok. 77 700) stanowi także grono potencjalnych użytkowników informacji naukowej z dziedzin związanych z morzem. Według badań prognostycznych liczba rzeczywistych krajowych odbiorców informacji z tego zakresu będzie wynosić w 1990 r. ok. 64 000 osób.

Warunkiem nieodzownym sprawnego działania systemu centralnych bibliotek jest nowoczesna baza techniczna, przez którą należy rozumieć odpowiedni obiekt biblioteczny, wyposażony w urządzenia techniczne o osiągalnym standardzie światowym. Środowisko gdańskie, podobnie zresztą jak przeważająca większość krajowych ośrodków, nie dysponuje jeszcze odpowiednią, nowoczesną bazą techniczną. Istnieje wszakże realna perspektywa wybudowania w Trójmieście dużego, nowoczesnego budynku bibliotecznego. Tę szansę dla bibliotekarstwa naukowego wybrzeża gdańskiego stwarza istniejący od 1970 r. Uniwersytet Gdański. W planach inwestycyjnych tej uczelni do 1990 r. figuruje budowa gmachu dla Biblioteki Uniwersyteckiej. Przygotowane założenia programowe tego obiektu przewidują pomieszczenia magazynowe na 3 mln wol., 800 miejsc w czytelnich. Łączna powierzchnia będzie obejmować 25 000 m². Wy-

budowanie nowoczesnego gmachu stworzy potrzebną bazę techniczną dla zorganizowania w środowisku gdańskim centralnej biblioteki morskiej.

Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego połączyła zasoby dwu bibliotek: Wyższej Szkoły Pedagogicznej i Wyższej Szkoły Ekonomicznej, z których powstał Uniwersytet. Ponieważ obie wspomniane biblioteki zostały zorganizowane w pierwszych latach powojennych (Biblioteka Główna WSE — 1945, Biblioteka Główna WSP — 1946), istniejąca od 1970 r. Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego, będąc kontynuatorką wspomnianych placówek bibliotecznych, posiada ponad 30-letnią tradycję. Księgozbiór jej, który przekroczył obecnie pół miliona woluminów, ma charakter uniwersalny. Biblioteka posiada i gromadzi przede wszystkim materiał biblioteczny odpowiadający potrzebom naukowym i dydaktycznym macierzystej uczelni, ale uwzględnia również potrzeby wynikające z funkcji i miejsca Biblioteki w regionie i w kraju. Interesuje się przede wszystkim wydawnictwami naukowymi polskimi i obcymi z zakresu nauk społeczno-humanistycznych, nauk prawno-ekonomicznych oraz nauk matematyczno-przyrodniczych; szczególną uwagę zwraca na wydawnictwa dotyczące środowiska morskiego. W ten sposób Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego dysponuje poważnymi zasobami wydawnictw naukowych z zakresu szeroko pojętej problematyki morskiej.

W wykazie centralnych bibliotek naukowych i zakresów ich specjalizacji wyznaczono również określony zakres specjalizacji centralnej biblioteki morskiej. Nie miejsce tutaj na szczegółowe ustosunkowanie się do tej propozycji. Chciałbym jedynie stwierdzić, że obejmuje ona w zasadzie podstawowe dziedziny związane z badaniem środowiska morskiego, pomija jednak niektóre działy, głównie nauk społecznych i humanistycznych na tym polu (np. kultura morska, historia, marynistyka a także medycyna morska). Sądzę jednak, że w toku dalszych kontaktów roboczych sprawy wątpliwe i dyskusyjne zostaną rozstrzygnięte w ramach korektur i uzupełnień, które autorzy projektu przecież przewidują.

Elementem składowym podsystemu centralnych bibliotek naukowych są zespoły bibliotek współpracujących z biblioteką centralną, głównie w zakresie gromadzenia materiałów bibliotecznych.

Kolejnym etapem jest opracowanie planu współpracy w zakresie gromadzenia zbiorów morskich z precyzyjnym wyznaczeniem bibliotek naukowych współpracujących z centralną biblioteką morską. Sprawa ta wymaga niewątpliwie szczegółowego rozeznania przed podjęciem określonych ustaleń na tym polu. Jedno można już dzisiaj stwierdzić, że prawie wszystkie biblioteki współpracujące będą zlokalizowane w Trójmieście i w Szczecinie.

W dziedzinie techniki morskiej zasobne są biblioteki politechnik: gdańskiej i szczecińskiej a także biblioteki branżowych ośrodków infor-

macji Centrum Techniki Okrętowej w Gdańsku czy ZAMECHU w Elblągu; w zakresie żeglugi w aspekcie praktycznej działalności — biblioteki obu wyższych szkół morskich, natomiast w odniesieniu do zagadnień ekonomiczno-organizacyjnych żeglugi — zbiory bibliotek branżowych ośrodków Instytutu Morskiego i Polskich Linii Oceanicznych. Zbiory morskie z zakresu nauk społecznych i humanistycznych, zarówno dawne jak i współczesne, posiada Biblioteka Gdańska PAN, zbiory z dziedziny medycyny morskiej mogą być gromadzone przez biblioteki Akademii medycznych w Gdańsku i Szczecinie, a przede wszystkim w Instytucie Medycyny Morskiej i Tropikalnej w Gdyni. Cenne i wyspecjalizowane zbiory posiadają placówki naukowe PAN w Trójmieście. Nie należy też wykluczać możliwości współpracy z bibliotekami naukowymi innych ośrodków.

Nie sądzę, aby lista ewentualnych współpracujących bibliotek była na tym wyczerpana. Uważam, że sprawa jest otwarta i należy ją podjąć na specjalnym spotkaniu przedstawicieli bibliotek obu ośrodków nadmorskich.

Centralna biblioteka morska — obok sprawnego gromadzenia zbiorów oraz nadzoru w tym zakresie nad bibliotekami współpracującymi, co w efekcie zapewni kompletność materiału bibliotecznego dotyczącego problematyki morskiej w różnych aspektach — będzie prowadzić centralny katalog morski, wydawać bieżącą bibliografię morską, różnego rodzaju — dostosowane do potrzeb użytkowników — serwisy informacyjne, przygotowywać rzeczowe informacje dla wszystkich użytkowników zajmujących się naukowo i zawodowo problemami morskimi. Nowoczesny ośrodek informacji naukowej oraz ośrodek przetwarzania danych zapewni szybkie zaspokajanie potrzeb naukowych ośrodków badawczych oraz wszystkich instytucji i przedsiębiorstw związanych swoją działalnością z gospodarką morską. Stworzenie bazy technicznej w postaci odpowiedniego obiektu i jego nowoczesnego wyposażenia jest warunkiem koniecznym dla realizacji tych zamierzeń.

Chciałbym na zakończenie podkreślić, że poczynania ostatnich lat oraz najbliższe plany związane z tworzeniem koncepcji i nadaniem kształtu organizacyjnego przyszłej centralnej bibliotece morskiej w ramach SINTO są kontynuacją — w odmiennych warunkach — inicjatyw podejmowanych w ostatnim pięćdziesięcioleciu i wykorzystują dotychczasowy dorobek i doświadczenia. Nie sposób w tym miejscu pokusić się nawet o pobieżne scharakteryzowanie licznych i cennych poczynañ związanych z omawianą problematyką. Należy poprzestać na ogólnym stwierdzeniu, że dynamicznemu rozwojowi gospodarki morskiej w okresie II Rzeczypospolitej, której symbolem było wybudowanie Gdyni z zapleczem portowym, towarzyszyły próby stworzenia zaplecza w zakresie morskiej dokumentacji bibliotecznej i bibliograficznej. Przykładowo należy przypomnieć o przedsięwzięciach związanych z tworzeniem zbiorów

morskich przez Ligę Morską i Kolonialną (Biblioteka Zarządu Głównego Ligi Morskiej i Kolonialnej), a także o indywidualnych próbach wydawania bibliografii morskiej (np. S. Zieliński: *Polska bibliografia morza i Pomorza*. Warszawa 1935).

W znacznie szerszym zakresie rozwój gospodarki morskiej oraz zaplecza naukowo-badawczego nastąpił w Polsce Ludowej. Na szczególną uwagę zasługuje zorganizowana w 1972 r. przez Zarząd Okręgu Gdańskiego SBP — w Międzynarodowym Roku Książki — konferencja poświęcona polskiej książce morskiej, na której wygłoszono szereg referatów traktujących o zbiorach morskich. Tej konferencji towarzyszyła duża wystawa polskiej książki morskiej, zorganizowana w Gdańsku w salach Ratusza Głównego Miasta, a następnie przeniesiona do Warszawy. Ekspozowano na niej prawie 2200 druków morskich od XVI do XX w.

Na wspomnianej konferencji postulowano m.in. podjęcie prac nad klasyfikacją polskiego piśmiennictwa morskiego i nad pełną bibliografią polskiej książki morskiej. Obecna konferencja jest więc w swej części morskiej nawiązaniem do owej sesji sprzed sześciu lat.

ZBIGNIEW BINEROWSKI

CONTRIBUTION OF NORTH POLAND IN THE SUB-SYSTEM OF CENTRAL SCIENTIFIC LIBRARIES

The idea of forming central scientific libraries within the System of Scientific Technical and Organizational Information (SINTO) is discussed. The author gives arguments for appointing a centre for maritime information at the central maritime library. The centre would be an element of the said system and the function of central library could be entrusted to Main Library of the Gdańsk University in Gdańsk. Characteristics is given of library resources of two the biggest maritime centres in Poland, i.e. Trójmiasto (Gdańsk-Gdynia-Sopot) and Szczecin. Those libraries resources are meant as a basis for organizing "a net of libraries cooperating with the central maritime library. Activity in last years and plans made for the near future as to the conception and organization of the central maritime library is a continuation of initiatives undertaken in different situation in past fifty-years period; the advantage is taken of experience gained thus far.

JANINA DES LOGES

BIBLIOGRAFIA POLSKIEGO PIŚMIENICTWA MORSKIEGO (Komunikat)

Nawiązując do referatu doc. dra Z. Binerowskiego, podajemy informację o pracy podjętej w Bibliotece Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk nad „Bibliografią polskiego piśmiennictwa morskiego”.

Biblioteka Gdańska od wieków zbierała literaturę dotyczącą zagadnień morskich i nadal ją gromadzi i opracowuje; dlatego też mogła przystąpić do tego rodzaju prac opierając je w dużej mierze na własnych zbiorach.

„Bibliografia polskiego piśmiennictwa morskiego” ma objąć całość kształt drukowanego piśmiennictwa polskiego od XVI w. po 1975 r. W pierwszej części uwzględni druki zwarte, w drugiej — zawartość czasopism i wydawnictw ciągłych. Całość zamierzonej pierwszej części dzielić się będzie na cztery okresy: w. XVI-XVIII, w którym ujęto całość problematyki morskiej; l. 1801-1900; l. 1901-1944; l. 1945-1975, dotycząc zagadnień ogólnych, technicznych, przyrodniczych, gospodarczych, historycznych itp., jednakże bez uwzględnienia literatury pięknej, której wykaz obejmujący w. XIX-XX zamieszczony zostanie w oddzielnym tomie.

Przy opracowywaniu polskiej bibliografii morskiej przyjęto jako naczelną zasadę możliwie pełną rejestrację druków zwartych w języku polskim i w językach obcych autorów polskich wydanych w kraju i za granicą, a także tłumaczeń na język polski. Wykazywanie na podstawie autopsji zawartości zbiorów prac (w tym antologii i wypisów) ma na celu wydobyć poszczególnych, często mniej znanych prac poruszających problematykę morską.

Wyboru literatury morskiej dokonuje się przez systematyczne przeglądanie bibliografii naukowych (*Bibliografii polskiej* Estreicherów, *Przewodnika Bibliograficznego* 1878-1933, *Urzędowego Wykazu Druków* 1929-1939 i *Przewodnika Bibliograficznego* 1945-).

Opisy sporządza się z autopsji, w wyjątkowych przypadkach czerpie się je z bibliografii. Dla utworów zawartych w zbiorach prac sporządza się karty cząstkowe. Opisy są wykonywane zgodnie z Polską Normą PN-73/N-01152; pomocą służy także *Metodyka bibliograficzna* (Warszawa 1963).

Całość materiału uszeregowana jest w obrębie wyżej wymienionych okresów wg schematu rzeczowego, a w poszczególnych działach alfabetycznie, z zastosowaniem przy kilku wydaniach tego samego dzieła daleko idących skrótów jak: Toż: Tamże: Toż, inne wyd. itp. Bibliografia ma być uzupełniona indeksem autorskim. Numeracja pozycji ma być ciągła dla całości materiału. Zainteresowanych można odesłać po dokładniejsze informacje do artykułu *Założenia bibliografii polskiego piśmiennictwa morskiego* (*Nautologia* 1977 nr 1).

Stan prac nad bibliografią poszczególnych okresów przedstawia się następująco:

Materiały dotyczące okresu staropolskiego zostały częściowo przejrane, czego rezultatem jest praca Zbigniewa Nowaka: *Problematyka morska w piśmiennictwie polskim do końca XVIII w. Zarys bibliograficzny* (Gdańsk 1972). Obecnie dokonuje się dalszej penetracji własnych zbiorów w celu zarejestrowania literatury morskiej tego okresu.

Jeżeli idzie o XIX w. wynotowano wszystkie pozycje z *Bibliografii polskiej* Estreicherów. Przejrzano i opracowano ok. 70% materiału, pozostałe pozycje wymagają poszukiwań poza Gdańskiem.

Bibliografie dotyczące l. 1901-1917 nie są jeszcze przejrane. Litera-

tura l. 1918-1944 jest już z *Przewodnika Bibliograficznego* i *Urzędowego Wykazu Druków* prawie wynotowana i częściowo opracowana; jednakże dotarcie do materiałów wydanych w wymienionych latach nastęrcza wiele trudności i wymaga żmudnych poszukiwań w większych bibliotekach.

Najbardziej zaawansowane są prace dotyczące okresu powojennego; zebranych i opracowanych jest ok. 10 000 pozycji (z wyłączeniem literatury pięknej, która będzie — jak wspomniano — zamieszczona w osobnym, wspólnym dla XIX i XX w. tomie). Trwają jeszcze poszukiwania materiałów nie notowanych w *Przewodniku Bibliograficznym*. Prawdopodobnie bibliografia za l. 1945-1975 zostanie wydana w 1980 r.

Pragnę w imieniu Dyrekcji Biblioteki Gdańskiej PAN i naszego zespołu opracowującego bibliografię morską podziękować bardzo serdecznie za zrozumienie naszych trudności przez biblioteki i udostępnianie nam ich cennych zbiorów, wykorzystywanych przez nas na miejscu czy nawet przysyłanych do Gdańska. Prace nasze nie są jeszcze ukończone, toteż nadal prosimy o dalszą pomoc.

III. PRZEBIEG DYSKUSJI

W dyskusji nad referatami i komunikatami zabrało głos 11 osób. W jej toku mgr Tadeusz Zarzębski (Biblioteka Narodowa) przypomniał zebranym, że konferencja odbywa się w mieście, w którym rozpoczęła się druga wojna światowa, niosąca zagładę wielu bibliotekom. Poinformował też, że na plenarnym posiedzeniu ZG SBP dn. 4 maja 1978 został uchwalony apel protestujący przeciwko bombie „N”. Apel ten spotkał się z pełną aprobatą uczestników konferencji.

Głosy dyskutantów skupiły się wokół kilku ważnych i aktualnych problemów współczesnego bibliotekarstwa polskiego. Najczęściej i najobszerniej wypowiediano się na temat powoływania centralnych bibliotek naukowych. Mgr Romana Steczowicz (Biblioteka PAN, Warszawa) stwierdziła, że poczynania w tych dziedzinach są pilne i doniosłe. Chodzi o to, aby je realizować optymalnie. Projekt przewiduje powołanie 17 centralnych bibliotek naukowych, ale nie wszystkie biblioteki przewidziane do tej roli dysponują niezbędnymi warunkami. Są to bowiem biblioteki niesamodzielne, które przede wszystkim spełniają określone funkcje służebne wobec jednostek macierzystych. Zilustrowała tę tezę mgr Irena Suchta (Zarząd Okręgu SBP, Olsztyn) na przykładzie doświadczeń Biblioteki Głównej Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie. Biblioteka ta współpracuje z Centralną Biblioteką Rolniczą w zakresie problematyki gospodarki żywnościowej, działając w systemie dziedzinowo-gałęziowym. Jej zadaniem jest gromadzenie czasopism do zgłaszanych tematów, ale nie jest ona w stanie opracowywać ich pełnej dokumentacji. Spełniając funkcje biblioteki uczelnianej, nie może wy-

gospodarować etatów i czasu na nowe zadania, wynikające z obowiązków przewidzianych dla centralnych bibliotek naukowych.

Mgr Edward Domański (Biblioteka Politechniki Warszawskiej) zwrócił uwagę na fakt, że funkcje centralnych bibliotek naukowych jako jednostek koordynujących są powierzone placówkom, które przede wszystkim muszą służyć instytucjom macierzystym. Biblioteki te przeważnie nie mają niezbędnych pomieszczeń do gromadzenia pełnego piśmiennictwa z danej dziedziny. Bez odpowiednich pomieszczeń, a zwłaszcza magazynów, trudno będzie tym bibliotekom spełniać zwiększone zadania. Należy więc szukać rozwiązań tymczasowych, może w formie obiektów barakowych, wznoszonych z typowych elementów. Dopiero takie magazyny i nowoczesna aparatura reprograficzna dadzą bibliotekom podstawy do działania. Centralna biblioteka naukowa, to przede wszystkim zorganizowanie centralnej informacji, a nie centralny magazyn zbiorów. Centralne biblioteki naukowe muszą się stać ogniwami SINTO, tworząc dziedzinowo-gałęziowe systemy informacji naukowej. Automatyzacja to początek nowoczesnej działalności informacyjnej. Odbiorca oczekuje dziś na kopie dokumentów. Ważne więc jest gromadzenie dokumentów i kompletowanie informacji we własnej sieci. Mgr T. Zarzębski i mgr R. Steczowicz przy tej okazji poruszyli też problem tworzenia bibliotek składowych.

Znaczne zainteresowanie wzbudził referat doc. dra Zbigniewa Binerowskiego na temat Centralnej Biblioteki Morskiej. Wszyscy dyskutanci poparli tę ideę, wskazując na stały wzrost w Polsce zainteresowań sprawami morskimi (mgr T. Zarzębski). Mgr Julian Gałczyński (Biblioteka Wyższej Szkoły Morskiej, Szczecin) podkreślił, że w obecnym programie SINTO brak miejsca dla informacji morskiej. Prowadzone są jednak prace nad koncepcją Centralnego Ośrodka Informacji Morskiej, dla którego odpowiednią bazą może być właśnie Centralna Biblioteka Morska. Ten system informacji będzie obsługiwał 13 resortów. Dyskutant podkreślił, że istnieje projekt powołania Centralnej Biblioteki Morskiej, ale nie ma dotąd zorganizowanego systemu informacji morskiej; właściwym w tym wypadku będzie system dziedzinowo-gałęziowy. Mgr Anna Romańska (Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego) spojrzała na ten problem z punktu widzenia potrzeb ogólnopolskiej sieci bibliotek. Postulowała ustalenie struktury systemów informatycznych dla makroregionów. Tego rodzaju systemy prowadziłyby ewidencję zbiorów w regionie, informowały o tych zbiorach, sposobach udostępniania i typowej problematyce makroregionu, dokumentowałyby jego działalność. Funkcje biblioteki wiodącej należy powierzać bibliotece uniwersyteckiej makroregionu. Centralna Biblioteka Morska obsługiwałaby kilka makroregionów. Dr Jan Pasierski (Biblioteka Akademii Rolniczej, Wrocław), zgadzając się z koncepcją utworzenia Centralnej Biblioteki Morskiej w Gdańsku, zauważył, że Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego przyjmując

te funkcje, nie może przestać spełniać obowiązków biblioteki uniwersyteckiej. Bierze więc na siebie ogromny dodatkowy ciężar. Centralna Biblioteka Morska powinna być centralnym ośrodkiem informacji morskiej. Taki ośrodek może działać przy bibliotece uniwersyteckiej, ale musi być wyposażony w nowoczesną aparaturę dokumentacyjną. Szeroko na ten temat wypowiedział się też mgr Adam Muszyński (Sopot) stwierdzając, że specjalizacja w zakresie morskich zbiorów bibliotecznych jest specyfiką Polski północnej. Przypomniał dokonania konferencji poświęconej polskiej książce morskiej, która odbyła się w 1972 r. w Gdańsku, kiedy to wygłoszono aż 11 specjalistycznych referatów. Wówczas narodził się postulat opracowania bibliografii polskiego piśmiennictwa morskiego, realizowany obecnie w Bibliotece Gdańskiej PAN. Omawiano wówczas sprawy klasyfikacji piśmiennictwa morskiego, bibliografii staropolskiego piśmiennictwa morskiego, powołania centralnego ośrodka informacji morskiej. Cennym postulatem jest dostarczanie informacji morskiej w formie abonamentu. Centralna Biblioteka Morska winna mieć charakter centralnego ośrodka informacji morskiej. Układ byłby następujący: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego jako Centralna Biblioteka Morska, a przy niej centralny ośrodek informacji morskiej. Z tym wiąże się sprawa nowoczesnego budynku dla Centralnej Biblioteki Morskiej. Dyskutant zajmując się sytuacją w zakresie budownictwa bibliotecznego zgłosił postulat, aby zorganizować konferencję poświęconą budownictwu bibliotecznemu, na której oceniono by sytuację i wybrano rozwiązania najlepsze i najnowsze.

Sporo uwagi poświęcono też sprawie utworzenia Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Szeroką informację na ten temat podała mgr Krystyna Stefanicka (Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wrocław). Inicjatywa pochodzi od Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej i Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Obecnie przygotowuje się pierwszą wspólną akcję — prezentację najcenniejszych zbiorów tych bibliotek w Warszawie, Krakowie i Wrocławiu. Jest to wydarzenie bez precedensu. Mgr A. Romańska podkreśliła, że utworzenie Narodowego Zasobu Bibliotecznego wymaga decyzji finansowych ze strony państwa. Do zespołu bibliotek tworzących NZB należy jeszcze dołączyć Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie i Bibliotekę Uniwersytecką w Poznaniu. Na początku prac należy zmikrofilmować katalog Biblioteki Narodowej, który będzie podstawą poczynań dla bibliotek współpracujących przy porównywaniu zbiorów i zgłaszaniu uzupełnień. Należy zacząć od czasopism.

Ważną sprawą katalogów centralnych zajęła się mgr Maria Bryczyńska (Biblioteka Główna SGPiS, Warszawa). Dyskutantka stwierdziła, że katalogi centralne są już wprawdzie liczne, ale mało wykorzystywane. Widzi potrzebę reaktywowania przy SBP komisji katalogów centralnych, aby usprawnić prace i ustalić relacje pomiędzy katalogami cen-

tralnymi. Należy przy tym dbać o systematyczny wpływ materiałów do katalogów centralnych. Obecna odpłatność za sporządzanie kart do tych katalogów jest zbyt niska i nie stanowi odpowiedniej zachęty do działania. Katalogi centralne są bardzo ważnym instrumentem kształtowania zbiorów i służą specjalizacji bibliotek.

Dr Jan Pasierski poruszył sprawę współpracy bibliotek w zakresie gromadzenia czasopism zagranicznych. Zgłosił postulat powołania komisji koordynacyjnej przy bibliotekach wiodących, których ustalenia byłyby obowiązujące. Pierwszeństwo miałyby biblioteki centralne wraz z bibliotekami współpracującymi. Mgr Edward Domański wyraził opinię, że należy zwiększyć liczbę kupowanych tytułów czasopism kosztem liczby egzemplarzy.

Na wysoką rangę bibliografii regionalnych zwróciła uwagę Cecylia Gałczyńska (WiMBP, Szczecin). Po reformie administracyjnej powstały różne kłopoty w określaniu zasięgu poszczególnych bibliografii regionalnych. Zauważa się też brak należytej troski o prace w tym zakresie i tylko Biblioteka Śląska wykonuje bibliografię regionalną jako zadanie statutowe. Istnieje pilna potrzeba uporządkowania organizacyjnego tej sprawy i wprowadzenia bibliografii regionalnych do systemu SINTO. Sekcja Bibliograficzna SBP powinna zająć się tą problematyką.

Dr Hanna Uniejewska (Biblioteka Główna SGPiS, Warszawa) wyjaśniła, że udział w planie specjalizacji nie ogranicza bibliotek naukowych w ich pracy i wykonywaniu dotychczasowych zadań własnych. Środki na specjalizację można wygospodarować. Istotne jest to, że dokumentowane będzie tylko piśmiennictwo polskie. Dokumentację piśmiennictwa obcego otrzymamy ze światowych centralnych baz danych. Zaleca się wciąganie do współpracy bibliotek publicznych.

Dyskusję podsumował prof. dr hab. Witold Stankiewicz, przewodniczący Zarządu Głównego SBP. Podkreślił bogatą i szeroką problematykę konferencji i wyraził nadzieję, że materiały z niej po ich opublikowaniu będą przydatne w codziennej pracy bibliotecznej. Konferencja miała charakter naukowy, debata była poważna i rzeczowa, korzystna dla wszystkich uczestników. Pobyt w Gdańsku sprawił wszystkim przyjemność i radość. Za to należą się słowa uznania i wdzięczności dla organizatorów tego spotkania. Dowodzi ono, że Gdańsk wyrósł na silny ośrodek bibliotekarstwa naukowego. W. Stankiewicz wyraził poparcie dla idei Centralnej Biblioteki Morskiej, która winna stać się sprawą ogólnokrajową. Ta biblioteka będzie stymulatorem rozwoju bibliotekarstwa na Pomorzu. Jest wiele zadań do realizacji i jest potencjał, aby je wykonać. Pozycja bibliotek i bibliotekarzy w społeczeństwie rośnie, rośnie też ranga zawodu i jego prestiż. Bibliotekarze stają się partnerami dla władz centralnych i terenowych, instancji partyjnych, środowisk naukowych i intelektualnych. Ożywia się praca SBP. Konferencja w Gdańsku daje odpowiedź na częste pytanie: co nam daje SBP? Stowarzyszenie

utrzymuje liczne kontakty międzynarodowe, co jest ważne i potwierdza tezę, że biblioteki stanowią jeden świat. Ludzie książki zbliżają narody i kultury, pogłębiają atmosferę wzajemnego zaufania. Należy na wyższy poziom podnieść pracę okręgów i kół SBP oraz aktywizować młodych bibliotekarzy. W SBP jest praca i pole do działania dla wszystkich bibliotekarzy. Na zakończenie swego wystąpienia W. Stankiewicz podziękował gorąco organizatorom konferencji i władzom wojewódzkim za przygotowanie i wzorowe przeprowadzenie cennego spotkania. Szczególne wyrazy wdzięczności należą się Zarządowi Okręgu Gdańskiego SBP i jego przewodniczącemu doc. drowi Zbigniewowi Binerowskiemu oraz autorom wspaniałej wystawy ekslibrisów gdańskich.

Z. Binerowski serdecznie podziękował za słowa uznania i wyraził wdzięczność Zarządowi Głównemu SBP za pomoc w organizacji konferencji.

Dnia 5 maja 1978 r. w godzinach popołudniowych w salach Ratusza Głównego Miasta odbyło się uroczyste otwarcie wystawy „Ekslibris gdański XV-XVIII w.”, przygotowanej specjalnie z okazji konferencji krajowej SBP. Scenariusz wystawy przygotowała dr Alicja Kurkova. Ponadto uczestnicy konferencji byli w teatrze Wybrzeże na sztuce Tadeusza Micińskiego „W mrokach złotego pałacu czyli Basilissa Teofanu” oraz odbyli wycieczkę statkiem po morzu.

Oprac. Zbigniew Nowak

STUPIĘDZIESIĘCIOLECIE BIBLIOTEKI KÓRNICKIEJ
Bilans prac jubileuszowych

W październiku 1978 r. obchodzono w Kórniku jubileusz 150-lecia Biblioteki Kórnickiej. Obchody te zostały poprzedzone długoletnimi przygotowaniem. W 1971 r. na zebraniu naukowym pracowników Biblioteki, któremu przewodniczył dyrektor Stefan Weyman, po raz pierwszy omawiano projekt obchodów jubileuszowych. Ryszard Marciniak przedstawił wówczas propozycje programu naukowego związanego z przyszłym jubileuszem. Zebrani zgodzili się, iż zbliżająca się rocznica przynieść powinna trwały plon naukowy: miało to być przede wszystkim przygotowanie podstaw dla pełnej monografii dziejów Biblioteki Kórnickiej. To spojrzenie wstecz na losy Biblioteki ma znaczenie podwójne. Pozwala ono z jednej strony na przedstawienie historii i roli społecznej jednej z najbogatszych polskich bibliotek fundacyjnych, z drugiej — na rekapitulację wskazującą na zmieniające się funkcje ogólnokolekcyjnych kolekcji i całości zbiorów w kolejnych etapach rozwoju nauki, rekapitulację, która pełni rolę inspirującą dla określenia zadań Biblioteki w przyszłości.

Wstępne plany obchodów jubileuszowych z położeniem nacisku na przygotowanie prac dotyczących historii Biblioteki przedstawił dyr. S. Weyman na zebraniu Rady Naukowej Biblioteki Kórnickiej w 1972 r. uzyskując jej aprobatę.

Na zebraniach naukowych pracownicy Biblioteki sformułowali poszczególne tematy i rozdzielili je między siebie, po czym — w miarę upływu czasu — referowali i dyskutowali przygotowane już prace. Wyodrębniono kilka zasadniczych tematów których opracowanie miało przynieść podstawowe informacje dla poznania dziejów Biblioteki. Zaliczono do nich: ustalenie finansowych podstaw egzystencji Biblioteki, przypomnienie koncepcji i założeń dotyczących roli i sposobu funkcjonowania ksiąźnicy, charakterystykę kolekcjonerstwa kolejnych właścicieli Kórnika połączoną z ustaleniami dotyczącymi wzrostu zbiorów. Jednym z podstawowych kierunków działalności Biblioteki była akcja wydawnicza, toteż w cenie jej działalności temat ten powinien zostać potraktowany ze szczególną uwagą. Obok tych zasadniczych problemów wysunięto szereg innych, bez których poznanie dziejów instytucji byłoby niepełne. Zwrócono uwagę na konieczność przypomnienia związków Biblioteki z aktywnymi naukowo ośrodkami w kraju, takimi jak Warszawa, Kraków czy Lwów. Postulowano opracowanie losów zbiorów podczas sekwestrów (1830-1839, 1863-1868) i II wojny światowej.

Oceniając dzisiaj wyniki podjętych badań uznać można, że cały szereg tematów został opracowany w sposób możliwie pełny, niektóre z nich zostały naszkicowane w formie rekonstruksu, a niektóre — opracowane tylko w pewnych aspektach. Badania te zaowocowały szeregiem artykułów; ich rezultatem były również referaty wygłoszone na jubileuszowej sesji naukowej. Większość prac ukazała się w postaci artykułów w periodyku Biblioteki *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej* w z. 12-14 (1976-1978), część artykułów, przeważnie o charakterze informacyjnym raczej

aniżeli analitycznym — w periodykach wielkopolskich lub centralnych. Przeprowadzone badania przyniosły odpowiedź na wiele pytań, zasadniczych dla dziejów Biblioteki. Przedstawiamy niżej wyniki opracowań dotyczące kilku spośród wymienionych wyżej zagadnień¹. I tak przesądzono już, jak się wydaje, sporną datę początku działania Biblioteki. Poszukiwania archiwalne podjęte przez R. Marciniaka doprowadziły do ustalenia, iż w 1826 r. Tytus Działyński umieścił w zamku kórnickim swoje zbiory; ten rok więc stanowi początek funkcjonowania Biblioteki Kórnickiej, mimo iż jej twórca gromadzić zaczął swoje księgi co najmniej dziesięć lat wcześniej². Wyjaśniła się również sprawa księgozbiorów rodzinnych odziedziczonych w spadku przez Działyńskiego. Odnalezione inwentarze pozwalają wnioskować, że liczba ksiąg przekazanych T. Działyńskiemu przez dziada i ojca była niewielka, a ich wartość — nikła, tak iż imponujący księgozbiór pozostawiony przez Tytusa był przede wszystkim wynikiem jego własnej pasji kolekcjonerskiej³. Ustalenia te stanowią wstępną fazę badań, mających w przyszłości ukazać proces formowania się zbiorów bibliotecznych T. Działyńskiego, które do dziś pozostają najwartościowszymi kolekcjami Biblioteki. Kierunki zbieractwa i ocena całości polityki bibliotecznej Jana Działyńskiego w latach 1868-1880 zostały dokonane w artykule A. Mężyńskiego⁴. Okazało się, że Jan kontynuował energicznie akcję powiększania zbiorów tak, że przyrost ilościowy ksiązek za jego czasów był znaczny. Jednakże wyczerpywanie się rynku kolekcjonerskiego nie pozwoliło mu na zaopatrzenie Biblioteki w pozycje tak cenne, jak to się udawało jego ojcu. Nie podjęto jeszcze analizy wzrostu zbiorów w latach 1880-1978, który — choć nie tak wysoki jak za czasów obu Działyńskich — uzupełnił jednak zasoby Biblioteki o kilkadziesiąt tysięcy woluminów.

Stosunkowo dużo wiadomo już — zwłaszcza dzięki wysiłkom badawczym Stanisława Kazimierza Potockiego — o finansowych podstawach działania Biblioteki do czasów utworzenia Fundacji⁵. Określono sumy przeznaczane w poszczególnych latach na zakupy i utrzymanie Biblioteki. Najpoważniejszych — w stosunku do swoich dochodów — wydatków na zakupy i akcję wydawniczą dokonywał J. Działyński, obciążając znacznie posiadany majątek. A. Mężyński obliczył np., że koszt publikacji sfinansowanych przez Jana Działyńskiego wyniósł 111 000 talarów⁶. Tytus — o wiele od syna majątniejszy, potrafił umiejętnie godzić zakupy ze swoimi możliwościami finansowymi, znajdował też inne sposoby wzbogacania kórnickiego księgozbioru. Po śmierci ostatniego z Działyńskich (1880), a do czasów utworzenia Fundacji, budżet Biblioteki zredukowany został do minimum, a książki nabywano jedynie drogą wymiany wydawnictw.

Duże luki napotykaemy w opracowaniu tak zasadniczego dla wyjaśnienia kierunków rozwoju Biblioteki zagadnienia, jakim jest zrekonstruowanie i oceną koncepcji jej działania, jaką proponowali Działyńscy a potem kolejni kierujący nią bibliotekarze. Znamy program zbieracki i zadania, jakie stawiał Bibliotece J. Działyński⁷, a także — dzięki artykułowi Zbigniewa Kalisza — zamierzenia i plany pracy Józefa Grycza, jednego z pierwszych kierowników Biblioteki w okresie Fundacji⁸. Pozostają jednak do zbadania koncepcje twórcy Biblioteki — T. Dzia-

¹ Szczegółową bibliografię prac dotyczących dziejów Biblioteki przedstawił M. Kosman: *Dzieje Biblioteki Kórnickiej w świetle dotychczasowych badań*. „Prz. Biblot.” 1977 R. 45 z. 4 s. 377-386.

² R. Marciniak: *Biblioteka Kórnicka Tytusa Działyńskiego w r. 1826*. „Pam. Bibl. Kór.” 1976 z. 12 s. 7-18.

³ R. Marciniak: *Księgozbiór Augustyna Działyńskiego (1715-1759) wojewody kaliskiego*. „Pam. Bibl. Kór.” 1976 z. 12 s. 191-235.

⁴ A. Mężyński: *Biblioteka Kórnicka Jana Działyńskiego*. „Pam. Bibl. Kór.” 1976 z. 12 s. 117-175.

⁵ S. K. Potocki: *Podstawy finansowe Biblioteki Kórnickiej w latach 1826-1924*. „Pam. Bibl. Kór.” 1976 z. 12 s. 19-47.

⁶ A. Mężyński: *Działalność wydawnicza Jana Działyńskiego*. „Pam. Bibl. Kór.” 1978 z. 14 s. 77-120.

⁷ A. Mężyński: *Biblioteka Kórnicka...* s. 117-175.

⁸ Z. Kalisz: *Józef Grycz w Bibliotece Kórnickiej*. „Pam. Bibl. Kór.” 1978 z. 14 s. 163-175.

łyńskiego, a następnie tych bibliotekarzy, którzy wywarli istotny wpływ na bieg prac w Bibliotece: Zygmunta Celichowskiego, Władysława Pocięchy, Stanisława Bodniana, Stefana Weymana.

Poważny krok uczyniono w kierunku oceny kórnickich wydawnictw. Helena Chłopocka zajęła się oceną prac edytorskich T. Działyńskiego porównując jego osiągnięcia jako wydawcy z współczesnymi normami edytorskimi i praktyką wydawniczą⁹. Uznawszy zasługi Działyńskiego w zakresie poszerzenia kultury historycznej w swojej epoce, autorka zakwestionowała jednak jego metody edytorskie, przejmujące w znikomym stopniu krytyczne zasady wydawania tekstów. W pracy o działalności wydawniczej J. Działyńskiego omówiono organizacyjne sukcesy i kłopoty kórnickiego mecenasa¹⁰. Stwierdzono, że wydanie w krótkim stosunkowo okresie (1866-1880) 44 woluminów stanowiło bezprecedensowy wysiłek Działyńskiego i współpracującego z nim zespołu, a suma przeznaczona przez niego na wydawnictwa wystarczyłaby na zakup dużego majątku ziemskiego. Do zamknięcia oceny wydawnictw kórnickich pozostaje jeszcze dalsze opracowanie ich recepcji, przede wszystkim w XIX w., i ocena ich roli w rozwoju nauki polskiej.

Dwa artykuły Marii Łuczak przedstawiają losy księgozbioru podczas wojny 1939-1945¹¹. W porównaniu z innymi polskimi księżnicami Biblioteka poniosła niewielkie straty, co przypisać należy zarówno oddaleniu Kórnicka od głównych szlaków wojennych, jak i zamiarom okupanta uczynienia z pomieszczeń zamkowych reprezentacyjnej siedziby dla pseudonaukowej organizacji, mającej na celu badanie niemieckiej przeszłości okupowanych ziem.

Podjęte również zostały próby podsumowania badań analitycznych i dokonań opartych na wynikach pierwszych opracowań syntetycznych. R. Marciniak i A. Mężynski starali się określić funkcję zbiorów i ich rolę w rozwoju środowiska naukowego¹². Podobny temat podjął Marceł Kosman¹³. Ten sam autor w popularnej formie przedstawił kilkanaście biografii osób związanych z Biblioteką i zamkiem kórnickim oraz (wraz z Bogumiłą Kosmanową) opracował popularną wersję syntezy dziejów Biblioteki¹⁴. Ostatnia pozycja ukazała się w przeddzień obchodów 150-lecia Biblioteki, tak jak i wydany w pięknej bibliofilskiej szacie diariusz podróży dyplomatycznej Pawła Działyńskiego do Stanów Generalnych Niderlandów i Anglii w 1597 r.¹⁵ Publikacją tą Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich jeszcze raz dało wyraz swojej sympatii dla Biblioteki Kórnickiej, z którą łączą je tradycyjne więzy przyjaźni i współpracy. Z okazji jubileuszu wybito też medal poświęcony tej uroczystości oraz wykonano nowy ekslibris Biblioteki¹⁶.

Obchody jubileuszowe Biblioteki Kórnickiej odbyły się w dniach 20-21 października 1978 r. Ich szczególnie uroczysty charakter podkreślał fakt, że patronat nad nimi objął Przewodniczący Rady Państwa prof. dr Henryk Jabłoński. Dnia 20 października miała miejsce w Kórniku centralna uroczystość, podczas której ufundowany przez społeczeństwo miasta Kórnicka sztandar Biblioteki udekorowano Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Uroczystej akademii, która

⁹ H. Chłopocka: *Edytorstwo naukowe Tytusa Działyńskiego*. „Pam. Bibl. Kór.” 1976 z. 12 s. 65-91.

¹⁰ A. Mężynski: *Działalność wydawnicza...* s. 77-120.

¹¹ M. Łuczak: *Biblioteka Kórnicka w okresie okupacji 1939-1945*. „Pam. Bibl. Kór.” 1976 z. 12 s. 177-189; — *Wykaz strat wojennych z lat 1939-1945 w Bibliotece Kórnickiej*. „Pam. Bibl. Kór.” 1978 z. 14 s. 181-194.

¹² R. Marciniak, A. Mężynski: *Biblioteka Kórnicka — zarys historii (1826-1976)*. „Stud. o Książ.” 1977 T 7 s. 3-31.

¹³ M. Kosman: *Rola Biblioteki Kórnickiej w życiu poznańskiego środowiska naukowego XIX i pierwszej połowy XX wieku*. „Kron. M. Pozn.” 1977 nr 2.

¹⁴ M. Kosman: *Opowieści kórnickie*. Poznań 1978; B. i M. Kosmanowie: *Tytus Działyński i jego dzieło. 150 lat dziejów Biblioteki Kórnickiej*. Wrocław 1978.

¹⁵ „*Mercurtusz sarmacki z Niderlandów i Anglii...*”. Z języka łacińskiego przetł. I. Horbowy, wyd. i oprac. R. Marciniak. Wrocław 1978.

¹⁶ Autorem medalu jest plastyk J. Kopczyński. Medal odbito w 300 egzemplarzach. Ekslibris Biblioteki w dwóch nieznacznie różniących się od siebie wariantach zaprojektował A. Jezłowski. Przewidywane jest wydanie tego ekslibrisu w nakładzie masowym.

odbyła się w sali mauretańskiej, przewodniczył prof. dr Gerard Labuda. W imieniu Prezydium Polskiej Akademii Nauk złożył życzenia Bibliotece prezes prof. dr Witold Poznawski. Prof. dr Benon Miśkiewicz, rektor Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu przemówił w imieniu Kolegium Rektorów uczelni poznańskich. Życzenia od społeczeństwa Kórnicka przekazał przedstawiciel władz Kórnicka mgr Władysław Przystalski. Dorobek placówki i perspektywy na przyszłość przedstawił dyrektor Biblioteki doc. dr M. Kosman. Następnie dokonano dekoracji zasłużonych pracowników Złotymi (2 osoby) i Srebrnymi (6 osób) Krzyżami Zasługi oraz odznaczeniami „Zasłużony dla województwa poznańskiego” i „Honorowymi Odznakami miasta Poznania”.

Dnia 21 października w sali czerwonej Pałacu Działyńskich w Poznaniu odbyła się sesja naukowa „Biblioteka Kórnicka i jej miejsce w kulturze narodowej XIX i XX wieku”. Wygłoszono dziewięć referatów. W obszernej wypowiedzi M. Kosman zrekapitulował dotychczasowe wyniki badań nad historią Biblioteki, przedstawił jej obecną strukturę, kierunki prac bibliotecznych i naukowych. S. Kubiak scharakteryzował aktualny potencjał i możliwości naukowych bibliotek Poznania i nakreślił perspektywy ich rozwoju polegające na dalszej specjalizacji gromadzenia i na doskonaleniu informacji naukowej. Krystyna Korzón, autorka referatu o bibliotekach fundacyjnych okresu zaborów, dokonała szeregu cennych spostrzeżeń, wskazując na podobne trudności stwarzane właścicielom i ich bibliotekom przez różne rządy zaborcze oraz na zbieżne metody obrony przed ingerencją z zewnątrz. Podobny temat, dotyczący skomplikowanych układów politycznych, w których wypadło działać bibliotekom prywatnym w XIX w., poruszył S. K. Potocki. Wykazał on, w jaki sposób polityka pruska, zmierzająca do zniemczenia zagarniętych ziem, skłoniła T. Działyńskiego do zbierania dokumentów dotyczących dziejów Polski, szczególnie w XV i XVI w., a także podjęcia akcji wydawania głównie takich źródeł, które dotyczyły stosunków polsko-niemieckich w przeszłości, a które aktualizowały się w ówczesnej sytuacji politycznej. A. Mężynski omówił niektóre czynniki warunkujące recepcję wydawnictw publikowanych przez T. i J. Działyńskich w l. 1829-1882. Ocena repertuaru wydawniczego wypadła pozytywnie: książki przez nich wydawane korespondowały z nurtami rozwojowymi nauki polskiej, a w niektórych wypadkach znacznie jej wyprzedzały. Kolportaż wydawnictw prowadzony był z rozmachem. Niestety zbyt wysoka cena kórnickich wydawnictw czyniła je niedostępnymi dla mniej zamożnych nabywców. M. Gałyga poruszył sprawę kontaktów Biblioteki Kórnickiej z Biblioteką Ossolineum. Referent podkreślił inspirujące znaczenie kontaktów osobistych, szczególnie istotne dla T. Działyńskiego, który konsultował swoje plany z sędziwym Józefem Maksymilianem Ossolińskim, a potem współpracował z Augustem Bielowskim przy przygotowywaniu edycji źródłowych. Dwa referaty — T. Naganowskiego i B. Dolczewskiej — dotyczyły gromadzenia i wystawnictwa kórnickich zbiorów muzealnych. W XIX w. eksponaty demonstrowano w jednej tylko sali zamku kórnickiego, szczególnie ważną rolę odgrywał więc udział w wystawach na terenie Polski i za granicą. Największym echem odbił się udział kórnickich eksponatów na Krajowej Wystawie Starożytności w Krakowie w 1858 r. i Powszechnej Wystawie Światowej w Paryżu w 1878 r. Funkcja zbiorów wzrosła znacznie po utworzeniu Fundacji „Zakłady Kórnickie” (1925), kiedy na ekspozycję przeznaczono większość pomieszczeń zamkowych, a ruch turystyczny uregulowano zgodnie z ogólnopolskimi zasadami. Trudna sytuacja finansowa Fundacji „Zakłady Kórnickie” utrzymująca się przez całe Dwudziestolecie, a wynikająca zarówno z nieudolnego zarządzania majątkiem, jak i obiektywnych trudności gospodarczych, była tematem referatu Z. Kalisza. Trudności te odbijały się ujemnie na rozwoju samej Biblioteki, pozbawionej dostatecznych funduszy na zakupy i pensje nielicznego zresztą personelu.

Program naukowy obchodów jubileuszowych uzupełniła wystawa „150 lat

Biblioteki Kórnickiej¹⁷. Jej założeniem było przedstawienie historii Biblioteki oraz zaprezentowanie — po raz pierwszy na tak dużą skalę — najwartościowszych zbiorów kórnickich. Realizację tych zamierzeń umożliwiła Dyrekcja Muzeum Narodowego w Poznaniu, wypożyczając swoje sale dla kórnickiej ekspozycji. W obszernym holu na parterze przedstawiono w chronologicznym ujęciu kolejne etapy Biblioteki. Rozwój ten przedstawiony był poprzez pryzmat życia i działalności jej twórców: T. i J. Działyńskich oraz Władysława Zamoyskiego, których portrety ustawione na osi holu stały się dominującym akcentem ekspozycji. Na ścianach zawieszono portrety rodzinne Działyńskich, portrety królów Polski i mężów stanu związanych z historią Kórniką oraz widoki i plany zamku w Kórniku przed dziewiętnastowieczną przebudową oraz projekty tej przebudowy autorstwa Marconiego, Coraziego i Schinkla.

Ekspozycja w następnej sali była poświęcona najwartościowszym kolekcjom kórnickim: zbiorom starych druków, rękopisów, przedmiotów muzealnych. Centralnym akcentem w tej sali były dwie gabloty zawierające rękopis III części *Dziadów* Adama Mickiewicza oraz miniatury Stanisława Samostrzelnika *Liber geneos familiae Schidloviciae*. Ekspozycję w tej sali uzupełniały dwie XVII-wieczne zbroje polskie.

W sali trzeciej zebrano reprezentatywne przedmioty zbioru muzealnego, przede wszystkim wyroby złotnicze, numizmaty i porcelanę. Większość z nich zaprezentowana została publiczności po raz pierwszy. Należały do nich m.in.: srebra rodzinne odziedziczone przez T. Działyńskiego, przedmioty nabyte przez Działyńskich; talary polskie XVII-XIX w. i zespół europejskich monet średniowiecznych; miśnieńskie figurki szlachciców w strojach polskich. Na ścianach zawieszono rysunki i grafiki upamiętniające zwycięstwo pod Wiedniem oraz dzieło Cypriana Norwida „Msza połowa”.

Wraz z zamknięciem wystawy zakończyły się obchody związane z jubileuszem 150-lecia działania Biblioteki Kórnickiej. Spotkały się one z żywym zainteresowaniem prasy, radia i telewizji, które zdały sprawę z przebiegu uroczystości. Zbyt wcześniej jeszcze na dokonanie generalnego bilansu naukowych i organizacyjnych osiągnięć związanych z jubileuszem; w w sprawozdaniu tym postawiono sobie zadania znacznie skromniejsze: poinformowanie o założeniach, z jakimi zespół bibliotekarzy kórnickich przystąpił do przygotowań jubileuszowych, i skonfrontowanie wyników z początkowymi planami. Obok krótkiego omówienia uroczystości, przedstawienia założeń wystawy, i jej zawartości, zasadniczą uwagę poświęcono ocenie prac związanych z przygotowaniem monografii — historii Biblioteki Kórnickiej.

Andrzej Mężyński

¹⁷ Wystawa trwała w okresie od 11.10 do 12.11.1978 r. Zwiedziło ją 7311 osób, co daje dzienną frekwencję 261 osób.

ENCYKLOPEDIA

Poland, libraries and information centers in. W: Encyclopedia of library and information science. Vol. 23. New York 1978 s. 1-93.

W 23 tomie *Encyclopedia of library and information science* ukazała się praca pt. *Libraries and information centers in Poland*. Jej autorami są: Mieczysław Derentowicz, Mirosława Kocięcka, Leon Marszałek, Kazimierz Podhorski, Stefania Wieczorek i Helena Więckowska, podpisani razem pod całością opracowania.

Praca zasługuje na uwagę z kilku względów. 1) Ukazała się w wydawnictwie o charakterze międzynarodowym, w języku angielskim, co pozwala przypuszczać, że zawarte w niej treści rozejdą się zapewne szeroko po świecie i stanowiąc będą podstawę do wiedzy o bibliotekach i ośrodkach informacji naukowej w Polsce.

2) Praca — zwłaszcza z uwagi na charakter wydawnictwa (encyklopedia) — jest obszerna, bo liczy 93 strony. Godne podkreślenia jest to, że z dotychczas opublikowanych w *Encyclopedia of library and information science* opracowań dotyczących bibliotek i ewentualnie ośrodków informacji naukowej jedynie kilka, poświęconych np. Kanadzie, Niemcom, Indiom, przewyższa pod względem objętości opracowanie dotyczące Polski.

3) Na uwagę zasługuje też fakt, że rys syntetyczny o Polsce zawiera w jednym opracowaniu omówienie zarówno bibliotek, jak i ośrodków informacji naukowej.

4) Opracowanie nie kończy się na okresie II wojny światowej czy na pierwszych paru latach po roku 1945, lecz stosunkowo obszernie uwzględnia czasy współczesne (1945-1975).

Obraz bibliotek i ośrodków informacji naukowej w Polsce przedstawiono w czterech grupach zagadnień. Omówiono mianowicie:

- ich historię i stan obecny (do 1975 r.),
- kształcenie w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej,
- badania na polu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej,
- Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

Pracę zamyka bibliografia.

Rozpatrując całość opracowania, należy stwierdzić, że dominuje w nim aspekt historyczny. Dziejom bibliotek i ośrodków informacji naukowej w Polsce poświęcono bowiem aż 76 stron, (w tym okresowi 1945-1975 — 41 stron). Nadto części omawiające kształcenie oraz badania w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej zawierają również odcinki historyczne (s. 76-79, 81-83). Przypomnijmy, że wydane po II wojnie światowej polskie opracowania, jak np. J. Grycza *Historia bibliotek w zarysie* (Warszawa 1949), J. Grycza i A. Gryczowej *Historia książki i bibliotek* (Warszawa 1959; wyd. 4, Warszawa 1972) czy uzupełnienia w zakresie historii książki polskiej i bibliotek włączone do S. Dahla *Dziejów książki* (Wrocław 1965), liczą w partiach dotyczących dziejów bibliotek polskich zaledwie po

ok. 30-40 stron. Zaznaczmy wreszcie dla porównania, że w znanym *Handbuch der Bibliothekswissenschaft* (Bd 3 Hälfte 2. Wiesbaden 1957 s. 878-882) historię bibliotek w Polsce omówiono zaledwie na kilku stronach. Czy tak obszerne ujęcie historyczne jest słuszne? *Encyclopaedia of library and information science* jest w zasadzie ukierunkowana na współczesność. Zagadnienia historyczne są w niej uwzględniane na ogół w takiej mierze, by mogły posłużyć do lepszego zrozumienia teraźniejszości. Potwierdza to porównanie z szeregiem artykułów w encyklopedii dotyczących bibliotek i ośrodków informacji naukowej innych krajów. Np. historię bibliotek na Węgrzech przedstawiono w omawianej *Encyklopedii* (T. 11 s. 84-123) tylko na 13 stronach, sytuację współczesną — na 25 stronach omawiając następujące zagadnienia: administracja bibliotek, organizacja, sieci biblioteczne, biblioteki poza siecią, znaczniejsze biblioteki, dokumentacja, bibliografia, bibliotekarze — status zawodowy, kształcenie i szkolenie, badania, przyszłość.

Przytoczona w pracy periodyzacja dziejów bibliotek i ośrodków informacji naukowej w Polsce jest w zasadzie słuszna i lepiej na ogół przeprowadzona niż w innych polskich zarysach historii bibliotek (czy historii książki i bibliotek).

Zastosowano następującą periodyzację (s. 1):

1. Wieki średnie, XI-XV w.
2. Renesans i Reformacja, w. XVI do początku XVII w.
3. Kontrreformacja, w. XVII do początku XVIII w.
4. Oświecenie, druga połowa XVIII w.
5. Okres rozbiorów Polski, 1795-1918
6. Okres II Rzeczypospolitej, 1918-1939
7. Okupacja hitlerowska, 1939-1945
8. Polska Rzeczpospolita Ludowa, od 1945 r.¹ W tym okresie wyróżniono trzy podokresy: 1945-1949, 1950-1960, 1961-1975.

Przytoczona periodyzacja nasuwa kilka uwag. Wydaje się, że w przypadku przyszłych opracowań, dla długich okresów pożądane byłoby wydzielenie podokresów. W niniejszym opracowaniu, ze względu na syntetyczność wywodów, można było o tym wspomnieć w charakterystyce wstępnej, poprzedzającej z reguły każdy okres. W przyszłości również czasy II wojny światowej, podobnie jak to uczyniono z latami I wojny światowej, zaliczone zostaną zapewne do jednego z większych okresów. W obecnej sytuacji, z uwagi na bliskość czasową, wyróżnienie II wojny światowej jako odrębnego okresu wydaje się całkowicie uzasadnione.

W przedstawieniu materiału zastosowano w pracy następującą strukturę: najpierw podział na okresy (wyjątkowo — podokresy), a w ich obrębie podział wg typów bibliotek (w okresie PRL również ośrodków informacji naukowej).

Ogólnie sprawę ujmując, podział ten jest jasny. Dla pewnych okresów, jak wiadomo, są dość charakterystyczne określone rodzaje bibliotek, które pojawiają się w ciągu dziejów, to dominują, to tracą na znaczeniu, bądź zanikają, czy też trwają nadal itp. Proces ten nie jest jednak w opracowaniu w pełni uwidoczniiony. Wiadomo np., że biblioteki kościelne i klasztorne istniały w Polsce przez cały ciąg dziejów w pracy zaś mowa jest o nich zasadniczo tylko w pierwszym okresie. W czasach II Rzeczypospolitej brak wzmianek o bibliotekach szkolnych. Na ogół nie ma w opracowaniu — wyjąwszy małą wzmiankę o Centralnej Bibliotece Pedagogicznej — mowy o bibliotekach pedagogicznych.

Przedstawienie rozwoju bibliotek i ośrodków informacji naukowej po II wojnie światowej w ramach trzech podokresów jest posunięciem doprowadzającym do nadmiernego rozczłonkowania materiału. Byłoby z pewnością lepiej, gdyby za-

¹ Periodyzacji historii bibliotek w Polsce poświęciła ostatnio artykuł B. Kosmanowa wyróżniając 7 okresów, mianowicie: schyłek X-polowa XV w., XV-polowa XVIII w., Oświecenie, zabory, okres międzywojenny, II wojna światowa, Polska Ludowa. *Uzagi o periodyzacji historii bibliotek polskich*. „Prz. Bibliot.” 1978 R. 44 z. 1 s. 35.

miast trzech ogólnych charakterystyk naszkicowanych na początku każdego z podokresów podano na początku tego okresu jeden ogólny rzut historyczny, a następnie przedstawiono w podziale rzeczowym rozwój ogólnokrajowej sieci bibliotecznej oraz sieci ośrodków informacji naukowej. Uniknięto by w ten sposób parokrotnego omawiania rozwoju Biblioteki Narodowej w Warszawie, bibliotek publicznych, bibliotek szkolnych itd. Pozwoliłoby to też zapewne wyeliminować występujące przy szkicowaniu wydarzeń w danym podokresie drobne usterki polegające na tym, iż przytacza się fakty, które należą już do innego wyróżnionego odcinka czasu.

Drugą część pracy (s. 77-81) poświęcono kształceniu w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Omówiono jego historię (s. 76-79) i stan współczesny (s. 79-81)². Zauważmy tu, że byłoby chyba pożyteczne, gdyby nieco więcej powiedziano o szkoleniu i kształceniu pracowników informacji naukowej.

W trzeciej pracy (s. 81-90) omówiono badania w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Badaniom na polu bibliotekoznawstwa poświęcono dwa podrozdziały, z których pierwszy zawiera rys historyczny, drugi — stan współczesny, od 1945 r. Badania w zakresie informacji naukowej omówiono w jednym odcinku (s. 86-90). Uderza w tej części pracy użycie terminu „library science”³, odpowiadające pojęciu księgoznawstwa (nauki o książce, bibliologii) a nie bibliotekoznawstwa.

W omawianej części opracowania przy przedstawianiu pól i kierunków badań przytoczono wiele nazwisk i tytułów prac. Liczbę nazwisk osób bardziej zasłużonych można by oczywiście powiększyć (brak np. W. Budki, K. Migonia, W. Nowodworskiego, M. Pelczara itd.), choć zdajemy sobie sprawę, że wyważenie zasług nie zawsze jest kwestią prostą. Niedobrze się stało, że tytuły prac cytowane są tylko w języku angielskim, najczęściej bez podania tytułów oryginalnych w języku polskim. Wzmianki o niektórych publikacjach jak np. o *Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce* (s. 50, 59) o *Aktualnych Problemach Informacji i Dokumentacji* (s. 46, 62), o *Pracach, Studiach, Przyczynkach* (s. 63) występowały już wcześniej, parokrotne ich powtarzanie jest zbędne. Nadto spotyka się tu nieścisłości dotyczące lat ukazywania się niektórych wydawnictw⁴.

Osobne, krótkie omówienie poświęcono Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich (s. 90-91).

Zamieszczona na końcu pracy bibliografia załącznikowa (s. 91-93), którą można by wzbogacić przy dysponowaniu większą ilością miejsca, jest na ogół dobrze dobrana i przedstawiona w jasnym układzie. Przy cytowaniu niektórych prac spotyka się i tutaj drobne nieścisłości⁵.

Nazwisko tłumacza całości tekstu na język angielski nie zostało podane. W kilku miejscach można by zgłosić pewne zastrzeżenia co do użycia właściwego terminu oraz co do jasności czy odpowiedniego oddania treści. Dostrzega się też w tekście kilka drobnych błędów typograficznych, głównie dotyczących znaków diakrytycznych. Ponadto w całości pracy spotyka się szereg nieścisłości oraz błędów.

Na podkreślenie zasługuje strona graficzna wydawnictwa: papier kredowy, piękna czcionka drukarska, dobre reprodukcje fotograficzne.

² Zagadnienia te były w ciągu ostatnich lat kilkakrotnie poruszane w naszym piśmiennictwie fachowym, głównie przez H. Więckowską, która jest również autorem treściwego artykułu w *Encyklopedii współczesnego bibliotekarstwa polskiego* (Wrocław 1976 s. 184-186).

³ „Library science, representing a group of theoretical, historical, and practical disciplines concerned with processes of book manufacturing, dissemination, and reading” (s. 81).

⁴ Np. S. Vrtel-Wierczyński: *Zarys teorii bibliografii* został opublikowany w 1951 r. nie w 1955 (s. 85); na niemiecki przetłumaczono J. Korpala nie *Dzieje bibliografii w Polsce* (Warszawa 1969), lecz *Zarys dziejów bibliografii w Polsce* (Wrocław 1953) (s. 85). Tłumaczenie to pt. *Abriß der Geschichte der Bibliographie in Polen* ukazało się w Lipsku w 1957 r.

⁵ W bibliografii podano np. nazwisko Harewicz, winno być: Charewicz (s. 91); W pozycji: Więckowska H., Treichel I. przy cytowaniu źródła opuszczono wyraz: nauki. Jest: *Studia i materiały z dziejów polskiej*, powinno być: *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej* (s. 93).

Reasumując, należy ocenić pracę pozytywnie, mimo pewnych dyskusyjnych zastrzeżeń co do koncepcji ujęcia materiału oraz pewnych usterek i nieścisłości. Podkreśliły raz jeszcze, że tak obszernego zasobu wiadomości o bibliotekach i ośrodkach informacji naukowej w Polsce nie zaprezentowała dotąd czytelnikom żadna encyklopedia zagraniczna. Praca stanowi też zgodnie z współczesnymi tendencjami próbę integralnego spojrzenia na bibliotekarstwo i bibliotekoznawstwo oraz zagadnienia informacji naukowej w naszym kraju. Zaakcentować również należy, że nie zawahano się sięgnąć do zobrazowania współczesnego okresu (od 1945 do 1975 r.) rozwoju bibliotekarstwa i informacji naukowej w Polsce. Czytelnik zagraniczny, dla którego głównie praca jest przeznaczona, znajdzie w niej dużo wiadomości historycznych i współczesnych o bibliotekach i ośrodkach informacji naukowej w naszym państwie. Należałoby jednak dokonać starannej korekty opracowania i zamieścić sprostowanie najważniejszych usterek w formie erraty w jednym z następnych tomów *Encyklopedii*.

Bolesław Świdorski

KATALOG PRZEDMIOTOWY

Teorija i metodika slovarnyh informacionno-poiskovyh jazykov po obščestvennym naukam. Moskwa: Nauka 1975, 277 s.

Katalog przedmiotowy w Związku Radzieckim przechodził różne koleje¹, współcześnie jednak jest on dość szeroko stosowany. Prace nad jego teorią i metodyką prowadzi przede wszystkim dwa ośrodki: Państwowa Biblioteka Publiczna im. M. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie i Instytut Informacji Naukowej z zakresu Nauk Społecznych (Instytut Naucznej Informacji po Obzczestwiennym Naukam — INION) Akademii Nauk w Moskwie. Właśnie INION jest instytucją, w której powstała recenzowana praca. Komitetowi redakcyjnemu przewodniczyła S. K. Wileńska, teoretyk o bogatym i bardzo interesującym dorobku. Jej pióra jest wstęp oraz otwierająca tom praca o katalogu przedmiotowym i zautomatyzowanych systemach wyszukiwawczych². Oto najważniejsze tezy autorki.

Katalog przedmiotowy (kp) należy do tej samej grupy języków informacyjnych³ co i języki deskryptorowe, a mianowicie do języków słownikowych (słownikowych)⁴. Jeśli deskryptor rozumiemy jako słowo odzwierciedlające treść dokumentu oraz jako sformalizowaną jednostkę leksykalną języka informacyjnego, to określeniu temu odpowiada również temat kp⁵. I temat, i deskryptor muszą spełniać te same — lub podobne — wymogi: jednoznaczności i poprawności terminologicznej. Również tezauryusy i słowniki tematów łączą bardzo wiele: tezauryusy to słowniki normatywne, służące kontroli jednoznaczności używanych deskryptorów, eliminujące synonimie. Słowniki przedmiotowe także pełnią tę funkcję wprowadzając odsyłacze całkowite od wyrazów bliskoznacznych. Dotyczy to jednak tylko synonimii pełnej, nie zaś umownej; synonimia umowna polega na tym, że danemu tematowi lub deskryptorowi przyporządkowuje się zakres treści pojęć nie tylko inaczej sformułowanych, lecz i podrzędnych. Mając np. temat „strajk” nie wprowadza się „lokautu” będącego pewną jego formą. W tezaurysie należy on do tzw. klasy

¹ H. Zaręba: *Katalog przedmiotowy w Związku Radzieckim*. „Roczn. Bibl. Nar.” 1967 T. 3 s. 45-58.

² S. K. Wileńska: *Predmetnyj katalog i problemy sozdanija avtomatizirovannyh IPS (informacionno-poiskovyh systemy)*.

³ Rosyjski termin „informacionno-poiskovyj jazyk” tłumaczą jako język informacyjny.

⁴ J. Cwikłowa (*Opracowanie przedmiotowe piśmiennictwa*, Warszawa 1974 s. 18-29) wprawdzie nie łączy ich we wspólną grupę, ale wyróżnia — obok systemów opracowania przedmiotowego — systemy modelowane na hasłach przedmiotowych, do których zalicza systemy słów kluczowych, systemy deskryptorowe i kody serantyczne.

⁵ Termin „przedmetnaja rubrika” używany bywa w dwóch znaczeniach: jako odpowiednik naszego tematu (ale wtedy czasem pisze się o „zagłówke przedmetnoj rubriki”) lub nagłówka (hasła) przedmiotowego, tzn. tematu z określiniami (wówczas jednak bywa, że zaznacza się: „rubrika s podrubrikami”, „zagłovok s podzagłovkami”). Deskryptorowi może odpowiadać termin „predmetnaja rubrika” tylko w pierwszym znaczeniu.

umownej ekwiwalentności i może stanowić askryptor* kierujący do właściwego deskryptora. W słowniku kp — choć dokument o lokauce również otrzyma temat „strajk” — odpowiedniego odsyłacza nie będzie, gdyż obowiązuje zasada zakazująca odsyłania od pojęć podrzędnych do nadrzędnych. S. K. Wilenska słuźnie podkreśla jej dyskusyjność. Podobnymi metodami — przez dopowiedzenie — usuwają tezaursy i słowniki homonimie i polisemie.

Autorka podejmuje także problem powiązań rodzajowo-gatunkowych (wyrażanych przez odsyłacze systematyczne tzn. odsyłające do terminów logicznie podrzędnych) i asocjacyjnych (wyrażonych przez odsyłacze porównawcze — tzn. odsyłające do terminów równorzędnych), które prowadzą do powstania w tezaursie klas przedmiotowych, odzwierciedlanych w schematach klasyfikacyjnych lub wykresach. Udowadnia ona, że w kp również mamy do czynienia zarówno z takimi powiązaniem — wprowadza je sieć odsyłaczy — jak i z odpowiednikami klas przedmiotowych, którymi są kompleksy. Pojęcie kompleksu wprowadziła do teorii kp właśnie Wilenska. Przez kompleks rozumie ona całokształt haseł przedmiotowych i powiązań między nimi, które w pełni ujawniają treść tematu lub problemu. Kompleks taki można przedstawić w postaci hierarchicznego schematu ale będzie to klasyfikacja przedmiotowa, a więc niezależna od ujęć dziedzinowych, pokazująca dany przedmiot z różnych stron. Np. temat „strukturalizm” będzie wymagał sięgnięcia do filozofii, językoznawstwa, teorii literatury, etnografii, zaś temat „imperializm” — do socjologii, ekonomii, polityki itd. Z kolei tematy stanowiące część danego kompleksu bywają jednocześnie składnikami innych. Ale nie zawsze; S. K. Wilenska dowodzi, że wejście danego tematu do jednego tylko lub do większej ilości kompleksów zależy od rodzaju powiązań, jakie łączą go z innymi tematami: jeśli są to powiązania oparte na stosunkach pochodnych, którym w katalogu przedmiotowym odpowiadają związki rodzajowo-gatunkowe, to temat wchodzi w skład jednego tylko kompleksu; natomiast stosunki nieprzechodnie — asocjacyjne, typu przyczyna-skutek i wzajemnego związku — mogą go wprowadzić nawet do kilku kompleksów. Według autorki kp opatrzony prawidłowo zbudowaną siecią odsyłaczy stanowią „kompleks kompleksów”, poza którym nie powinien pozostać ani jeden temat.

Prawidłową strukturę katalogu zapewnia opracowanie poszczególnych kompleksów w formie spisów tematów (i odsyłaczy) — raz w układzie alfabetycznym, a w drugiej części w płytkim układzie hierarchicznym. Takie spisy nie różnią się zasadniczo od tezaursów; różnica dotyczy wspomnianego już braku powiązania z pojęciami nadrzędnymi oraz oznakowania rozróżniającego odsyłacze typu rodzajowo-gatunkowych od asocjacyjnych. Wilenska zaznacza, że wprowadzenie takich rozróżnień byłoby i dla kp bardzo pożyteczne. W obecnej zaś postaci spisy tematów stanowią doskonale punkt wyjścia dla budowy tezaursów pozwalających zautomatyzować system informacyjny. Czym innym jednak jest wykorzystanie języka kp przy tworzeniu języka deskryptorowego, czym innym zaś — prowadzenie samego katalogu z pomocą komputera. Zdaniem autorki jest to rzecz realna. Trzeba by jednak naruszyć podstawową właściwość strukturalną języka kp: prekoordynację. Język prekoordynowany dopuszcza wyszukiwanie informacji tylko według takiej charakterystyki dokumentu, jaka powstała w trakcie jego opracowania, zaś postkoordynowany pozwala tworzyć charakterystykę wyszukiwawczą przez dowolne kombinowanie elementów-cegiełek. Np. książka o ustroju Kanady w prekoordynowanym języku kp otrzyma hasło: Kanada — ustrój i tylko tak może zostać odnaleziona. Natomiast w postkoordynowanym języku deskryptorowym otrzyma deskryptory: „Kanada” i „ustrój”, co pozwoli łatwo ją odszukać także wtedy, gdy poszukiwane są prace o ustroju różnych krajów.

* Termin odrzucony na korzyść ustalonego deskryptora.

Aby umożliwić to wyszukiwanie nie tylko według tematów, lecz także według wszystkich określników, należałoby rozbić nagłówek przedmiotowy na elementy, tzn. przekształcić kp prekoordynowany na postkoordynowany. Czy jednak katalog przedmiotowy postkoordynowany będzie jeszcze katalogiem przedmiotowym? Tego pytania autorka nie stawia, stwierdza jednak, że problem wymaga jeszcze dłuższych badań.

Z pozostałych 9 prac pięć traktuje o różnych zagadnieniach metodyki kp w związku z doświadczeniami INION; szczególnie wyeksponowano problematykę opracowania kompleksów, zaś kilka prac porusza ważną praktycznie a mało opracowaną teoretycznie sprawę dublowania opisów w kp.

W. I. Miendielson⁷ pisze o głębi opracowania przedmiotowego, której wskaźnikiem jest średnia liczba tematów przydzielonych jednej książce. W INION jest ich ok. 2, Miendielson zaś postuluje dla piśmiennictwa historycznego od 4 do 15! Chodzi tu o dwie sprawy: wyodrębnienie wielu aspektów treści książki oraz wprowadzanie do katalogu bardzo wąskich tematów; przy czym opatrzenie dokumentu kilkoma tematami wąskimi nie powinno wykluczać dodania także tematu uogólniającego. Na redukcję rozmiarów dublowania pozwala się odsyłać, ale należy ją uzupełnić odsyłaczami od terminów węższych do nadrzędnych (postulat wspomniany już przez Wilenską). Oczywiście stopień szczegółowości opracowania powinien zależeć od wielu czynników, przede wszystkim od wartości naukowej, aktualności problematyki, typu wydawnictwa (Miendielson proponuje analityczne opracowanie zbiorów prac i wydawnictw kongresowych) itd.

W. L. Birzowicz i E. I. Lesochina⁸ dokonują analizy porównawczej metodyki opracowania przedmiotowego piśmiennictwa historycznego i językoznawczego w INION i we Wszechzwiązkowej Izbie Książki (Wsiesojuznaja Knižnaja Pałata — WKP). WKP prowadzi centralne opracowanie piśmiennictwa (w bibliografii narodowej), które mogłoby być szerzej wykorzystywane, gdyby osiągnięto większą jednolitość metodyczną w skali krajowej. Dodatkową trudność upatrują autorzy w braku sieci odsyłaćcy: opracowuje się ją w WKP wyłącznie dla potrzeb wewnętrznych, ale dla użytkowników bibliografii jest ona niedostępna.

W odniesieniu do piśmiennictwa historycznego analiza wykazała dość poważne rozbieżności w tematowaniu przez omawiane instytucje. Ich powodem jest między innymi używanie wielozłozowego hasła w WKP i najwyżej trójzłozowego w INION (pierwszy człon to temat, następne to określniki); tu znajduje się pierwsze źródło częstszego w INION dublowania opisów⁹. Drugim jest zasada stosowania określników formalnych wyłącznie dla dziedzin lub dyscyplin, z dodawaniem drugiego w razie potrzeby opisu zawierającego temat odpowiadający konkretnemu problemowi. Trzecim wreszcie jest wieloaspektowość opracowania. Zresztą właściwości terminologii historycznej również nie sprzyjają jednorodności w formułowaniu tematów. W dziedzinie językoznawstwa stwierdzono daleko idącą zbieżność opracowania.

A. N. Orłow¹⁰ prezentuje dość szczegółowo metodykę przedmiotowego opracowania literaturoznawstwa, teorii, krytyki i historii literatury. Osobną uwagę poświęca sprawie dublowania opisów wyróżniając dwa typy wypadków: a) gdy treść książki oddaje suma nadanych jej tematów; b) gdy temat drugi (lub następne) służy do ograniczenia tematu pierwszego, a treść książki mieści się na ich „pre-

⁷ W. I. Mendel'son: *K woprosu o glubine predmetizacii (na primere obrabotki istoričeskoj literatury w INION AN SSSR)*.

⁸ W. L. Birzovič, E. I. Lesochina: *Opyt sopostavitel'nogo analiza metodiki predmetizacii literatury po obščestvennym naukam (na primere literatury po istorii i jazykoznaniu)*.

⁹ Przykładowo WKP dała książkę jeden temat: *Wojna Ojczyźniana 1941-1945 — operacje wojenne — Ukraiński front — wspomnienia*; zaś INION trzy: 1. *Wojna Ojczyźniana 1941-1945 — wspomnienia* 2. *Wojna Ojczyźniana 1941-1945 — operacje wojenne* 3. *Wojna Ojczyźniana 1941-1945 — Ukraiński front*.

¹⁰ A. N. Orlov: *Predmetnyj kompleks po literature i literaturovedeniju*.

cięciu¹¹. Tak więc dublowanie może służyć zarówno rozszerzeniu zakresu pojęć użytych do tematowania, jak i ich zwężeniu. To bardzo interesujące spostrzeżenie odpowiada również polskiej praktyce. Warto jednak podkreślić, że czytelnik nie wie, kiedy z którym wypadkiem ma do czynienia; często w ogóle nie jest poinformowany o innych tematach nadanych danej książce. Jeśli jednak ta informacja nawet widnieje na karcie katalogowej a czytelnik potrafi z niej skorzystać, to — znajdując zestaw: 1. Procesy 2. Wymowa — nie będzie wiedział (jeśli nie dowie się o tym z tytułu książki), że chodzi o wymowę sądową, a nie o dzieło traktujące o procesach oraz o sztuce krasomówczej. Pozostaje kwestią otwartą, czy w ogóle możliwy jest tu jakiś środek zaradczy.

S. D. Szelow¹² proponuje znacznie bardziej szczegółową typologię przypadków dublowania. Najczęściej wynika ono z wielotematyczności dokumentu oraz z niedostatku środków syntagmatycznych¹³ w języku kp. Nie jest to brak całkowity, gdyż pewne relacje tego rodzaju możemy wyrażać przez zestawienie określników w odpowiedniej kolejności¹⁴. Jednakże niektóre języki deskryptorowe posługują się specjalnymi „wskaźnikami roli”, które oddają aspekt wzajemnego stosunku deskryptorów. W opisie przedmiotowym możemy jedynie wydzielić ten aspekt jako dodatkowy temat lub pominąć go w ogóle. Zależy to od jego ważności: a) w danym tekście, b) w danej dziedzinie nauki. Inne typy dublowania wiążą się z zasadami stosowania określników formalnych, z niedopracowaniem terminologii danej dziedziny itd. Ich dokładna charakterystyka została przeprowadzona na przykładzie kompleksu językoznawstwa. Uzupełnia ją prezentacja (dość ubogiej) literatury dotyczącej tego zagadnienia.

Następny artykuł¹⁵ przedstawia tok pracy nad pewnym kompleksem tematycznym. Etap pierwszy to określenie jego treści, struktury i granic. W omawianej dziedzinie informacji naukowej szczególnie trudno było wytyczyć linie podziału w stosunku do bibliotekarstwa i bibliografii. Etapem drugim jest dobór pojęć odpowiadających treści kompleksu. Materiału dostarczają podręczniki, programy studiów, monografie i wydawnictwa kongresowe, pozwalające wytypować również tematy perspektywiczne, tzn. takie, dla których dopiero należy się spodziewać piśmiennictwa. Słowniki i encyklopedie, normy terminologiczne itp. pomagają w ustaleniu właściwej terminologii. Dla ułatwienia pracy nad metodyką i indeksem systematycznym (o czym dalej) tematy dzieli się na kilka bloków tematycznych. Następnie ustala się relacje paradygmatyczne¹⁶ i wprowadza sieć odsyłaczy. Wreszcie formułuje się zasady metodyczne, specyficzne przy opracowaniu piśmiennictwa w danym kompleksie. Na zakończenie alfabetyczny spis tematów opatruje się indeksem systematycznym o płytkiej hierarchii. Balsler omawia też wiele problemów szczegółowych związanych z tematowaniem informacji naukowej.

Kolejne opracowanie¹⁷ ma bardzo specjalny charakter, gdyż ogranicza się do zasad wydawania spisów tematów. Prócz INION, gdzie — jak już wiemy — każdy

¹¹ Przypadek pierwszy odpowiada sumie zbiorów, drugi zaś — iloczynowi zbiorów. Suma zbiorów jest to zbiór, który zawiera wszystkie elementy zbioru A i wszystkie elementy zbioru B; iloczyn zbiorów A i B to zbiór składający się ze wszystkich elementów, które należą jednocześnie do zbioru A i do zbioru B. (*Mały słownik matematyczny*. Warszawa 1967 s. 273, 112).

¹² S. D. Selov: *Dublirowanie i svjazannye s nim voprosy informacionno-polskovykh jazykov (na materiale lingvistik)*.

¹³ „Relacje zachodzące pomiędzy poszczególnymi jednostkami tekstu nazywamy relacjami syntagmatycznymi [...], natomiast stosunki między elementami systemu językowego nazywamy relacjami paradygmatycznymi [...]” — B. Bojar: *Elementy językoznawstwa dla informatyków*. Warszawa 1974 s. 40.

¹⁴ W tej dziedzinie metodyki kp stosowane w Związku Radzieckim stwarzają znacznie większe możliwości niż metodyka A. Łysakowskiego, przypisująca stałe miejsce poszczególnym kategoriom określników w nagłówku. Por. A. Łysakowski: *Katalog przedmiotowy*. Podrecznik. Warszawa 1946 s. 103.

¹⁵ I. A. Balsler: *Predmetnyj kompleks po teorii i praktike naučno-informacionnoj dejatel'nosti*.

¹⁶ Por. przyp. 13.

¹⁷ G. I. Miller: *Pečatnyje spiski predmetnykh rubrik: principy izdanija*.

z nich obejmuje pewien kompleks tematyczny, spisy takie w ZSRR wydało parę innych bibliotek. W analizie takich spisów uwzględniono również spisy publikowane w toku prac międzybibliotecznego seminarium, jakie odbywało się w INION, oraz słownik tematów Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie; w sumie 24 spisy. Rozpatrzono stosunek między zawartością spisu katalogu, obecność zaleceń metodycznych, sposób wprowadzania do spisu określników, sieć odsyłaczy, metodę aktualizacji, istnienie indeksu systematycznego. Podkreślono, że klasyfikacja hierarchiczna i opracowanie przedmiotowe nie są pojęciami wykluczającymi się, gdyż to ostatnie wymaga właśnie budowy specyficznych klasyfikacji, u podstaw których leży: a) przedmiot ujęty wieloaspektowo; b) miejsce, jakie dany przedmiot zajmuje w otaczającym go systemie przedmiotów. Zalecono również wprowadzenie do spisów tematów perspektywicznych.

Praca K. M. Warszawskiego¹⁸ — najobszerniejsza w tomie — zawiera przegląd radzieckiego piśmiennictwa na temat opracowania przedmiotowego za lata 1921–1968; bibliografia liczy 183 pozycje. Przegląd wykazał niedostatek prac teoretycznych oraz badań sięgających do metod ilościowych i eksperymentalnych, niedopracowanie problemu zasięgu kp, gdy istnieje on obok katalogu systematycznego¹⁹ i kilka innych ważnych problemów metodycznych.

S. W. Bazarnowa²⁰ przedstawiła ciekawą analizę wartości informacyjnej tytułów ok. 3000 artykułów z dziedziny literaturoznawstwa i krytyki literackiej (zamieszczonych w czasopismach *Woprosy Literatury* i *Nowyj Mir* w l. 1957–1971). Wprawdzie wszystkie metodyki surowo zakazują opracowania treściowego dokumentów na podstawie tytułu (i w praktyce pewnie zdarza się ono rzadko), jednak w procesie redagowania bibliografii i katalogu tytuły odgrywają niemałą rolę wobec niemożności ponownego sprawdzenia wszystkich dokumentów. Otóż stwierdzono, że 17% artykułów ma tytuły w pełni adekwatne, zaś 50% — adekwatne częściowo. Zatem — uwaga! — aż jedna trzecia tytułów albo nic nie mówi o treści dokumentu, albo (co gorsza) informuje mylnie. Autorka proponuje, by w opisach dokumentów o tytułach adekwatnych zamieszczać odpowiednią adnotację, która przyszyja się w przyszłym redagowaniu spisu bibliograficznego lub katalogu.

R. R. Mdiwani i M. C. Szabat²¹ omawiają problematykę indeksów przedmiotowych do retrospektywnych bibliografii z dziedziny językoznawstwa. Na marginesie dyskutują również niektóre zagadnienia dotyczące ogólnie opracowania przedmiotowego.

Sądzę, że powyższe omówienie przekonuje o bogactwie poruszonej problematyki, o tym, że mamy do czynienia z pracą wyjątkowo interesującą. Można ją polecić wszystkim, którzy mają do czynienia z tradycyjnym katalogiem przedmiotowym a także tym, którzy planują automatyzację.

Ewa Stępnikowa

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Biblioteka Narodowa opracowała kolejny 37 tom *Zeszytów Przekładów* [1] kontynuujący zapoczątkowane w t. 36 zagadnienie badań bibliotekoznawczych za granicą. Poprzedni *Zeszyt* poświęcono problemom teoretycznym; w obecnym przewa-

¹⁸ K. M. Varšavskij: *Aktual'nye problemy predmetizacii i predmetnogo kataloga i ich otrazhenie v sovetskoj literaturie*.

¹⁹ W ZSRR przyjmuje się powszechnie, że katalog przedmiotowy nie powinien być katalogiem jedynym; tylko V. P. Kruglikova i E. L. Frizmot (*K. obsuždeniju spornych voprosov predmetnogo kataloga*, „Sov. Bibliogr.” 1966 nr 5 s. 50–65) dopuszczają taką możliwość w bibliotekach o wąskim profilu i niewielkim księgozbiorze.

²⁰ S. V. Bazarnova: *Ob informativnosti i terminologičnosti zaglavij žurnal'nych statej po literaturovedeniju i literaturnoj kritike*.

²¹ R. R. Mdiwani, M. C. Szabat: *O vspomogatel'nych ukazatel'jach k dvum retrospektivnym bibliografijam po jazykoznaniju (funkcii i mesto v strukture bibliografij)*.

zają artykuły omawiające metody i techniki konkretnych badań. *Zeszyt* prezentuje siedem prac. Pierwsza z nich — K. Wilsona-Davisa z Wielkiej Brytanii przedstawia perspektywę działalności Ośrodka Badań nad Potrzebami Użytkowników. Wyniki badań nad wykorzystaniem katalogu przeprowadzonych przez Szkołę Bibliotekarską przy Politechnice w Brighton relacjonuje A. D. Scott. L. E. Harrelson zajmuje się rezultatami ankiety dotyczącej stanu, miejsca i roli działów informacji ogólnej w dużych bibliotekach amerykańskich. Obraz czynności wykonywanych przez bibliotekarza naukowego, na podstawie badań przeprowadzonych w bibliotekach szkół wyższych RFN, przedstawiają R. Dopheide i R. Funk. Metodologia czytelnictwa i kierunki badań czytelniczych są tematem dwóch artykułów K. D. Stelmacha ze Związku Radzieckiego. Artykuł końcowy — S. A. Simsovej — analizuje wyniki badań na temat bibliotekoznawstwa porównawczego. *Zeszyt* zawiera też zestawienie literatury przedmiotu.

Analizowanie potrzeb użytkowników jest niezbędne dla właściwego ukierunkowania działalności placówek informacyjnych. Jerzy Szwalbe [2] przedstawił program badań potrzeb użytkowników informacji. Scharakteryzował dotychczasowy stan badań i kategorie odbiorców informacji. Omówił poszczególne elementy potrzeb użytkowników, które powinny być przedmiotem badań, a także metody i techniki badań określając stopień ich przydatności. Przedstawił 2 warianty zasięgu badań (przyjmując jako optymalny prowadzenie badań w ramach systemów dziedzinowo-gałęziowych SINTO) oraz propozycje organizacji badań zależnie od przyjętego wariantu. Wśród załączników do programu opracowanego przez J. Szwalbego znajdują się zestawienia prac badawczych z zakresu potrzeb użytkowników informacji wykonanych lub będących w realizacji w l. 1965-1976.

Celem sesji naukowej zorganizowanej 24 stycznia 1977 r. przez Zarząd Okręgu SBP w Poznaniu było przedstawienie wkładu bibliotekarstwa Wielkopolski do nauki i kultury. Opublikowane niedawno materiały z tej Sesji [3] są tak bogate, że trudno byłoby tu wycisnąć wszystkie referaty. W sumie przygotowano ich dwadzieścia. Obrady odbywały się w 3 sekcjach. Zajmowano się: rolą książki i biblioteki w kształtowaniu świadomości społecznej, funkcją informacji naukowej w rozwoju gospodarczym regionu i kraju oraz kulturalno-oświatową i rekreacyjną rolą bibliotek. Z prac o szerszym charakterze, wychodzących poza zainteresowania poszczególnych sekcji, można wymienić referaty: Stanisława Kubiaka na temat rozwoju bibliotekarstwa i bibliotekoznawstwa w Wielkopolsce po 1945 r. oraz Czesława Burdzińskiego i Haliny Ganińskiej o obecnym stanie ośrodków informacji naukowej w Poznaniu. Referaty uszeregowano w kolejności alfabetycznej nazwisk ich autorów; szkoda, że wydawca nie usystematyzował materiałów choćby wg zadań sekcji.

Nie mniej interesującą sesję, choć o węższym profilu, zorganizowała w maju 1978 r. Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej [4]. Tematem jej były osiągnięcia i plany prac naukowo-badawczych, dydaktycznych i wychowawczych bibliotek wyższych szkół technicznych. Wygłoszono 10 referatów i 6 komunikatów. Referentami byli głównie pracownicy bibliotek Politechniki Warszawskiej. O perspektywach rozwoju bibliotek szkół wyższych mówił Jerzy Lewandowski, zadania biblioteki szkoły technicznej przedstawił Edward Domański, zapotrzebowanie środowiska naukowego uczelni technicznej na usługi biblioteczne zreferował Jerzy Lange, Andrzej Konwiak omówił warunki pracy i perspektywy rozwoju bibliotek uczelnianych w świetle przepisów bibliotecznych. Pozostałe referaty i komunikaty prezentowały formy organizacji, metody i wyniki pracy najstarszej biblioteki technicznej w Polsce — Biblioteki Politechniki Warszawskiej. W publikacji zamieszczono również wypowiedzi dyskutantów oraz aneks zawierający rejestr bibliotek sieci PW, ważniejsze zarządzenia władz uczelni odnoszące się do sieci bibliotek PW i wykaz wydawnictw Biblioteki Głównej PW. Na marginesie trzeba wspomnieć.

że wszelkie materiały ze spotkań fachowych są wydawane w minimalnych nakładach, a przecież powinny być dostępne nie tylko dla wszystkich bibliotekarzy, ale także służyć propagowaniu naszych osiągnięć na szerszym forum.

Bogumiła i Marceli Kosmanowie [5] opracowali zarys monografii Biblioteki Kórnickiej. Dzieje Biblioteki podzielono na dwie części, przyjmując jako cezurę odzyskanie niepodległości kraju. W części pierwszej omówiono genezę powstania księgozbioru, przedstawiono sylwetkę założyciela Biblioteki Tytusa Działyńskiego oraz spadkobierców i kontynuatorów jego dzieła, Jana Kantego Działyńskiego i Władysława Zamoyskiego, ich biografie, działalność na polu gromadzenia skarbów kultury narodowej i prace wydawnicze. Część druga obejmuje powstanie Fundacji „Zakłady Kórnickie”, działalność biblioteki fundacyjnej, losy Kórnik w okresie okupacji oraz osiągnięcia Biblioteki Kórnickiej jako samodzielnej placówki Polskiej Akademii Nauk.

Własnościowy znak książki — ekslibris — ma wielowiekową tradycję. W Polsce spotykany jest już w XIV w. (w postaci protoekslibrisu)¹, ale rozpowszechnił się dopiero w okresie renesansu. Historią polskiego ekslibrisu zajął się Marian Jan Wojciechowski [6]. Przedstawił on zarys techniki wykonania i typy ekslibrisów od strony ich treści oraz uwypuklił wartości naukowe i artystyczne tych miniaturowych dzieł sztuki. Kładąc nacisk na opis samych znaków, najwięcej miejsca poświęcił grafikom — twórcom ekslibrisów oraz bibliofilom — ludziom, na których zamówienie powstawały. Osobno potraktował kolekcjonowanie i kolekcjonerów ekslibrisów. Całość zagadnień została ujęta chronologicznie od XVI w. aż do naszych czasów. Reprodukcje ponad 100 ekslibrisów ze zbiorów autora uzupełniają tekst.

Zeszyt 1/2 za 1977 rok *Roczników Bibliotecznych* [7] dedykowany jest profesorowi Bronisławowi Kocowskiemu z okazji 70-lecia urodzin i 40-lecia pracy naukowej. Artykuł wstępny poświęcony Profesorowi napisała Helena Szwejkowska, a bibliografię Jego prac zestawiała Jadwiga Kowalewska. Na zawartość zeszytu składa się 15 rozpraw i artykułów. Są to prace: Anny Lewickiej-Kamińskiej o śląskiej średniowiecznej oprawie książkowej, Marii Przywieckiej-Sameckiej o początkach drukarstwa muzycznego w Niemczech i Szwajcarii, Alodii Kaweckiej-Gryczowej o Macieju Bechu — bibliofilu z XVI w., Kazimierzy Maleczyńskiej o zainteresowaniach czytelniczych Wrocławian w okresie renesansu. Kolejne rozprawy to analiza najstarszych wydań *Nędzy z Biedą* dokonana przez Józefa Mayera, omówienie postaci Jana Chryzostoma Printza a Buchaw i jego księgozbioru pióra Wincentego Urbana, historia drukarstwa przemyskiego XIX w. skreślona przez Annę Aleksiewicz. Jadwiga Bogusławska odkryła jeszcze jedno źródło do dziejów książki polskiej — czasopismo *Tydzień* wydawane w Piotrkowie Tryb. na przełomie XIX i XX w. Chór Drukarzy Lwowskich jest tematem artykułu Krystyny Bielskiej. Janusz Albin przedstawił dzieje bibliotek i książki polskiej za granicą w okresie międzywojennym. Aleksandra Chwastek zajęła się bibliotekami więziennymi. Problem bibliotek szkolnych obszernie zreferowała Jadwiga Andrzejewska; Zofia Gaca-Dąbrowska przedstawiła koncepcje biblioteki uniwersyteckiej w 20-leciu międzywojennym. Henryk Sawoniak w swojej pracy zaprezentował zagadnienia związane z automatyzacją systemów informacyjno-bibliograficznych a Anna Żbikowska-Migoń — naukowy dorobek Instytutu Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego (1956-1976). W dziale *Materiały* Antoni Knot opublikował listy Bolesława Erzepkiego do Karola Estreichera, poprzedzając je wstępem na temat bibliograficznej działalności Erzepkiego. Ponadto *Roczniki* zawierają jak zawsze recenzje, wykaz prac doktorskich i magisterskich wykonanych w 1976 r. oraz sprawo-

¹ Protoekslibris — znak własnościowy malowany najczęściej na dolnym marginesie pierwszej karty tekstu.

zdania: ze Zjazdu bibliotekarzy niemieckich (1976), z konferencji „Problemy współczesnej biblioteki naukowej” zorganizowanej przez KUL w 1977 r. i z II Zjazdu absolwentów zaocznego Studium Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego (1976).

WYKAZ OMÓWIONYCH PUBLIKACJI

1. *Badania bibliotekoznawcze za granicą. Cz. 2: Użytkownicy bibliotek. Czytelnictwo. Bibliotekoznawstwo porównawcze.* Warszawa: Biblioteka Narodowa Instytut Książki i Czytelnictwa 1978, 104 s. Zeszyty Przekładów nr 37.
2. Jerzy Szwalbe: *Program badań potrzeb użytkowników informacji w ramach SINTO oraz metody jego realizacji.* Warszawa: Instytut INTE 1978, 53 s. Prace INTE nr 12.
3. *Biblioteki Wielkopolski w służbie nauki i kultury. (1945-1977).* Poznań: SBP 1978, 354 s.
4. *Miejsce i rola biblioteki wyższej szkoły technicznej w pracach naukowo-badawczych i dydaktyczno-wychowawczych. Materiały z sesji zorganizowanej w dniu 31 maja 1978 r.* Warszawa: Politechnika Warszawska 1978, 135 s.
5. Bogumiła i Marceli Kosmanowie: *Tytus Działyński i jego dzieło. 150 lat dziejów Biblioteki Kórnickiej.* Wrocław: Ossolineum 1978, 270 s. Książki o Książce.
6. Marian Jan Wojciechowski: *Ekslibris — godło bibliofila.* Wrocław: Ossolineum 1978, 254 s. Książki o Książce.
7. *Roczniki Biblioteczne 1977 R. 21 z. 1/2.* Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1978, 580 s.

Alicja Olejnik

WŁADYSŁAW PIASECKI
1901-1978

Dnia 23 kwietnia 1978 r. odszedł z naszego grona mgr Władysław Piasecki, starszy kustosz dyplomowany, emerytowany dyrektor Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej, jeden z najwybitniejszych bibliotekarzy środowiska krakowskiego.

Władysław Piasecki¹ urodził się dn. 17.12.1901 we Lwowie. Był synem prof. Eugeniusza Piaseckiego, lekarza i założyciela pierwszego w Polsce Studium Wychowania Fizycznego na Uniwersytecie Poznańskim. Jego dzieciństwo i okres wczesnej młodości związane były ze Lwowem, Zakopanem i Poznaniem, gdzie w 1921 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. Studiował następnie na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Poznańskiego i Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie w l. 1922-1927. Ukończył studia po przerwie, uzyskując w 1939 r. na uniwersytecie w Poznaniu stopień magistra filozofii w zakresie filologii polskiej na podstawie rozprawy „Zygmunt Kaczkowski jako krytyk literacki”.

Z bibliotekarstwem związał się już w okresie studiów, podejmując w 1926 r. pracę w Bibliotece Fundacji Baworowskich we Lwowie, a w l. 1927-1928 w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Brał czynny udział w organizowaniu Wystawy Książki Lwowskiej i opracowywaniu bibliografii druków lwowskich XVI-XVIII w., wydanej w 1928 r. z okazji I Zjazdu bibliotekarzy i III Zjazdu Bibliofilów Polskich. Już w tym pierwszym okresie pracy wykazywał cechy charakterystyczne dla całej jego późniejszej działalności — żywe zainteresowanie bibliotekarstwem i zaangażowanie w pracy informacyjnej.

W latach 1931-1936 pracował w Warszawie w różnych wydawnictwach; wybuch wojny uniemożliwił mu objęcie stanowiska w Bibliotece Narodowej.

Ciężkie lata wojenne spędził W. Piasecki wraz z rodziną w Warszawie, pracując w 1940 r. w wypożyczalni książek prof. dr Heleny Więckowskiej. W latach 1940-1944 był kierownikiem schroniska Polskiego Komitetu Opiekuńczego m. Warszawy dla wysiedlonych i uchodźców.

Po Powstaniu Warszawskim przybył po półrocznej tułaczce do Krakowa, gdzie dn. 1.4.1945 został pracownikiem Biblioteki Jagiellońskiej. Rozpoczyna się okres pracy w środowisku krakowskim — okres wielkich wysiłków, ale i wielkich osiągnięć.

Dnia 1.2.1946 objął W. Piasecki kierownictwo biblioteki Studium Spółdzielczego na Wydziale Rolniczym UJ. Podczas 3-letniej pracy rozwinął nowatorską w tym

¹ J. Baumgart, W. Berbelicki: *Działalność bibliotekarska i naukowa Władysława Piaseckiego*. „Biał. Bibl. Jag.” 1974 R. 24 s. 155-159. — J. Baumgart: *Władysław Piasecki*. „Roczn. Bibl.” 1979 (z pełną bibliografią prac) w druku.

czasie działalność informacyjno-dydaktyczną, tak charakterystyczną dla niego jako praktyka, prowadząc wykłady dla studentów, wprowadzając ich w metodykę poszukiwań bibliograficznych i pracy naukowej. Ogłosił również wspólnie z Antonim Podrazą pierwszy po wojnie poradnik o użytkowaniu książki i bibliotek².

Pracę w Bibliotece Akademii Górniczo-Hutniczej rozpoczął dn. 1.8.1949 jako jej kierownik; w 1954 r. został mianowany dyrektorem. Bibliotece tej poświęcił 23 lata pracy zawodowej, pracując z niezmożonym zapałem i zawsze młodzieńcym entuzjazmem, tak często podkreślanym przez kolegów i przełożonych oceniających działalność Dyrektora.

W chwili, gdy obejmował Bibliotekę, ocalałe ze zniszczeń wojennych zbiory liczyły 17 000 woluminów, a personel — 4 osoby. Odchodząc na emeryturę w 1972 r. zostawił jedną z największych bibliotek resortu i jedną z najbardziej nowoczesnych bibliotek w kraju. Śledząc bieżąco światową literaturę bibliotekoznawczą opierał pracę na nowoczesnych metodach i zawsze był rzecznikiem postępu. Cechowało go szerokie perspektywiczne spojrzenie na sprawy Biblioteki i na rozwój Uczelni, co wyrażało się przede wszystkim w polityce gromadzenia i udostępniania zbiorów.

Bibliotekę widział i tworzył jako warsztat pracy naukowej, zakład dydaktyczny i centrum informacji. Był rzecznikiem jak najszerszej pojętego udostępniania literatury. Prace dydaktyczno-informacyjne uważał za pierwszy obowiązek bibliotekarza naukowego. Sam działał jako niestrudzony informator służąc wiedzą i doświadczeniem wszystkim, którzy się do niego zwracali.

Stały i szybki rozwój Uczelni postawił Dyrektora przed koniecznością podjęcia trudnego i odpowiedzialnego zadania — budowy nowego gmachu Biblioteki. Rozpoczął się 16-letni okres starań o nową Bibliotekę, uwieńczony powodzeniem. Modularny budynek, którego uroczyste otwarcie nastąpiło 3 maja 1966 r., stanowi trwałą pomnik działalności Władysława Piaseckiego³.

W związku z budową biblioteki podjął W. Piasecki poważne studia nad budownictwem bibliotecznym. W 1957 r. odbył podróż naukową do Moskwy i Leningradu⁴, a w 1959 r. jako stypendysta Forda udał się do Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Francji, aby studiować problem budownictwa bibliotecznego. Wkład jego w tę dziedzinę jest pionierski. Przeszczepił na grunt polski nowy typ budynku — budynek modularny, który daje możliwość przeprowadzania daleko idących zmian wewnętrznych i dalszej rozbudowy⁵. Budynek Biblioteki AGH był ważnym doświadczeniem dla przyszłych projektantów bibliotek i budził duże zainteresowanie bibliotekarzy i architektów całego świata.

Dzięki studiom przed i w okresie budowy gmachu W. Piasecki stał się doskonałym znawcą problemów budownictwa bibliotecznego. Przedstawił je w wielu aspektach zarówno w pracach publikowanych, jak również w szeregu odczytów wygłaszanych w całej Polsce, mając na celu zapoznanie bibliotekarzy i architektów polskich z nowoczesnymi problemami i sposobami budownictwa bibliotek.

Zasady budownictwa modularnego przybliżył do czytelników polskich opracowując wolny przekład pracy B. E. Beana i R. E. Ellswortha *Modularne planowanie bibliotek szkół wyższych* (Kraków 1958).

Uważał, że właściwy rozwój budownictwa bibliotecznego uwarunkowany jest ścisłą współpracą architekta i bibliotekarza i postulował zapoznanie projektantów z pracą i funkcjonowaniem bibliotek, co pozwoliłoby na ścisłe współdziałanie w okresie opracowywania projektu i jego realizacji⁶. Pracował nad rozwojem tej

¹ W. Piasecki, A. Podraza: *Praktyczne wskazówki dla studentów*. Cz. 1. Kraków 1949.

² *Pierwszy w Polsce gmach biblioteki uczelni górniczo-hutniczej*. „Hutnik” 1966 nr 7/8 s. 348.

³ *Wrażenia biblioteczne z Moskwy i Leningradu*. „Prz. Bibliot.” 1959 R. 27 z. 1/2 s. 23-28.

⁴ *Das erste „modular” Bibliotheksgebäude in Polen*. „Zentralblatt für Bibliothekswesen” 1967 Jg. 81 H. 9 s. 535-547.

⁵ *Naturalny wróg czy naturalny sprzymierzeniec*. „Prz. Bibliot.” 1954 R. 22 z. 2 s. 155-162.

współpracy w skali ogólnopolskiej, biorąc czynny udział w wielkim spotkaniu architektów i bibliotekarzy, jakim było seminarium zorganizowane w 1962 r. przez Stowarzyszenie Architektów Polskich i Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich w Kazimierzu nad Wisłą. Wygłosił tam referat o nowych kierunkach w budownictwie bibliotecznym⁷. Wynikiem długoletnich studiów oraz doświadczeń jest zwięzła, obficie ilustrowana monografia: *Biblioteka. Wprowadzenie do zagadnień budowy*. (Warszawa 1962). Jako wybitny znawca problemu został zaproszony przez paryską centralę UNESCO do współudziału w opracowaniu numeru *UNESCO Bulletin for Libraries* poświęconego budownictwu bibliotek⁸. Na zaproszenie organizatorów bierze czynny udział w Międzynarodowej konferencji specjalistów krajów socjalistycznych w dziedzinie budownictwa bibliotek, która odbyła się w 1964 r. w Pradze.

Prace jego są cytowane i recenzowane przez wielu autorów w Polsce i za granicą.

Jego działalność na terenie ogólnopolskim to również czynny udział w pracach różnych komisji i sekcji organizacji bibliotekarskich. W 1956 r. został przewodniczącym nowo powstałej Sekcji Budownictwa Bibliotecznego przy Zarządzie Głównym SBP. Był również gorącym rzecznikiem powołania oddzielnej sekcji budownictwa w ramach IFLA. W 1957 r. został powołany na członka Komisji do Spraw Bibliotek Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego i zostaje przewodniczącym Podkomisji Budownictwa Bibliotecznego tej Rady. Uczestniczy w komisjach oceny projektów inwestycyjnych lub rozbudowy Biblioteki Śląskiej i Biblioteki Głównego Instytutu Górnictwa w Katowicach, Biblioteki Narodowej, Biblioteki Akademii Medycznej i Głównej Biblioteki Lekarskiej w Warszawie, Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Czartoryskich w Krakowie i innych.

Problemy budownictwa bibliotek studiuje przez całe życie. Już po przejściu na emeryturę opracowuje na zlecenie Biblioteki Narodowej „Ogólne założenia i zasady budownictwa bibliotek i programu jego realizacji” jako rozdział do *Programu rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r.*; wygłasza referaty na sesjach naukowych bibliotekarzy.

Prace i studia w zakresie budownictwa bibliotecznego to tylko jeden z kierunków działalności W. Piaseckiego. Walczył on również o prestiż naszego zawodu i pracował nad kształtowaniem podstaw naukowych bibliotekarstwa. Akcją obrony zawodu bibliotekarza przeprowadził w l. 1955-1956 jako wiceprezes Krakowskiego Koła SBP i przewodniczący Sekcji Bibliotek Naukowych. Zasadnicze znaczenie miało jego wystąpienie na Konferencji dyrektorów bibliotek szkół wyższych w Krakowie w 1956 r. W referacie tam wygłoszonym nt. zawodu bibliotekarza naukowego postulował, aby bibliotekarzy uznać za pracowników naukowo-dydaktycznych i zrównać w prawach z pracownikami tego rodzaju w szkołach wyższych. Przyczynił się do opracowania rozporządzenia z 1961 r., które przyniosło częściowe spełnienie tych słusznych postulatów ustanawiając kategorię bibliotekarzy dyplomowanych.

Stanowisko bibliotekarzy w społeczeństwie przedstawił w artykule *My wobec innych zawodów*, dając ocenę znaczenia i wartości zawodu⁹. Wymagał od swych pracowników powołania i wykształcenia zawodowego. Kształcił bibliotekarzy prowadząc wykłady na Uniwersytecie Wrocławskim w r. akad. 1960/61, a po otwarciu wyższych studiów bibliotekarskich w Krakowie prowadził proseminarium w Zakładzie Bibliotekoznawstwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej.

Sam nieustannie studiował literaturę fachową i zapoznawał środowisko biblio-

⁷ *Nowe kierunki w budownictwie bibliotecznym*. W: *Budownictwo biblioteczne. Materiały seminarium w Kazimierzu nad Wisłą 28-30 maja 1962*. Warszawa 1964 s. 33-45.

⁸ *University Library Interiors: Fixed function or modular*. „UNESCO Bulletin for Libraries” 1963 Vol. 17 nr 6 s. 346-350.

⁹ *My wobec innych zawodów*. „Prz. Bibliot.” 1962 R. 30 z. s. 289-300.

tekarskie z najnowszymi kierunkami badań w naszej dziedzinie, wygłaszając odczyty w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich.

Ze studiami nad zawodem bibliotekarza łączy się jego badania bibliotekoznawstwa jako dyscypliny naukowej. Włączył się w międzynarodową dyskusję, jaka toczyła się wokół podstaw naukowych bibliotekoznawstwa, wnosząc pionierski wkład i wyprzedzając niejednokrotnie wypowiedzi bibliotekarzy zagranicznych. Zagadnieniu temu poświęcił szereg prac zebranych wraz z pracami dotyczącymi zawodu bibliotekarza w publikacji *Zwięzły wstęp do bibliotekoznawstwa*. (Kraków 1968). Za przedmiot bibliotekoznawstwa jako dyscypliny uniwersyteckiej uznał przede wszystkim naukę o bibliotece i starał się wykazać odrębność i akademicki poziom tej nauki. Zdawał sobie sprawę z trudności, jakie musi pokonać bibliotekoznawstwo jako młoda dyscyplina naukowa, podkreślał potrzebę intensywnych badań naukowych i kształcenia bibliotekarzy na poziomie uniwersyteckim.

Za osiągnięcia w pracy bibliotekarskiej był wielokrotnie nagradzany. W 1957 r. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, a w 1968 r. Odznaką Honorową Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Prawość charakteru, głęboka wiedza i umiłowanie zawodu bibliotekarskiego, o który potrafił walczyć twardo i bezkompromisowo, przekonany o słuszności sprawy, budziły szacunek i zjednywały uznanie nawet u tych, z którymi walczył.

Odszedł wybitny bibliotekarz, bez reszty oddany sprawom naszego zawodu.

Helena Jarecka

KRONIKA KRAJOWA

POSIEDZENIE PAŃSTWOWEJ RADY BIBLIOTECZNEJ

Dnia 27.11.1978 odbyło się posiedzenie Prezydium PRB, na którym podana została informacja o zaopatrzeniu bibliotek w wydawnictwa naukowe krajów kapitalistycznych w l. 1970-1978. Następnie odbyło się plenarne posiedzenie Rady z referatem doc. dr hab. Jadwigi Kołodziejkiej „Stan badań czytelniczych w Polsce. Perspektywy ich rozwoju i wykorzystania”.

KONFERENCJA NA TEMAT SINTO

Centrum INTE zorganizowało dn. 7.12.1978 ogólnopolską konferencję, na której dyrektor generalny inż. Mieczysław Derentowicz wygłosił referat „Zadania budowy i rozwoju Systemu Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej SINTO wynikające z uchwał XII Plenum KC PZPR”. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele wydziałów KC PZPR, resortów odpowiedzialnych za działalność służb inte oraz reprezentanci krajowych placówek informacji naukowej. W dyskusji poruszono sprawę warunków funkcjonowania służb informacji, wskazywano na trudności realizacji systemu, zastanawiano się nad aktualnymi możliwościami budowy systemu.

POSIEDZENIE ZESPOŁU DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEGO BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ

Dnia 25.10.1978 odbyło się posiedzenie Zespołu Dydaktyczno-Wychowawczego Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, działającego pod przewodnictwem doc. dra hab. Krzysztofa Migionia przy Ministerstwie Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Tematem zebrania był plan pracy w r. akad. 1978/79, plan wizytacji w instytutach i zakładach bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, propozycje zmian w programie studiów bibliotekoznawczych o profilu humanistycznym oraz dyskusja nad studiami podyplomowymi.

KONFERENCJA PRZEDSTAWICIELI INSTYTUTÓW I ZAKŁADÓW BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ SZKÓŁ WYŻSZYCH

W dniach 26-28.10.1978 Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie zorganizował ogólnopolską konferencję miedzyodczną pracowników instytutów i zakładów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej szkół wyższych. Konferencję otworzył prorektor WSP w Olsztynie doc. dr hab. Tadeusz M. Gelewski. Pierwszy dzień obrad poświęcony był problematyce

seminariów magisterskich. Wygłoszono na ten temat następujące referaty: Seminarium magisterskie z informacji naukowej i bibliografii (prof. dr hab. Maria Dembowska, WSP Olsztyn); Seminarium magisterskie z historii książki i bibliotek (doc. dr hab. Barbara Bieńkowska, Uniwersytet Warszawski); Seminarium magisterskie z bibliotekarstwa (doc. dr hab. Jerzy Jarowiecki, WSP Kraków); Seminarium magisterskie z kultury literackiej (dr Andrzej Staniszewski, WSP Olsztyn). W drugim dniu obrad omawiano zagadnienie integracji przedmiotów realizowanych na studiach bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Wygłoszono referaty: Znaczenie przedmiotów historycznych na studiach bibliotekoznawstwa (doc. dr Henryk Dubowik, WSP Bydgoszcz); Historia nauki i naukoznawstwo na studiach bibliotekoznawstwa (dr Anna Migoniowa, Uniwersytet Wrocławski); Historia i teoria kultury i literatury w programie studiów bibliotekoznawstwa (dr Małgorzata Stolzman, Uniwersytet Jagielloński). Trzeci dzień konferencji dotyczył ogólnych spraw kształcenia bibliotekarzy na studiach stacjonarnych i zaocznych.

BIBLIOTEKARSTWO POLSKIE W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Dnia 17.11.1978 odbyło się w Bibliotece UAM w Poznaniu kolokwium naukowe, zorganizowane przez Bibliotekę Główną UAM, Bibliotekę Narodową i ZG SBP. Stanowiło ono jeden z elementów obchodów 60 rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. W spotkaniu wzięli udział bibliotekarze województwa poznańskiego oraz zaproszeni przedstawiciele innych okręgów SBP z całego kraju, w sumie 126 osób, z czego 30 spoza Poznania.

Mgr Stanisław Słopeń, w imieniu Wielkopolskiego Towarzystwa Kulturalnego wręczył prof. drowi hab. W. Stankiewiczowi pamiątkowy medal WTK przyznany mu za wkład w rozwój kultury Wielkopolski. Szczególnie serdecznie powitało grono uczestników kolokwium prof. dr Helenę Więckowską, przedstawicielkę pokolenia, które w okresie międzywojennym budowało podwaliny pod obecne bibliotekarstwo polskie.

W toku kolokwium wygłoszone zostały następujące referaty: Powstanie i rozwój Biblioteki Narodowej (prof. dr hab. Witold Stankiewicz); Kształcenie bibliotekarzy w II Rzeczypospolitej (prof. dr Helena Więckowska); Bibliotekarstwo powszechne w l. 1918-1939 (doc. dr hab. Jadwiga Kołodziejska); Rozwój metodologii badań nad książką i biblioteką, 1918-1939 (prof. dr hab. Stanisław Kubiak); Ogólna charakterystyka życia bibliotecznego w okresie międzywojennym (dr Janina Dydo-wiczowa); Biblioteki wojskowe w okresie międzywojennym (doc. płk Stefan Roso-łowski); Dorobek polskich bibliotek naukowych w okresie międzywojennym (dr Zbigniew Sławiński); Piśmiennictwo biblioteczne w okresie międzywojennym (mgr Wojciech Spaleniak); Biblioteki szkolne w l. 1918-1939 (dr Anna Walendowska-Garczarczyk).

W dyskusji nad referatami podkreślono dużą rolę badań nad historią bibliotekoznawstwa polskiego. Postulowano potrzebę wydania monografii tego okresu oraz podjęcia prac nad opracowaniem biografii wybitnych bibliotekarzy polskich.

W holu Biblioteki Głównej UAM, w której toczyły się obrady, otwarto z okazji kolokwium dużą wystawę dokumentów i ilustracji pt. „U progu niepodległości” obrazującą start i dorobek Państwa Polskiego w okresie międzywojennym.

SESJA EGZAMINACYJNA DLA KANDYDATÓW NA DYPLOMOWANYCH PRACOWNIKÓW DOKUMENTACJI NAUKOWEJ

W dniach 22-24.11.1978 odbyła się w Jabłonie kolejna sesja egzaminacyjna dla kandydatów na dyplomowanych pracowników dokumentacji naukowej. Spośród

10 osób, które przystąpiły do egzaminów, 2 uzyskały ogólny wynik niepomyślny, a 4 osoby będą powtórnie zdawały egzamin z języka obcego. Z wyróżnieniem zdali: mgr Lech Sikorski (Instytut Krajowych Włókien Naturalnych w Poznaniu) i mgr inż. Edward Szumny (Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Opolu).

UROCZYSTOŚCI JUBILEUSZOWE BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

W okresie 5-30.10.1978 odbywały się uroczystości jubileuszowe 50-lecia Miejskiej Biblioteki Publicznej w Ostrowi Mazowieckiej. Program uroczystości objął spotkania autorskie, wystawy, imprezy artystyczne i konkursy czytelnicze. Bibliotece nadano imię Marii Dąbrowskiej i odsłonięto tablicę pamiątkową.

Dnia 15.11.1978 odbyła się uroczystość z okazji 70-lecia Biblioteki Publicznej w Tarnowie, na której zasłużeni bibliotekarze otrzymali wyróżnienia.

Dnia 18.11.1978 jubileusz 75-lecia obchodziła Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Bydgoszczy. Na program uroczystości złożyły się: referat okolicznościowy, wręczenie odznaczeń i nagród zasłużonym pracownikom bibliotek publicznych woj. bydgoskiego, otwarcie wystawy jubileuszowej oraz koncert.

Z DZIAŁALNOŚCI INFONET-u

Staraniem Rady Użytkowników INFONET-u i Zarządu Okręgu Stołecznego SBP został zorganizowany w Warszawie w dniach 20-24.11.1978 kurs „Podstaw informatyki dla bibliotekarzy”, w którym wzięło udział 35 pracowników bibliotek i ośrodków inte.

W dniach 27-29.11.1978 Rada Użytkowników INFONET-u zorganizowała sesję wyjazdową do Wrocławia. Uczestnicy zwiedzili Bibliotekę Główną i Ośrodek Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej oraz Wrocławskie Zakłady Elektroniczne ELWRO.

KONFERENCJA KIEROWNIKÓW DZIAŁÓW INSTRUKCYJNO-METODYCZNYCH WOJEWÓDZKICH BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

Ministerstwo Kultury i Sztuki zorganizowało w dniach 27-29.11.1978 w Płocku konferencję poświęconą działalności instrukcyjno-metodycznej bibliotek stopnia wojewódzkiego. Referaty opracowały mgr Krystyna Kuźmińska i mgr Jadwiga Czarnecka.

NARADA NA TEMAT MIKROFORM W BIBLIOTEKARSTWIE I INFORMACJI NAUKOWEJ

W dniach 5-6.12.1978 Zarząd Sekcji Nauki ZNP — Komisja Pracowników Informacji Naukowej oraz Zarząd Główny SBP — Komisja ds. Mikrofilmowania Zbiorów Bibliotecznych zorganizowały naradę nt. zastosowania mikroform w bibliotekarstwie i informacji naukowej. Spotkanie, w którym wzięli udział bibliotekarze i dokumentaliści z całego kraju, miało na celu dokonanie przeglądu doświadczeń krajowych i zagranicznych w stosowaniu mikroform oraz przedyskutowanie i wytyczenie kierunków działania zmierzających do upowszechnienia dokumentów tego typu.

SEMINARIUM NA TEMAT AUTOMATYZACJI UDOSTĘPNIANIA ZBIORÓW BIBLIOTECZNYCH

W dniach 5-6.12.1978 w Janowicach k. Tarnowa Biblioteka Główna Politechniki Krakowskiej zorganizowała seminarium nt. automatyzacji udostępniania zbiorów bibliotecznych. Wygłoszono referaty: Automatyzacja udostępniania zbiorów w terytorialnym systemie informacyjnym SINTO (dr Józef Czerni, Biblioteka Politechniki Krakowskiej); Problemy psychologiczne i socjologiczne automatyzacji udostępniania zbiorów w bibliotece szkoły wyższej (dr Zbigniew Żmigrodzki, Biblioteka Politechniki Częstochowskiej); Aspekt techniczno-organizacyjny automatyzacji udostępniania zbiorów w systemie Krakus (mgr inż. Leszek Staśto, Biblioteka Politechniki Krakowskiej); Wykorzystanie systemu lokalnych monitorów ekranowych w bezpośrednim systemie udostępniania zbiorów bibliotecznych jako II etap rozwoju systemu udostępniania w Bibliotece Głównej AGH (mgr inż. Zofia Bębenek i mgr inż. Mariusz Klapper, Biblioteka Główna AGH); Problemy automatyzacji udostępniania zbiorów w sieci bibliotek szkół wyższych Poznania (dr Stanisław Badoń, Biblioteka Politechniki Poznańskiej); Usprawnienia organizacyjne w Oddziale Udostępniania Zbiorów Biblioteki Głównej Politechniki Szczecińskiej w perspektywie automatyzacji (mgr Sylwia Wróblewska, Biblioteka Politechniki Szczecińskiej); Automatyzacja w Bibliotece SGPiS. Stan obecny. Perspektywy rozwoju ze szczególnym uwzględnieniem prac w Oddziale Udostępniania Zbiorów (mgr Maria Brykczyńska i dr Bogdan Stefanowicz, Biblioteka SGPiS); Próby wykorzystania metod informatycznych w optymalizacji procesów udostępniania w Bibliotece Głównej UAM w Poznaniu (mgr Mirosław Górny i mgr Roman Jaworski, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM w Poznaniu). Ponadto wygłoszono lub przedłożono uczestnikom seminarium komunikaty z 10 ośrodków.

SESJA NAUKOWA NA TEMAT ROLI INFORMACJI NAUKOWEJ W USTAWICZNYM KSZTAŁCENIU SPOŁECZEŃSTWA

W dniach 14-15.12.1978 staraniem Biblioteki Głównej UAM w Poznaniu, Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM w Poznaniu, Centrum INTE w Warszawie oraz Komisji Informacji Naukowej PAN — Oddz. w Poznaniu zorganizowana została w Poznaniu ogólnopolska sesja naukowa, poświęcona przede wszystkim problematyce kształcenia użytkowników informacji.

SPOTKANIA POŚWIĘCONE PAMIĘCI PROF. DRA JANA MUSZKOWSKIEGO

W związku z 25-leciem śmierci prof. dra Jana Muszkowskiego staraniem Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich — Zespołów Historyczno-Pamiętnikarskich oraz Instytutów Bibliotekoznawstwa w Łodzi i w Warszawie zorganizowano w grudniu 1978 r. uroczyste spotkania poświęcone pamięci Profesora.

NARADA CZYTELNICZA W PUŁAWACH

Zarząd Główny Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej zorganizował w dniach 12-13.12.1978 w Puławach XVI Ogólnopolską Naradę Czytelniczą.

SPOTKANIE KIEROWNIKÓW DZIAŁÓW INFORMACYJNO- -BIBLIOGRAFICZNYCH WOJEWÓDZKICH BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

Ministerstwo Kultury i Sztuki zorganizowało w dniach 18-19.01.1979 w Rzeszowie spotkanie-dyskusję dla kierowników działów informacyjno-bibliograficznych wojewódzkich bibliotek publicznych. Otwarcia spotkania dokonał dr Jakub Z. Lichański. Mgr Mirosława Kociecka omówiła inicjatywę Departamentu Bibliotek, Domów Kultury i Działalności Społeczno-Kulturalnej oraz Biblioteki Narodowej dotyczącą zorganizowania pomocy metodycznej w zakresie działalności informacyjnej i organizacji działu informacyjno-bibliograficznego wojewódzkich bibliotek publicznych. Mgr Zofia Kolanowska omówiła doskonalenie pracowników działów informacyjnych, a założenia nowej koncepcji bibliografii regionalnej przedstawiła mgr Cecylia Gałczyńska, kierownik Grupy Roboczej ds. Bibliografii Regionalnej Sekcji Bibliograficznej ZG SBP. Ponadto poruszono następujące zagadnienia, związane z planowaniem działalności informacyjnej w regionie: Wykorzystanie dokumentów wytwarzanych przez organy administracji wojewódzkiej (mgr Zdzisław Daraż); Kartoteki wiedzy rolniczej i informacji o kulturze (mgr Zdzisław Daraż); Wykorzystanie planów badawczych szkół wyższych (mgr Grzegorz Chmielewski); Kartoteka zainteresowań naukowych środowiska oraz kartoteka bibliotek i ośrodków informacji (mgr Grzegorz Chmielewski); Analiza wypożyczeń i zeszytów ewidencji informacji oraz badania potrzeb użytkowników (mgr Edward Piłgón).

KRONIKA ZAGRANICZNA

NOWE ZASADY WYPOŻYCZANIA MIĘDZYNARODOWEGO

Stały Komitet Sekcji Wypożyczeń IFLA (Standing Committee of IFLA's Section on Interlending) przeprowadził rewizję przepisów ustalonych w 1954 r. przez IFLA i opracował w 1978 r. zasady oraz poradnik wypożyczania międzynarodowego. Ponieważ jednak teksty te nie mają mocy prawnej, a także z tego względu, iż każdy kraj powinien określić własne formy wypożyczania, zaleca się, aby powyższe zasady posłużyły jako podstawa dla poszczególnych państw i bibliotek przy prowadzeniu przez nie wypożyczania.

Główne punkty zasad: każdy kraj jest odpowiedzialny za dostarczenie do innego kraju drogą wypożyczenia dokumentu lub przesłania kopii publikacji wydanych na jego terytorium; w każdym kraju powinien istnieć ośrodek (ośrodki) narodowy(e), poprzez który(e) odbywa się wypożyczanie i sprowadzanie dokumentów; każdy kraj powinien dążyć do zorganizowania sprawnie działającego narodowego systemu wypożyczeń; oryginalne dokumenty powinny być zastępowane fotokopiami i mikrofilmami; przesyłanie zamówień i dokumentów powinno się odbywać jak najszybszą drogą; zamówienia powinny być szybko załatwiane zarówno przez bibliotekę zamawiającą, narodowy ośrodek wypożyczeń jak i przez bibliotekę wysyłającą dokument; należy rozwijać i stosować typowe, proste zasady, szczególnie przy zamawianiu oraz przy reklamowaniu opłat.

W poradniku zostały omówione następujące sprawy: narodowy ośrodek wypożyczeń międzynarodowych, procedura zamówień, procedura i warunki dostarczania dokumentów, okres wypożyczeń, procedura zwracania dokumentów, potwierdzenie odbioru, odpowiedzialność za zagubienie lub uszkodzenie dokumentu, opłaty, statystyka wypożyczeń.

PRACE NAD KONCEPCJĄ UNISIST II

W dniach 29-30.3.1978 r. odbyło się pierwsze spotkanie Komitetu Programu Konferencji nt. UNISIST II (The UNISIST II Conference Programme Committee). Zgodnie bowiem z programem i budżetem UNESCO na l. 1979-80 oraz z postanowieniami Konferencji generalnej UNESCO podjętymi podczas jej 20 Sesji odbędzie się w 1979 r. druga Międzyrządowa konferencja nt. informacji naukowej i technicznej ds. rozwoju (UNISIST II — Intergovernmental Conference on Scientific and Technological Information for Development).

Formułując główne tematy Konferencji Komitet wskazał na fakt, że jednakowy dostęp do informacji naukowej i technicznej nie oznacza jednakowych rezultatów wynikających ze stosowania tej informacji. W związku z tym należy ponownie zbadać zadania i rolę informacji naukowej i technicznej. Komitet stwierdził również, że w związku z projektami rozwoju UNISIST II i z planowaną Konferencją United Nations Conference on Science and Technology for Development (Wiedeń 1979) informacje trzeba będzie kierować nie tylko do środowisk naukowców. Przewiduje się przekazywanie informacji różnym grupom użytkowników, w związku z czym należy przywiązywać znaczenie nie tylko do ilości informacji, ale także do ich rodzajów i jakości. Konieczne jest rozpoczęcie badań nad rolą informacji naukowej i technicznej w społeczeństwie postindustrialnym, zorientowanym na usługi i informację, badań prowadzących do zmiany poglądów na współczesne koncepcje „przemysłu naukowego”.

UNISIST II ma do spełnienia dwa główne cele: a) ocenę działalności UNESCO w dziedzinie informacji naukowej i technicznej począwszy od rozpoczęcia realizowania programu UNISIST w 1972 r.; b) określenie roli tej informacji jako elementu ogólnego rozwoju społeczno-ekonomicznego popieranego przez UNESCO poprzez program UNISIST.

Prace nad programem UNISIST II będą się odbywały w ten sposób, aby włączenie działań UNESCO do tematyki wspomnianej wyżej konferencji ONZ mogło się odbyć w sierpniu 1979 r.

UNESCO Bulletin for Libraries 1978 Vol. 32 nr 5 s. 350-351

ISONET — ŚWIATOWY SYSTEM INFORMACJI NORMALIZACYJNEJ

System ten został utworzony w 1977 r. w celu usprawnienia przepływu informacji o normach i innych dokumentach normalizacyjnych wydawanych przez ISO, jej agencje, instytucje narodowe i regionalne, agencje rządowe, wytwórców, organizacje konsumentów itp.

W dniach 5-7.10.1977 odbyło się w Paryżu sympozjum zorganizowane przez UNESCO i ISO. Jego celem było upowszechnienie w skali międzynarodowej zrozumienia potrzeby informacji o normach, stymulowanie współpracy między ośrodkami informacji normalizacyjnej, zachęcanie osób indywidualnych i organizacji, przede wszystkim w krajach rozwijających się, do nawiązywania kontaktów z ISONET-em przez dostarczanie informacji oraz korzystanie z usług Systemu. Podkreślono również, że ISONET zajmuje się wielu zagadnieniami specjalnymi, bowiem normy i przepisy techniczne dotyczą wszystkich dziedzin techniki, a kompletna i szczegółowa informacja jest podstawą wymiany towarów i służb między narodami. Materiały sympozjum, w którym wzięło udział ponad 100 delegatów z 37 państw, zostały opublikowane w 1978 r. pt. *Symposium on the International Information Network for Standards — ISONET, 5-7 October 1977, UNESCO House, Paris*. Proceedings (Paris: UNESCO, Geneva: ISO 1978). W siedzibie Francuskiego

Stowarzyszenia Normalizacyjnego (Association Française de Normalisation) odbyło się również seminarium, podczas którego zapoznano personel ISO z postanowieniami organizacyjnymi ISONET-u i z jego publikacjami z 1977 r.: *ISONET indexing handbook*, *ISO thesaurus* oraz *Information transfer*.

UNESCO Bulletin for Libraries 1978 Vol. 32 nr 5 s. 352

MIĘDZYNARODOWE SPOTKANIE WYDAWCÓW CZASOPISM BIBLIOTEKARSKICH

Spotkanie Okrągłego Stołu odbyło się dn. 30.8.1978 w Štrbskim Plešie (Czechosłowacja) podczas 44 Sesji IFLA z udziałem 25 wydawców 22 czasopism. Konferencji przewodniczył D. H. Borchardt (Australia), który przedstawił projekt zasad redagowania czasopism. Projekt został zaakceptowany i będzie przekazany Radzie koordynacyjnej Działu Kształcenia i Badań IFLA (Coordinating Board of the Division of Education and Research). Organizacja Okrągłego Stołu będzie działała na rzecz podnoszenia poziomu czasopiśmiennictwa zawodowego, jego swobodnego przepływu oraz będzie służyła jako forum wymiany poglądów na temat treści, produkcji i wykazywania zawartości (indeksowania) czasopism zawodowych. W skład grupy kierującej pracami weszła Jadwiga Kołodziejska, redaktor *Bibliotekarza*. Wśród tematów poruszonych podczas spotkania znajdowały się problemy norm i zasad indeksowania czasopism, utworzenie w Loughborough ośrodka wymiany (clearing house) artykułów oraz zagadnienia ekonomiki wydawania czasopism.

IFLA Journal 1978 Vol. 4 nr 4 s. 393

PROJEKT ZORGANIZOWANIA W STANACH ZJEDNOCZONYCH NARODOWEGO OŚRODKA CZASOPISM

W celu ułatwienia użytkownikom dostępu do zbiorów czasopism Narodowa Komisja ds. Bibliotekoznawstwa i Nauki o Informacji (National Commission on Libraries and Information Science) opracowała dokument pt. *Effective access to periodical literature. A national program*, w którym zaproponowała utworzenie ośrodka czasopism kierowanego przez Bibliotekę Kongresu. Z kolei Biblioteka zwróciła się do Rady ds. Zbiorów Bibliotecznych (Council on Library Resources) z prośbą o przygotowanie projektu takiego centrum.

W 1978 r. Rada ogłosiła dokument pt. *A National Periodicals Center technical development plan*. Określa on cele ośrodka, jego organizację, wyposażenie, cennik oraz stadia rozwoju, omawia także stosunki między wydawcami a ośrodkiem i wymagania prawa autorskiego.

IFLA Journal 1978 Vol. 4 nr 4 s. 405

WYDAWNICTWA OTRZYMANE

Wydawnictwa zwarte

- Bibliografia publikacji pracowników Politechniki Warszawskiej 1944-1974. Część V.*
Warszawa: Politechnika Warszawska 1978.
- Gesamtkatalog der Wiegendrucke.* Herg. von der Deutschen Staatsbibliothek zu Berlin. Bd 8 Lfg 5. Berlin: Akademie-Verlag 1978.
- Miejsce i rola biblioteki wyższej szkoły technicznej w pracach naukowo-badawczych i dydaktyczno-wychowawczych. Materiały z sesji zorganizowanej w dniu 31 maja 1978 r.* Warszawa: Politechnika Warszawska 1978.

Wydawnictwa ciągłe

- Biblioteka Narodowa. Biuletyn Informacyjny* 1978 nr 1.
- Buch und Bibliothek.* 1978 Jg. 30 H. 11.
- Čitateľ* 1978 R. 27 čis. 11-12, 1979 R. 28 čis. 1.
- Jahrbuch der Deutschen Bücherei.* 1978 Jg. 14.
- Knižnice a Vedecké Informácie.* 1978 R. 10 čis. 5-6.
- Mitteilungen aus dem Wissenschaftlichen Bibliothekswesen der Deutschen Demokratischen Republik.* 1978 Jg. 16 H. 8/9.

AUTORZY

- Zbigniew BINEROWSKI, doc. dr
Jolanta BRONIKOWSKA, mgr
Paulina BUCHWALD-PELCOWA, doc. dr hab.
Radosław CYBULSKI, doc. dr
Janina DES LOGES, mgr
Karol GŁOMBIEWSKI, prof. dr
Stanisław HUECKEL, prof. dr
HELENA JARECKA, mgr
Izabela KUCZYŃSKA, mgr
Andrzej MĘŻYŃSKI, dr
Regina MŁICZEWSKA, mgr
Zbigniew NOWAK, doc. dr
Alecja OLEJNIK, mgr
Barbara SORDYŁOWA, dr
Witold STANKIEWICZ, prof. dr hab.
Ewa STĘPNIAKOWA, mgr
Bolesław ŚWIDERSKI, doc. dr hab.
Hanna UNIEJEWSKA, dr
Konrad ZAWADZKI, doc. dr
Kronikę krajową oprac.
Hanna ZASADOWA, mgr
Kronikę zagraniczną oprac.
Mirosława KOCIĘCKA, mgr
Tłumaczenie angielskie:
Marla STARKIEWICZ, mgr
- Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego
— Biblioteka Narodowa
— Biblioteka Narodowa
— Biblioteka Narodowa
— Biblioteka Gdańska PAN
— Uniwersytet Gdański
— Instytut Budownictwa Wodnego PAN, Gdańsk
— Biblioteka Główna AGH
— Biblioteka PAN w Warszawie
— Biblioteka Kórnicka PAN
— Instytut Technologii Elektronicznej, Warszawa
— Biblioteka Gdańska PAN
— Biblioteka PAN w Warszawie
— Biblioteka PAN w Warszawie
— Biblioteka Narodowa
— Biblioteka Narodowa
— Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi
— Biblioteka Główna SGPiS, Warszawa
— Biblioteka Narodowa
— Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
— Biblioteka Narodowa

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

Redakcja Przeglądu Bibliotecznego uprzejmie prosi Autorów o przestrzeganie następujących zasad przy nadsyłaniu materiałów:

Artykuł nie powinien przekraczać 15 stron maszynopisu formatu A₄ wraz z przypisami i ewentualnymi tablicami. Tekst maszynopisu winien być pisany z podwójnym odstępem między wierszami (ok. 30 wierszy na stronie, margines ok. 5 cm).

Maszynopis artykułu należy dostarczać w 3 egz. Inne materiały jak recenzje, sprawozdania itp. — w 2 egz. Materiały ilustracyjne (np. tablice, wykresy) powinny być umieszczone na osobnych ponumerowanych stronach z zaznaczeniem ich miejsca w tekście.

Przypisy należy umieszczać na końcu tekstu na osobnych stronach: Opis w przypisie winien składać się z: imienia i nazwiska autora, tytułu publikacji, miejsca wydania, nazwy wydawnictwa i roku wydania oraz stron na których znajduje się cytowany fragment. W przypadku powoływania się na artykuł opis powinien zawierać: imię i nazwisko autora, tytuł artykułu, nazwę czasopisma, rok, tom, strony (od — do), lub stronę cytowanego fragmentu.

Każdy artykuł winien być zaopatrzony w streszczenie autorskie na ok. 1/2 strony maszynopisu.

Autorzy proszeni są o podawanie (prócz imienia i nazwiska) również tytułu naukowego, nazwy i adresu instytucji, w której pracują, adresu prywatnego, numeru telefonu.

Redakcja zamawia materiały na podstawie wcześniejszego zgłoszenia tematu lub konpektu.

Materiałów nie zamówionych Redakcja nie zwraca.

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania materiałów oraz wprowadzanie zmian.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY
Warunki prenumeraty

Cena prenumeraty rocznej   zł 120—
Cena prenumeraty półrocznej   zł 60—

Informacji o warunkach prenumeraty udzielają Oddziały RSW „Prasa-Książka-Ruch” i urzędy pocztowe.

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo. Wrocław 1979.
Nakład: 5000 egz. Objętość: ark. wyd. 13,40, ark. druk. 7,50 + 2,25 ark.
wkładki, ark. A1-13. Papier druk. sat. kl. IV, 70 g, 70 × 100. Oddano
do składu 26 II 1979. Podpisano do druku 4 VII 1979. Druk ukończono
w sierpniu 1979. Wrocławskie Zakłady Graficzne. Wrocław, ul.
Olawska 11. Zam. 141/79 T-14 Cena zł 30,—